

NOVOSTI HOROČIJA

#1293

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 27. 9. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

592024

Od ovog broja, svaki zadnji tjedan
u mjesecu čitajte Kulturne Novosti,
novi podlistak na osam stranica

Curenje deformacija

Donošenjem 'lex AP-a' i imenovanjem Ivana Turudića tok informacija efikasno je preusmjeren: onaj koji je Škoriću i Šariću naložio da podnesu ostavke, jer će biti izloženi kaznenom progonu, bez sumnje je dobro obaviješten – 'to nije mogao znati nitko tko nije povezan s nekim tko prati proces'

Što je izabrao SDP?

Može biti da Siniša Hajdaš Dončić ima spremne odgovore na aktualne teme i možda će nas ugodno iznenaditi inventivnim rješenjima koja će ponuditi, ali zasad se najbližom čini ocjena da SDP-u slijedi nastavak političkog plutanja i inercije

NEOVISNO o trenutačnom – relativno solidnom – rejtingu u anketama, o snazi brenda i o činjenici da je SDP uvjerljivo najjača opozicijska stranka, SINIŠA HAJDAŠ DONČIĆ preuzeo je prošle subote pogublenu, bezidejnu i ruiniranu stranku, u kojoj i dalje postoji ozbiljan potencijal za unutrašnje sukobe, to jest za bavljenje sobom. O tome donekle svjedoče i brojevi: glasalo je blizu osam od dvadesetak hiljada članova, što je, primjerice, dva i pol puta manji odziv nego 2016. kad su se natjecali ZORAN MILANOVIĆ i ZLATKO KOMADINA, a Hajdaš Dončić dobio je u drugom krugu oko 4500 glasova, dok je za njegova protukandidata ZORANA PAUNOVIĆA, gradonačelnika Makarske, glasalo oko 3500 članova. Pobjedu vodećeg zagorskog SDP-ovca ne može se, dakle, okarakterizirati uvjerljivo, naročito kad se uzme u obzir da je Paunović više-manje nepoznat na nacionalnoj razini i da je član SDP-a svega pet godina, gotovo četverostruko kraće od Hajdaša Dončića. Osim toga, u sedamnaesteročlano Predsjedništvo

SDP-a izabrano je najmanje petero ljudi koji su, blago rečeno, suzdržani prema novom šefu stranke – TONINO PICULA, Zlatko Komadina, RANKO OSTOJIĆ, MARIJA LUGARIĆ i SABINA GLASOVAC. Novom šefu trebat će dosta umijeća i strpljivosti da ta suzdržanost ne preraste u aktivno suprotstavljanje. I još: o stanju u SDP-u dosta govori podatak da su od petero kandidata u drugi krug ušla dvojica koji su se najškrtnije izjašnjavali o tome što bi SDP trebao biti u budućnosti, odnosno dvojica koji su se u kampanji najobilatije služili maglovitim općenitostima te maksimalno izbjegavali konfrontaciju i polemične tonove.

‘Teren, teren i teren’, ponavljao je politički strastveni, ali nekarizmatični Hajdaš Dončić mantru za koju je ispravno pretpostavio da je članstvo želi čuti, i najavio: ‘Provodit ću 90 posto vremena na terenu, a 10 posto u Saboru i na Iblerovu trgu.’ Na stranu to što ni autor ovog obećanja ne vjeruje u svoje riječi, no čak kad bi njegova najava i bila ostvariva, radilo bi se o pogrešnom shvaćanju vlastite političke uloge. Hajdaš Dončić, uostalom,

prima – sad već jako dobru – plaću na račun toga što je parlamentarni zastupnik: zar za uzvrat kani provoditi pet posto svog radnog vremena u Saboru? Ako zanemarimo i te formalne i zdravorazumske momente, ostaje nejasno što će predsjednik SDP-a raditi na tom opjevanom ‘terenu’. Što će govoriti članovima i simpatizerima? Što će biti novo u politici SDP-a, što će uopće biti politika SDP-a?

To se, rekosmo, baš i nije moglo saznati iz istupa Hajdaša Dončića u unutarstranačkoj kampanji. Saznali smo da će staviti naglasak na ‘lijeve ekonomske politike’, da će se zalagati za javno dostupno zdravlje i obrazovanje te priuštivo stanovanje, da će zagovarati antifašizam, ljudska i manjinska prava, posebno prava žena i radnika... Što je u tome novo u odnosu na ono što je proklamirano u protekle četiri godine, ako ne i duže? Što su to konkretno ‘lijeve ekonomske politike’ i kako se misli ostvariti ta mutnjikava fraza? Što mu se podrazumijeva pod ‘antifašizmom’ u današnjem vremenu: je li to protokolarno obilježavanje poneke godišnjice iz NOB-a čiji

je smisao u podilaženju dijelu vremenitijih birača, ili je to beskompromisno i stalno suprotstavljanje revizionističkim tendencijama te relativizaciji ustaškog režima, ili bi moderni antifašizam, na primjer, trebao biti borba protiv populističkog brisanja granice između dobra i zla, između istine i laži inspirirane predrasudama spram čitavih kolektiviteta?

Hajdaš Dončić nije praktički ništa rekao o dvama vrlo važnim i aktualnim tematskim područjima: o intenzivnom naoružavanju i općenitom jačanju vojske, uključujući i odmrzavanje obaveznog vojnog roka, te o odnosu prema sve većem broju radnika iz dalekih zemalja i drukčijih kultura. SDP već godinama nema nikoga tko bi kompetentno i suvislo govorio o obrambenoj i sigurnosnoj politici. Kao da su prepustili da se time u njihovo ime bavi predsjednik Republike i vrhovni zapovjednik Zoran Milanović. Novi šef SDP-a ne pokazuje namjeru da promijeni tu situaciju. Što se tiče stranih radnika, SDP nema ideju kako bi se država i društvo trebali postaviti prema ljudima koji su očigledno potrebni hrvatskoj ekonomiji. Ta tema prepuštena je desnici, tržišnoj stihiji i kaosu koji je rijetkima veoma isplativ. Novoizabrani predsjednik nije kazao ništa ni o ključnom pitanju SDP-ova strateškog pozicioniranja u ideološkom spektru, a to je stav prema platformi Možemo! Hoće li SDP otići ulijevo i pokušati uzeti dio glasova stranci TOMISLAVA TOMAŠEVIĆA i SANDRE BENČIĆ ili će se pomaknuti prema centru i nastojati ondje privući nove birače, pa s Možemo! graditi neki oblik savezništva? I jedno i drugo legitimna je politička odluka, ali ne može se istovremeno i jedno i drugo, niti se može bez ikakve odluke, odnosno može se, no to onda znači odustajanje od ozbiljne politike.

Može biti da Siniša Hajdaš Dončić ima spremne odgovore na sva pitanja postavljena u ovome tekstu i možda će nas ugodno iznenaditi inventivnim rješenjima koja će ponuditi, ali u ovom času nije moguće razabrati što je izabrao SDP odabравši Hajdaša Dončića. Zasad se najbližom čini ocjena da slijedi nastavak političkog plutanja i inercije, a to je scenarij koji se poklapa s interesima HDZ-a. ■

Preuzeo je pogublenu, bezidejnu i ruiniranu stranku – Siniša Hajdaš Dončić (Foto: Marko Jurić/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 27/09/2024

NOVOSTI
НОВОСТИ #1293

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš

IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)

REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

GUĐEVIĆ, Boris Rašeta
REDAKCIJA

Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionale), Dragana Bošnjak, Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimičević i Nataša Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6000

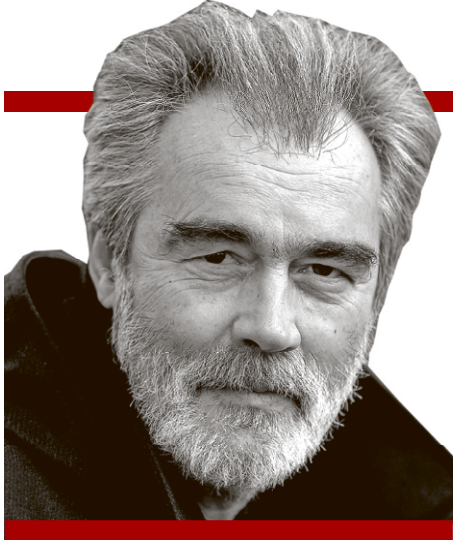
Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
I PODMETANJA

Rolex AP

PIŠE Viktor Ivančić

Tko bi po slovu 'lex AP-a' trebao fasovati tri godine robije: tužilac Turudić koji osigurava 'curenje informacija iz istraga', ili premijer Plenković koji 'curenje informacija iz istraga' koristi za spašavanje ostataka ugleda HDZ-a, sileći Škorića i Šarića da prije hapšenja daju ostavke na svoje funkcije?

IMAMO danas spregu onih koji puštaju te poruke, onih koji su u trenutku uhićenja ministra Horvata znali o tome više nego policija i mi, koji smo sve to gledali uživo na televiziji. Nije to normalno. To nije mogao znati nitko tko nije povezan s nekim tko prati proces. Promijenit ćemo zato Zakon o kaznenom postupku, promijenit ćemo Kazneni zakon, i ovakve situacije da nam iz spisa nekontrolirano, namjerno, politički selektirano, aranžirano stvari izlaze van i čine nam političke probleme više se neće događati. To će biti kazneno djelo.'

Tako je u veljači prošle godine govorio premijer ANDREJ PLENKOVIĆ, ogorčen činjenicom da nije bio pravodobno informiran o istrazi protiv svojega ministra DARKA HORVATA, nego je za njegovo hapšenje saznao gledajući ga 'uživo na televiziji'. Obišao je potom još nekoliko desetaka mikrofona poručujući kako 'nije to normalno' i kako će on toj nakaradnoj praksi stati na kraj.

Rečeno – učinjeno. Hadezeovska većina u parlamentu najprije je izglasala Zakon o zaštiti bande – popularno zvanim 'lex AP' – koji 'curenje informacija iz istraga' tretira kao kriminalno djelo i predviđa zatvorske kazne za prekršitelje. Ista je većina potom na funkciju državnoga tužitelja instalirala IVANA TURUDIĆA, čovjeka od najvećega stranačkog povjerenja, koji, uz ostalo, tradicionalno nije u bliskim odnosima s istinom.

Zahvaljujući tome, dramatično se promijenila i takozvana životna praksa. Nedavno je zbog sumnje da je službenu karticu peglao u privatne svrhe uhapšen JOSIP ŠARIĆ, okorjeli hadezeovac, cjeloživotni gradonačelnik Otoka, ali tek nakon što je iznebuha, bez obrazloženja, dao ostavku na saborski mandat i prestao biti zastupnik HDZ-a. Prije njega je pod optužbom da je primao mito uhapšen JOSIP ŠKORIĆ, okorjeli hadezeovac, ali tek nakon što je iznebuha, bez obrazloženja, dao ostavku na mjesto direktora Hrvatskih cesta i prestao biti namjesnik HDZ-a u toj državnoj tvrtki.

Očito je dakle da 'imamo danas spregu onih koji puštaju' informacije iz istraga i onih koji će se, prije nego što javnost za njih sazna, angažirati na smanjenju političke štete. Onaj koji je Škoriću i Šariću naložio da podnesu ostavke, pošto će biti izloženi kaznenome progonu, bez sumnje je dobro obaviješten, jer 'to nije mogao znati nitko tko nije povezan s nekim tko prati proces'. Nema dvojbe da 'imamo situaciju da nam iz spisa namjerno, politički selektirano, aranžirano stvari izlaze van' – ali ne prema javnosti, nego prema vlasti – i time preveniraju 'političke probleme' koji se 'više neće događati'.

Kako su premijer i tužilac, AP i IT, koordinirali proces razvlašćivanja i pospremanja u pritvor korumpiranih hadezeovaca, možemo samo nagađati, no savršeno je jasno da je komunikacija među njima morala biti intenzivna. Pa dobro, evo nagađanja:

IT: Josip Šarić.

AP: Kad?

IT: Sutra?

AP: Jesi ti normalan, Ivane?!

IT: Idući tjedan?

AP: Rano je to, jebo ga bog. Mora čovjek prije toga dati ostavku, da uspostavi distancu između sebe i stranke. A ne da ispadne da hapsiš saborskog zastupnika HDZ-a. Ta sranja smo imali ranije.

IT: Onda nakon ostavke?

Tok informacija je preusmjeren – Andrej Plenković
(Foto: Robert Anić/PIXSELL)

AP: Nakon ostavke, normalno... Nego, zar se mi već nismo dogovarali oko Josipa Šarića?

IT: Škorić. To je bio Josip Škorić. On je već dao ostavku na dužnost direktora Hrvatskih cesta. Hapsit ćemo ga ovih dana.

AP: Čovječe. Dobro ljudi kažu da su svi hadezeovci isti, više ih ni po imenu ne možeš razlikovati... Samo, nastaviš li ti ovako, moj Ivane, ja ću ministre i zastupnike loviti po stranačkoj mladeži, među maloljetnicima.

IT: A jebiga, Andrej, moram i ja nešto raditi. Tužilac sam. A kriminal u Hrvatskoj cvjeta, sam to znaš. Lijepo smo se dogovorili: moramo godišnje primijeti određenu količinu žrtava, da zabavimo javnost i glumimo pravnu državu, e kako bi ostatak kriminalne organizacije mogao mirno raditi. I ja se toga držim.

AP: Pa možeš valjda nagaziti i nekog esdepeovca, a ne samo naše ljude. Šaraj malo, brate!

IT: Ma trudio sam se iz petnih žila, ali džabe, vjeruj mi, nema ti tu kruha. Esdepeovci godinama nisu bili na vlasti. Ne mogu krasti i kad bi htjeli.

AP: Što onda? Ja bih valjda trebao izgubiti izbore da ti možeš provoditi stranačku pravdu, je li to? Ali tada i ti letiš s funkcije, dragi moj!

IT: Znaš kako se kaže, Andrej, prigode beru jagode. A na plantaži jagoda nema nikog osim hadezeovaca.

AP: Dobro, sad će ti biti i onih iz Zlomovinskog pokreta. Daj potkači i njih malo.

IT: Iz čega?

AP: Iz Zlomovinskog pokreta. To su nam onedavno koalicijski partneri, Ivane... Što ti je smiješno?

IT: Bože, sad mi zvučiš kao onaj IVANČIĆ iz Novosti. Tako se on šegači sa svetinjama, domovinu naziva zlomovinom. Čuj, Zlomovinski pokret...

AP: Pa mi sad i komuniciramo preko Ivančićeve kolumne. Što se praviš blesav, Ivane? A onda je red i da se držimo propisanog vokabulara.

IT: Ma ne pravim se blesav, nego ne znam zašto to radimo, Andrej? Mislim, ipak su ovo povjerljive stvari...

AP: Ma što je povjerljivo, molim te lijepo?! Ta mrcina iz Novosti je čisti ziceraš, drži se samo općepoznatih činjenica, nikad od nješta novo. To o čemu on piše, svi u ovoj zemlji znaju.

IT: Što svi znaju?

AP: Znaju da ti mene podrobno obavještavaš o stanju u istragama protiv korumpiranih hadezeovaca, kakvih je nebrojeno mnogo, da dakle organiziraš zakonom zabranjeno 'curenje informacija' u smjeru izvršne

vlasti, da ja onda obavljam pripremne političke radnje uoči hapšenja, da dogovaram ostavke i poduzimam druge mjere u cilju zaštite ugleda partije, da kontroliram štetu... Svi u ovoj zemlji o tome sve znaju, pa onda i da besramno kršimo zakon što smo ga sami silom nametnuli.

IT: Koji zakon?

AP: Zakon o zaštiti bande, ako ćemo se držati vokabulara ove kolumne, kao pristojni gosti. Kolokvijalno 'lex AP'.

IT: Taj zakon je namijenjen progonu novinara i zviždača, a ne onih koji zviždače i novinare žele zaustaviti.

AP: Razumije se. No mene, čisto teoretski, zanima da mi ti kao iskusni pravnik razjasniš jednu stvar. Tko bi po slovu važećega 'lex AP-a' u ovome slučaju trebao fasovati tri godine robije: tužilac Turudić koji omogućuje 'curenje informacija iz istrage', ili premijer Plenković koji 'curenje informacija iz istrage' koristi za spašavanje ostataka ugleda HDZ-a, sileći Škorića i Šarića da prije hapšenja daju ostavke na svoje funkcije? Jer ovi kao upućeni pripadnici bande znaju da će, ne daju li ostavke, sadržaj optužnica biti teži...

IT: Ma zaježi to, Andrej. Za novinare 'lex AP', za vladajuće 'rolex AP'! To je moj stručni pravni sud.

AP: Ispravno, Ivane. U nekoj drugoj zemlji bi se državni tužilac i predsjednik vlade morali pridržavati zakona, a u Hrvatskoj se zakon mora pridržavati predsjednika vlade i državnog tužioca.

IT: Jedino što me muči je da u ovome članku to tako otvoreno i vulgarno ekspliciramo. Ne znam koliko nam je to pametno.

AP: A zašto ne bismo eksplicirali kad ionako svi sve znaju? Što, za sve će to s curenjem informacija iz istraga biti topla voda, a samo ću se ja praviti lud? Ma nema više šanse! Dosadila mi je gluma.

IT: Znam, Andrej, ali što time dobivamo?

AP: Pokazujemo da nas boli dupe.

IT: Da nas boli dupe?

AP: Kad pokažeš da te boli dupe, demonstriraš apsolutnu moć, Ivane. To je sad ta faza. Opozicija se pjenu, mediji se pjenu, a mi se hladno autamo cereći im se u face. Znači, korumpirana vlast, plus korumpirano pravosuđe, jednako je boli me dupe! Razumiješ? Moć bez granica!

IT: I sad si iskoristio kolumnu onoga skota da to obznaniš? Kako se on, bogati, s time složio?

AP: Čuj njega, kako se složio... A zašto su drugo Novosti na državnom budžetu? ■

VIKTOR GOTOVAC SDP je logistička baza Milanovića

Stranka je njegov rezervni položaj, gdje dominira desetak-dvadesetak osoba. Svi ostali su promatrači koji se iscrpljuju u unutarstranačkim bitkama. Tu se ubija unutarstranačka demokracija i razgrađuje dinamika koja bi iznjedrila relevantne pojedince, elektabilne, koji bi primjerom dokazali da su alternativa HDZ-u

VIKTOR GOTOVAC profesor je radnog i socijalnog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Okušao se i u politici: prodrmao je jednu, lokalnu, političku koaliciju, isključen je iz jedne stranke, SDP-a, ali je ostao prisutan u javnosti. Kandidirao se i za suca Ustavnog suda.

Dobro znamo da je izbor ustavnih sudaca politička borba. S obzirom na vašu političku epizodu, je li kandidatura neki vaš eksperiment?

Priznajem, egzibicionist sam. Moja je kandidatura provokacija, politički performans. Znam da nemam nikakve šanse. Jer u nas je na djelu model po kojem se na pozivima i natječajima unaprijed dogovara i signalizira kandidatima koji će ili bi mogli biti izabrani. Ja nisam, niti bih prošao takvu 'stranačku predselekciju'. Nikoga nisam povlačio za rukav, tražio razgovore i uvjeravao u ista. Nikada, pa ni sada. Jer, ako ne vrijedim kao osoba bez političke podrške, vrijedim još manje s njom. Stoga, može se reći kako sam se, eto, javio baš zbog toga što nisam dobio nikakav politički signal. I što šanse – nemam.

Suprotno onome što je u prošlom broju napisao vaš kolega IVICA ĐIKIĆ, kako očekuje kompetentniji i autoritativniji Ustavni sud, bojim se da će situacija biti jednaka ili slična. Tu individualne karakteristike, profesionalne sposobnosti ili osobne vrline nisu relevantne. Bit je da je proces, kut gledanja, proces ocjenjivanja, stranački. I po tome jednak kao prije osam godina. Završit ćemo s kandidatima 'našim i vašim', birat će se po maksimi 'vi glasajte za naše, mi ćemo za vaše'. Zbog tog vulgarno-stranačkog puta osobne i profesionalne reference nisu presudne, gotovo ni relevantne. One su puko pokriće političkog. A to od Ustavnog suda čini 'gornji dom' Sabora: tu se prenose političke poruke, podjele i igre. Jedni će besprije korno zagovarati ono što su političke pozicije onih koji su ih imenovali. Drugi jednako

bespogovorno druge. Ili će se oteći i pretrčati, kao što se i dogodilo. No ne u zagrljaj principijelnosti, stava ili argumenta, već drugih stranačkih skuta. Zbog postupka jednakog kao i 2016. ni ishod ne može biti drugačiji.

Da se razumijemo, nisam ni naivan ni glup da ne bih razumio kako ustavne suce bira dvotrećinska saborska većina. A ona je politička! To nije sporno. Problem nije u tome tko bira, već kako to čini! Ako vam se 'signalizira' da se javite, ako tome prethode atestiranja 'podobnosti', tada ćete na kraju i završiti s odanim sucima, nebitno koliko su stručni ili znalci. Uputit će ih se da su odgovorni svojoj bazi, gremiju, osobito ako žele biti reizabrani.

Ispolitiziran Ustavni sud

U proteklom periodu, osim što se Ustavni sud pokazao kao produžena ruka izvršne vlasti, javnosti su bila zanimljiva izdvojena mišljenja uglavnom troje ustavnih sudaca u društveno osjetljivim pitanjima. Što nam to govori o Ustavnom sudu?

Možda je medijima, ili javnosti, zanimljivo pratiti podjele u odlukama Ustavnog suda, znanstvenicima inspirativno čitati izdvojena mišljenja jer to mogu biti intelektualni biseri argumentacije, no u našem vulgarnom crnobijelom svijetu, pa i pravnom, takve podjele koje na sudu slijede podjele u politici znače da se odluke donose logikom političke potrebe, ne i relevantnosti temeljnih, ustavnih prava. Tu ovlaštenici tih prava mogu ispasti žrtve. Ustavni sud bi trebao biti mjesto na kojem svijet Ustava treba argumentima svoditi na zajednički nazivnik prihvatljiv sucima Ustavnog suda jer taj kompromis treba kreirati društvenu zbilju neovisnu od političkih presizanja na Ustav. Činjenica postojanja redovitih i očekivanih izdvojenih mišljenja karikaturna je. Umjesto toga da se Ustavni sud emancipira od politike, on će se pretvoriti

u 'vladavinu' većine, u čemu manjini jedino preostaje pisati izdvojena mišljenja. A to je, potom, samo dokaz da se politika prelila na Ustavni sud i priznanje da u Ustavnom sudu imamo politiku na drugoj razini. A kada se postavljamo kao dva podijeljena društva po liniji političkog razgraničenja, uvodimo negaciju samog smisla temeljnih prava i Ustavnog suda kao institucije vladavine prava i korektiva kako političkog odlučivanja tako i vladavine većine.

Još mi se nešto čini važno. Ustavni sud je mjesto na kojem se na apstraktan način propituju odluke tri grane vlasti, razmatraju kroz optiku Ustava. Za takvo promišljanje nije dovoljno pravno znanje temeljeno na čistoj primjeni propisa, ono što bismo mogli identificirati pravnim pozitivizmom. Stoga smatram da u Ustavnom sudu treba sjediti više sveučilišnih nastavnika, znanstvenika,

Za Ustavni sud osobne i profesionalne reference nisu presudne, gotovo ni relevantne. One su puko pokriće političkog. A to od Ustavnog suda čini 'gornji dom' Sabora: tu se prenose političke poruke, podjele i igre

nego pravnih praktičara, sudaca i odvjetnika. Valja se samo prisjetiti nekih odluka, politiziranih i – pogrešnih. Da Ustavni sud nismo ispolitizirali, da smo imali više znanstvenika i stručnjaka, zacijelo nam se ne bi dogodila, primjerice, odluka Ustavnog suda o zabrani rada nedjeljom u trgovini. To se moglo i trebalo odraditi sasvim drugačije i uputiti zakonodavca da zaista zaštiti radnike, a ne da ograničava poduzetničke slobode zabranama, kao i da traži razumno, a ne politizirano rješenje.

Dvije su godine otkako ste isključeni iz SDP-a. Koalicija s Možemo!, koju ste kao predsjednik zagrebačkog SDP-a htjeli raskinuti, opstala je, ali nije zaživjela tamo gdje ju je SDP zaista želio – na državnom nivou. Kako danas ocjenjujete političke odnose SDP-a i Možemo?

Rekao bih da ne ocjenjujem. Promatram. Koalicija između SDP-a i Možemo! na državnom nivou nikada nije bila realna opcija, ona je živjela samo u glavama unutar SDP-a. Politička platforma Možemo! nastala je kao samonikli pokret, nasuprot SDP-a kao tradicionalne lijeve stranke. Teško je bilo očekivati da će se dogoditi koalicija tih sasvim različitih oblika. Osim toga, svoditi politiku i koalicijske kombinacije na partnere koji ne žele zajedno, sve samo kako bi se osvojio veći broj glasova, pogrešno je. SDP je davno imao shvatiti, biti spreman nastupati sam. Strah SDP-a od samostalnog izlaska na parlamentarne izbore je porazan. Nekada je i slab rezultat zalag za budućnost. Osim, naravno, ako princip nije da morate 'nahriniti' određeni broj ljudi koji očekuju benefite.

SDP je u Zagrebu žrtvovan za par funkcija. Nažalost, građani Zagreba nisu dobili mjerljive pokazatelje isplativosti te 'žrtve', takvog oblika suradnje postavljenog bez jasnih političkih ciljeva. Svjedoci smo da nekoliko mjeseci uoči lokalnih izbora ciljevi na kojima je osvojena vlast u Zagrebu nisu ispunjeni. Ne vidim tu vrstu obećanog

napretka, već samo da se potpuno zalutalo u nekim temama.

Na primjer, gdje je vodeća zagrebačka struktura zakazala?

Hajde o aktualnom. Teme oko nogometnih stadiona potpuno su promašene za stanje u kojem se grad nalazi. Pogotovo ako gradonačelnik vodi opciju koja tvrdi da je lijeva. Sport može biti najvažnija sporedna stvar na svijetu, no za lijevu opciju ključan bi trebao biti sport u školama, dostupan svoj djeci. Ne razvijanje samo temelja profesionalnog sporta ili onog koji prosječan roditelj djetetu ne može priuštiti. Zdravo društvo jest ono u kojem svako dijete ima pristup kvalitetnom obrazovanju i u okviru toga sportsku aktivnost, može učiti strani jezik. Bez obzira na to jesu li mu roditelji sposobni to priuštiti. Od kolosalnih bučnih i velikih sportskih događaja ne vidim veliku društvenu korist. To ne znači da se ne trebamo veseliti svakom sportskom uspjehu, no on ipak kreće od zdravih mladih ljudi. Rade se spektakli od dočeka naših vrhunskih sportaša, ali nitko nije dočekao naše sportaše s invaliditetom kada su se vratili s paraolimpijade. Pa ljevica bi to trebala razumjeti. Svrha politike nije stvar isključivosti i izbora, recimo između biciklističkih staza i parkirnih mjesta. Svrha politike je život učiniti boljim za sve. Mjesecima su se bavili plavim vrećicama, a nije izgrađen centar za gospodarenje otpadom, nije zatvoreno odlagalište na Jakuševcu. Sve su to bila obećanja na kojima su dobiveni izbori. Politiku smo, nažalost, pretvorili u 'otpad'. Na ideološkom polju Možemo! je obnovio spomenik na Dotršćini, ali to su 'male komunalne akcije'. Zašto nisu vratili ime Trgu maršala Tita čije je preimenovanje ko-incidiralo s puštanjem filoustaškog duha iz boce? Promatrati antifašizam bez njegovog vođe za mene je karikaturno, aseptično i impersonalno. Svakim danom odlaganja dopuštamo da druga strana likuje nad time kako smo odustali od vlastitih stavova.

Spomenuli ste filoustaški duh koji posljednjih godina ozbiljno zahvaća hrvatsko društvo, bez jasne reakcije političkih elita od kojih se to očekuje. Zašto se ne diže glas otpora koji je sve potrebniji?

Ovdašnja generacija političara ponaša se šminkerski. Pod okriljem urbanog liberalizma, ne želi potencirati teme antifašizma jer ih nove generacije s TikToka neće shvatiti. Taman da antifašizam nije zapisan u Ustavu, trebao bi biti nešto što ljudi vrednuju, humanizam i humanost, jer on je svezremenski dok god imamo sve brojnije *trampove* i *putine*, male i velike, dok postoji svijet u kojem ljudi stradaju od napada isključive politike. Desnica može živjeti od mržnje, isključivosti, desnici ne trebaju ideje, već neprijatelji, bili oni Srbi, strani radnici, Židovi, ovisno o vremenu i prostoru. No ljevica ne može tako uspjeti. Ljevica se bori rađanjem novih ideja. Alternativa nije drugi oblik mržnje ili isključivosti, već uključivost i razumno objašnjenje zašto je to racionalno. Ne traže se protivnici i obredi žrtvovanja, već se fokusira na usklađivanje društva s tehnološkim napretkom, na skrb o zaštiti temeljnih prava i sloboda. A u središtu trebaju biti ideje o socijalnoj državi, zdravstvu, mirovinskom sustavu, obrazovanju, socijalne politike usmjerene humanijem društvu.

Za nove ideje

Ali kada društvo dotakne razinu na kojoj ljevica potencira koaliciju s krajnjom desnicom kao što je DP, opravdavajući taj spoj rušenjem HDZ-a i time da se takve kombinacije dešavaju i u Njemačkoj, što očekivati? Vi priznajete da ste dobar poznanik s pojedincima s desnice.

Imam poznanike iz desnih političkih opcija. S njima mogu komentirati svijet, no ne mogu zamisliti da s njima vodim zajedničku politiku. S opcijama koje zastupaju ustaš-

ki pozdrav, podržavaju reinenciju HOS-a kao ultimativnih domoljuba, iako bi prije bili bliži paravojnim i sličnim južnoameričkim vojskama, što imam politički djelovati? Kako politički stati uz osobe kojima je sporan antifašizam na čelu s TITOM, koje negiraju genocid u Jasenovcu, koje su protiv obilježavanja ubojstva ALEKSANDRE ZEC...? Objašnjenja da se takve situacije između ljevice i desnice dešavaju u Europi nisu adekvatna. Recimo, u Njemačkoj nikome s desnog centra ne bi palo na pamet vrednovati nacističku Njemačku u Drugom svjetskom ratu kao ostvarenje težnje njemačkog naroda ili promicati nacifašističke pokličeve. A to je slučaj s hrvatskom desnicom. Činjenica da je SDP razmišljao o koaliciji s takvom desnicom dovoljno govori o obezglavljenosti, poslije čega riječ 'antifašizam' u njihovim redovima stoji samo kao floskula.

SDP je dobio novog predsjednika Sinišu Hajdaša Dončića i stari politički pristup. Ima li vaša bivša politička opcija moći da jednom izade iz opozicije?

Činjenica da je SDP izgubio četvrte izbore zaredom govori da se ne može živjeti od ponašanja jednih te istih referenci. Ne mogu birače zainteresirati samo opća mjesta poput bratstva, ravnopravnosti i solidarnosti. Prošlo je mnogo vremena od Francuske revolucije, zar ne? Što znači kada kažete da ćete se vratiti socijaldemokratskim vrijednostima? Da se vraćate u šezdesete ili sedamdesete godine prošlog stoljeća? Osim toga, koje su to suvremene vrijednosti socijaldemokracije, da čujem. Našim građanima trebaju konkretni, aktualni vrijednosni stavovi. No da, u političkom govoru jednostavnije je koristiti metajezik pogodan za svačije uho. Samo, takva politika prerasta u populizam, demagogiju. Stanovništvu koje ne želi mrziti ljevica mora nešto konkretno nuditi. Danas je SDP logistička baza za ZORANA MILANOVIĆA, njegov rezervni položaj, gdje dominira desetak-dvadesetak osoba. Svi ostali su pro-

matrači koji se iscrpljuju u unutarstranačkim bitkama. Tu se ubija unutarstranačka demokracija i razgrađuje dinamika koja bi iznjedrila relevantne pojedince, elektabilne, koji bi primjerom dokazali da su alternativa HDZ-u.

Novih prodornih lica nema na političkoj sceni. Na listama za parlamentarne izbore nije bilo ni istaknutih hrvatskih intelektualaca, sveučilišnih profesora. Politika i sabornica su kanal za slobodu govora koji je sve tiši. Zašto hrvatska intelektualna elita nije spremna za politiku ili bar za aktivniju ulogu u društvu?

Politika je kontaminiran prostor. Tu je cilj samo hraniti stranačko i biračko tijelo. Ponekad misleći ljudi moraju zauzeti stranu, no taj nered, nerad i prljavost tjeraju mnoge moje kolege jer nisu spremni ulaziti u politiku koja se pretvorila u kaljužu populističkog ostvarivanja interesa. Osobnih, najčešće. Političari ne smiju biti ljudi koji ne znaju ništa, a petljaju se u sve, oni kojima ništa nije sveto osim vlastite moći nad ljudima, kako je rekao IVAN SUPEK. Politika je, nažalost, scena na kojoj bolje prolaze oni koji malo misle i puno šute, neprimjetno čekaju svoj red. Šutnju znanosti i struke pojačat će novi Zakon o plaćama u državnoj i javnim službama koji otvara prostor otkaza na osnovu sustava ocjenjivanja nadređenih bez navođenja konkretnih učinjenih propusta. Riječ kritike može biti iskorištena za ocjenu koja će voditi prestanku službe. Isto tako, moguće je nagraditi poslušnike. Vidimo u kojem smjeru razvijamo i visoko obrazovanje, gdje se znanje pretvorilo u poluznanje i paraznanje. Kupuju se diplome jer je tako lakše. Akademski elita ne zbori očekujući da za svoju šutnju bude nagrađena koristima, pozicijama. Samo, intelektualci nisu intelektualci ako su spremni prodati obraz. Niti je takvo društvo slobodno, progresivno i produktivno. Ne smiješ nam se svijetla budućnost. ■

Mračni Vision

Tri dana Hrvatska je strateški centar svijeta za kolektivni mozak zapadnog vjerskog aktivizma iz jednostavnog razloga: na globalnoj razini, samo su četiri koordinatorice Vision Networka, lobističke mreže čije se članice bore protiv pobačaja i kontracepcije i prava LGBT zajednice. Željka Markić iz udruge U ime obitelji jedna je od njih

UTRENTU objave ovog teksta na portalu tjednika Novosti (srijeda), u Zagreb su pristigli članovi Vision Networka, jedne od najmoćnijih lobističkih mreža ultrakonzervativnih organizacija na svijetu. Društvo koje operira iz sjene i ima pristup desecima milijuna eura tri će dana u konferencijskim salama Hotela Dubrovnik brusiti strategije za poželjnu budućnost Evrope, kontinenta na kojem bi dostupnost pobačaja i prava LGBT zajednice bili smanjeni u što većoj mjeri.

U toj su mreži organizacije koje su u SAD-u nedavno napisale politički program za željeni drugi mandat DONALDA TRUMPA koji predviđa institucionalno gušenje prava na abortus. Tu su lobisti koji su godinama s administracijom VLADIMIRA PUTINA sustavno minirali ženska prava u UN-u i čiji je utjecaj doveo do doživotnih zatvorskih kazni za gejeve u nekim afričkim zemljama. Ugledni članovi Vision Networka su i aktivisti koji su u Poljskoj umalo izborili zakon o potpunoj zabrani pobačaja i pojedinci koji su objavljivali manifeste o budućem oduzimanju ljud-

skih prava LGBT populaciji, zabrani pobačaja, otežavanju razvoda i pristupu kontracepcijskim sredstvima.

Od srijede do petka Hrvatska je strateški centar svijeta za kolektivni mozak zapadnog vjerskog aktivizma iz jednostavnog razloga: na globalnoj razini, samo su četiri koordinatorice cijele mreže Vision Network. ŽELJKA MARKIĆ iz udruge U ime obitelji jedna je od njih. Zadnjih sedam do osam godina ona je i jedan od njihovih stratega. Godine 2017. Markić je bila domaćin njihovog prvog hrvatskog sastanka održanog nedaleko

od Zagreba, kad su kao kolektiv bili poznati pod drugim imenom – Agenda Europe. Zahvaljujući istraživačkim novinarima i aktivistima, mreža Agenda je razotkrivena. Zbog iznenadne javne izloženosti, od koje poprilično zaziru, godine 2019. preselili su se na drugu listu za interno komuniciranje putem *mailova* i promijenili ime u Vision Network. Ali ciljevi, pojedinci i organizacije su više-manje ostali isti.

Zadnjih sedam do osam godina ona je i jedan od stratega – Željka Markić
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

U mreži je nekoliko stotina *think tankova*, nevladinih organizacija, političara i političkih operativaca koji su zadnje desetljeće imali važnu globalnu ulogu u stvaranju strategija borbe protiv gej i ženskih reproduktivnih prava, kao i u lobiranju za njihovo osuđivanje na razini Ujedinjenih naroda, institucija Evropske unije i evropskih država. Od 2013. godine, kad su osnovani, redovna komunikacija se odvija putem *mailova* koje su Novosti imale priliku pročitati, zaključno s 2019. godinom. Njima su koordinirali homofobne referendume, napade na progresivne međunarodne rezolucije, otkrivali saveznike na političkim pozicijama i raspravljali o strategijama smanjenja dostupnosti kontracepcijskih pilula ili što efikasnije borbe protiv pobačaja.

Samiti poput ovoga u Zagrebu služe im da uživo planiraju buduće zajedničke bitke. Na jednom od prijašnjih sastanaka mozgalo se kako pobačaj efikasno prikazati i kao 'oblik nasilja nad ženama', kontracepcijska sredstva 'štetnima za žene', a gej i ženska reproduktivna prava u zemljama u razvoju kao 'neokolonizaciju preko nametanja protuživotne i protuobiteljske agende'. Jedna od tema bila je i 'kako iskoristiti radikalizaciju u našu svrhu'.

Nije nam zasad poznato tko su sudionici samita u Hrvatskoj, ali je jezgru mreže moguće opisati. S američke strane, najvažnije su organizacije C-Fam, Family Watch International, World Congress of Families i Alliance Defending Freedom. S evropske strane, gotovo da ne postoji članica Unije koja nema najmanje jednog predstavnika. Do invazije na Ukrajinu njihov važan partner u blokiranju progresivnih dokumenata u UN-u bio je režim Vladimira Putina.

Dok se mreža zvala Agenda Europe, Hrvatska je imala impresivnih osam članova. Uz Markić i još jednu osobu iz udruge U ime obitelji, u mreži je bila voditeljica inicijative 40 dana za život, tadašnji šefovi hrvatskih ispostava World Youth Alliancea i peticijske platforme CitizenGO, te političari LADISLAV ILČIĆ, STJEPO BARTULICA i MARIJANA PETIR.

U svojevrsnoj podjeli uloga, Amerikanci su najvećim dijelom zaduženi za strategiju, a evropske organizacije za njeno provođenje. Ovaj organizacijski koncept utjelovljuje Njemica SOPHIA KUBY koja sa Željkom Markić koordinira cijelu mrežu Vision u Evropi. Kuby je jedna od čelnih ljudi ADF Internationala, evropske filijale američke organizacije Alliance Defending Freedom, vjerojatno najvažnije u ovoj mreži.

Pravni savjeti i tužbe ADF-a bili su presudni za nedavno rušenje presedanskog slučaja Roe protiv Wadea koji je dotad desetljećima štitio pravo žena na pobačaj u SAD-u. ADF i C-Fam iz Vision Networka sudjelovali su u pisanju 'Projekta 2025', ekstremističkog političkog programa za drugi mandat Donalda Trumpa. U setu preporuka predložena je i zabrana financiranja ustanova koje omogućuju pobačaj u Americi i svijetu. Umjesto toga, novac će biti usmjeren vjerskim organizacijama koje se pobačaju protive, pod egidom 'zaštite vjerskih sloboda'. Predloženo je i da SAD iskoristi utjecaj za micanje spomena abortusa iz svih dokumenata i literature UN-a. Dođe li Trump ponovno na vlast, izvjesno je da će provesti smjernice iz 'Projekta 2025'.

Zadnje desetljeće njihove operacije u Evropi milijunima dolara dobrim dijelom financiraju američke ultrakršćanske fondacije kojima je postepena zabrana pobačaja ključna misija. Krajnji donatori koji uplaćuju novac u te fondacije – bogati američki državljani – najvećim dijelom su anonimni zahvaljujući tamošnjim zakonima.

Evropska ispostava ADF-a koju predstavlja Kuby, partnerica Željke Markić u koordiniranju Vision Networka, iz pet evropskih ureda provodi lobističke i pravne udare na

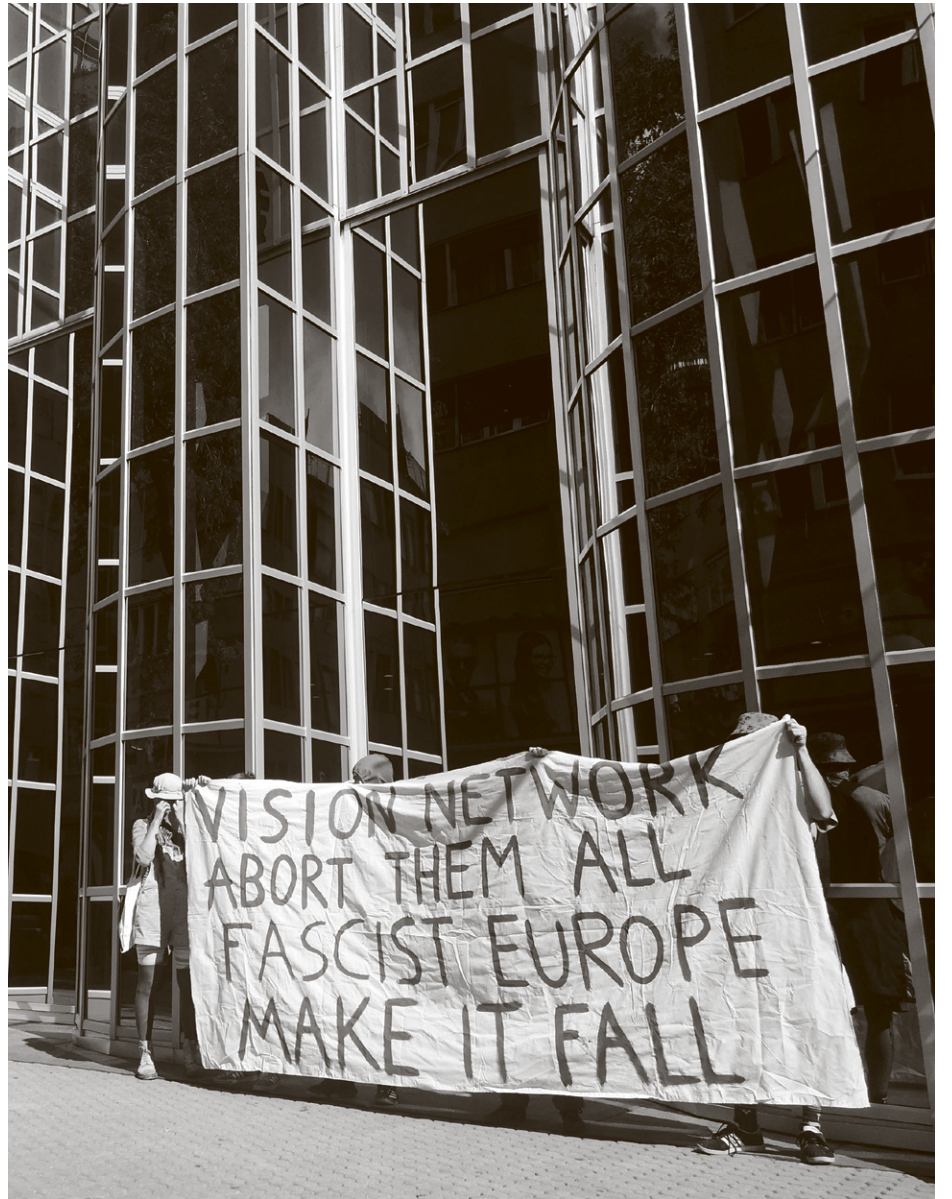
Evropski sud za ljudska prava, institucije EU-a, UN-a i Organizaciju za europsku sigurnost i suradnju (OESS).

Na najvišim sudovima država poput Finske, Njemačke, Sjeverne Irske i Švedske branili su pravo na diskriminaciju gejeva, priziv savjesti medicinskih sestara i molitelje ispred bolnica. Od 2008. godine uključili su se u održavanje zabrane pobačaja u Irskoj, zastupajući na Evropskom sudu za ljudska prava poziciju protiv žena koje u toj zemlji nisu smjele pobačiti, premda su bile narušenog zdravlja. Prije četiri godine upleli su se u zabranu pobačaja u Poljskoj, gdje su zbog masovnih prosvjeda uvedene iznimke u slučajevima silovanja, incesta i ugroženog života žene. Potonje kategorije su 2016. godine u nacrt zakona unijeli članovi Ordo Iurisa, osnivači udruge Vigilare u Hrvatskoj, ujedno važni članovi Vision Networka.

Sve se ove strategije, pravni savjeti i mete od 2013. godine dijele preko lobističke mreže Vision Network. I potom spuštaju na lokalne razine evropskih država. U slučaju Hrvatske, to se dobrim dijelom odnosi i na molitve ispred bolnica protiv pobačaja, marševe za život, peticije protiv nepoćudnih medijskih programa, pravno-političku borbu protiv građanskog i spolnog odgoja te na protivljenje političkom usvajanju mjera protiv rodno uvjetovanog nasilja, odnosno Istanbulske konvencije.

Slučaj Istanbulske konvencije u Hrvatskoj daje zaokruženu skicu funkcioniranja ove mreže. Skoro dvije godine vlada ANDREJA PLENKOVIĆA odbijala je ratificirati ovaj dokument zbog otpora desnog krila HDZ-a i srodne javnosti, odakle su upozoravali da se putem njega zapravo uvodi 'rodna ideologija'. Tu je argumentaciju najprije u Evropi i u mreži Agenda, kasnije preimenovanoj u Vision Network, zapravo nametnuo ADF International i zamolio aktiviste da u svojim državama vrše pritisak na lokalne vlade. Ladislav Ilčić, član mreže i u tom trenutku posebni savjetnik ministra vanjskih poslova DAVOR IVE STIERA, od ostalih aktivista je u *mailovima* prikupljao materijale za vođenje koordinirane javne kampanje protiv

Nije nam zasad poznato tko su sudionici samita u Hrvatskoj, ali jezgru mreže moguće je opisati. S američke strane, najvažnije su organizacije C-Fam, Family Watch International, World Congress of Families i Alliance Defending Freedom. S evropske strane, gotovo da ne postoji članica Unije koja nema najmanje jednog predstavnika

Prosvjed protiv skupa ultrakonzervativaca ispred zagrebačkog Hotela Dubrovnik (Foto: Sandro Lendler)

ratifikacije. Peticiju je u Hrvatskoj provodila hrvatska podružnica organizacije CitizenGO, suosnivača Agende, odnosno Vision Networka. U isto vrijeme, Plenkovićeva vlada je u posebnu skupinu za izradu zakona o ratifikaciji stavila pojedince iz U ime obitelji i Ordo Iurisa, također članove mreže Vision.

U većini ovih tema Željka Markić, njena udruga i medijska ispostava narod.hr bili su predvodnici. Markić je u Vision Networku bila s renomeom ugledne aktivistkinje koja je putem referendumata promijenila hrvatski Ustav i uspješno suorganizirala razne masovne događaje u Hrvatskoj. U internim *mailovima* mreže, dok se ona zvala Agenda Europe, Markić je davala razne savjete o komuniciranju s medijima, organiziranju marševa i stvaranju koalicija istomišljenika u pojedinim državama poput Srbije, zemlje koju je u ovoj mreži predstavljao i NEMANJA ZARIĆ, član proćetničkog pokreta Dveri.

Krajem 2016. godine lobist američkog C-Fama tražio je od članova Agende da utječu na svoje države kako bi glasale protiv UN-ovih mjera za globalno praćenje nasilja nad gejevima. U odgovoru na zahtjev navedene organizacije, Markić je *mailom* poručila da joj je ministar vanjskih poslova Davor Ivo Stier osobno zajamčio da će glasati u skladu s njihovim stavovima. Zbog pritiska EU-a plan se izjalovio. Ali je mjesecima poslije toga Hrvatska uz Mađarsku i Poljsku davala izdvojena mišljenja o radu UN-ovog Vijeća za ljudska prava, po svjetonazorskom ukusu mreže Agenda, odnosno Vision Networka.

Na razini UN-a Rusi su im godinama bili glavni politički pokrovitelji. U izravnom dogovoru s lobistima iz ADF-a, C-Fama i drugih američkih organizacija, Putinovi emisari su u UN-u izglasavali niz ultrakonzervativnih rezolucija, uspješno izbjegavajući 'nedopustivu terminologiju' poput 'reproduktivnih prava' i 'reproduktivnog zdravlja' što, po njima, zapravo znači 'pravo na abortus'. Jednako su uspješno ratovali protiv uvođenja bilo ka-

kvog spomena 'kontracepcije za dan poslije' ili 'sigurnog pobačaja' u takve dokumente.

S obzirom na recentne političke promjene u američkoj Republikanskoj stranci, spremnoj da u blizjoj budućnosti provede njihove ideološke prioritete, savezništvo s Rusima im je takoreći postalo izlišno. Sličan zaključak, ali nešto blaži, može se nametnuti i po pitanju evropskih desnih stranaka. U ovoj mreži su i aktivisti direktno povezani s vladom VIKTORA ORBANA, dojučerašnjim upravljačima Poljske iz Prava i pravde, španjolskom strankom Vox i njemačkim krajnje desnim pokretom AfD. Članovi su na razne načine uvezani i s desnim političkim blokovima u Evropskom parlamentu: Evropskim konzervativcima i reformistima (ECR) koje vodi talijanska premijerka GIORGIA MELONI, Evropskim kršćanskim političkim pokretom (ECPM), čiji je osnivač bio jedan od svojevrsnih ideologa u cijeloj mreži, kao i s novoosnovanim skupom ekstremističkih stranaka Domoljubi za Evropu, u kojem su i Orbanov Fidesz i Nacionalno okupljanje MARINE LE PEN. Najvažniji je njihov pakt s Orbanom, ideološkim srodnikom i u zadnjih nekoliko godina financijerom aktivnosti brojnih organizacija iz Vision Networka.

To bi ujedno mogao biti odgovor na pitanje o čemu će ovoga tjedna razgovarati pripadnici ove lobističke mreže u Zagrebu. Uz nove strategije za borbu protiv abortusa i historijskim prilikama u slučaju Trumpove pobjede, izvjesno je da će jedna od tema biti i izborni rezultati njihovih saveznika u brojnim evropskim državama i Evropskom parlamentu, kao i opći trend radikalizacije desnice u Evropi, koja je u mnogim zemljama došla na vlast ili čeka još jedan izborni ciklus za takav scenarij. A to je prilika koju zagrebački gosti neće propustiti. ■

Deregulacija dereguliranih

Hrvatska je po javnome vlasništvu i državnom uplivu na tržište diskretnija od SAD-a, Irske, Švicarske, Francuske, Norveške, Švedske. Vidova državne intervencije u tržište ima neiscrpno mnogo, i rabe se neprestano

BAUK državnog intervencionizma u ekonomiji kruži svijetom, i tako još od zadnje pandemije, a odjecima razmjerno panike svjedočimo i u Hrvatskoj. Funkciju okidača izvršilo je nedavno vladino ulaganje 35 milijuna eura u izvjesni tehnološko-razvojni te infrastrukturni projekt koji predvodi Infobip, najveća domaća kompanija, dabome iz IT-sektora, a što hoće reći da joj je pedigree najbliži onome što u ovoj zemlji figurira kao čisto savršenstvo. No valjda je nekakav poslovni gubitak te firme natjerao naše ugledne analitičare da ustuknu, prepadnu se još jedne deziluzije poput one s Matom Rimcem.

Na crtu je tad izašla nekolicina hrvatskih trash-vitezova slobodnog tržišta, redom etabliranih u ovdašnjim najčitanijim žutim medijima. Dali su se tragom novca u lov za Infobipom, tzv. jednorogom, donekle mitskim tržišnim bićem koje, onako kao što nalaže žanr, čas vidiš, a čas ne, i kakvih u RH nema izuzev te dvojice. Pitanje je koliko je više Infobip ovdje, doduše, jer mu je onomad centrala izmještena u kudikamo veće lovište, tj. preselio se u London. Jednorozima, inače, u poslovnom se novogovoru imenuju poduzeća vrijednosti iznad milijardu dolara, premda besmrtna samo u teoriji.

Ipak, nećemo se za ovu prigodu baviti podrobnije Infobipom ni njegovim fantastičnim dostignućima, pa ni posrtajima, nego suštinom obrednog propitivanja takve vladine akvizicije s desnog krila hrvatske tabloidno-ekonomske i šire misli. Ukratko te navodno, njih u svemu ovom ne žulja toliko sam taj *unicorn*, koliko ideja o vidnijem državnom petljanju u tržišne prilike sama po sebi, s Rimcem i sličnima ili bez, svejedno. Pritom nije zgoreg uočiti da ni mediji iz kojih grme dotični najviđeniji kritičari, uopće nisu puristički neskloni knjiženju javnofinancijskih potpora u raznim iteracijama i aranžmanima.

Tako je GORAN VOJKOVIĆ, primjerice, nastupio s portala Index, uz ritualni naklon 'barunici Thatcher', kako paževski smjerno oslovljava tu neoliberalnu ikonu, a zatim prikladno rasistički posežući za doskočicom tipa 'zna se ko ovde voli da krade', itd. Širokim zamahom okomio se jednako na javne uplate državnim strateškim poduzećima (brodogradnja, željeznica), kao i privatnim.

Vladino ulaganje u Infobip izazvalo je oštar odgovor dežurnih kolumnista
(Foto: Davor Javorović/PIXSELL)

Naveo je usput druge načine, odreda inozemne, državnog potpomaganja određenih ključnih industrija, nadomak tvrdnji da to ništa ne košta tamošnje porezne obveznike, i da sporna hrvatska javna ulaganja nisu bila dio baš nikakve strategije. Na stranu sad to što će sve ispasti s ovima našim na kraju; ipak nismo mi ovdje bili ti koji su slavili Rimca u presudnoj fazi njegova uspona, poput medija iz kojih sad bilježimo kobajagi beskompromisne i nepristrane osvrte.

U jednom od njih, dnevnim novinama Jutarnji list, kolumnist GOJKO DRLJAČA poseže za primjerom njemačkog uzaludnog pokušaja spašavanja švedske kompanije Northvolt prije nekoliko godina. Rado koristi argumente vezane uz promašaje zelene energetske politike, dokazujući svakako visoku mogućnost neuspjeha u državnim intervencijama, ali u krajnjoj liniji inzistirajući kontra svakog uplitanja u tržište koje obavezno ima ostati intaktnim. Zašto je ono toliko neupitno, pak, o tome se dipli još od 19. stoljeća, a Drljača se ionako već ranije pozivao na 'granice prihvatljivog u konvencionalnoj ekonomskoj logici, onoj koja nas je dobro služila stotinjak godina', i tsl.

O tome koga je kakva ekonomska logika služila gdje i kako u tom razdoblju, nećemo ovaj put, jer nas je na Indexu dočekao još i BRANIMIR PERKOVIĆ, također s Northvoltom na tapeti. No fokus on stavlja na recenčno odbijanje švedske države da spasi to

domaće joj poduzeće, dok je Hrvatska frenetično spašavala doslovno svašta, i sve je propalo. Nalik svojim protržišnim istomišljenicima, ne spominje hrvatsku monetarnu politiku, desetljećima pogubnu za ovdašnju industriju te izvoz, na što je dugo upozoravao npr. industrijalac VLADIMIR FERDELJI, a da ne nabrajamo i čitavu seriju ekonomskih znanstvenika od imena.

Ne osvrće se ni na različite pozicije i mogućnosti Hrvatske i Švedske, i docira oko revitalizacije Imunološkog zavoda koji bi po njemu jedino razumno bilo prodati stranoj konkurenciji, otprilike kao da nikada ni čuli nismo za slučaj jedne Plive. Priznaje i on, što se može, da 'većina država intervenira u privatni sektor, ali su jako važni intenzitet i obuhvat tih intervencija', iako se nemamo osnove nadati da ćemo ikad saznati kako se točno određuju zazivane prihvatljive granice. Da odmah raskrstimo – nema ih, o čemu nas poučava svakodnevna praksa na globalnom i lokalnim tržištima, a raspon državnih intervencija u korist privatnog kapitala jest definitivno neizmjeran. Otkad je kapitalizma, politika naizmjenično hladi i zakuha tržišne i sigurnosne prilike, reprezentira domaće ili vanjske aktere, u biti sudjeluje u kompeticiji po mnogim osnovama. Uostalom, rasprave se o tome nonstop vode i u

srcu vodećih ekonomija svijeta, poput one koja se danas odnosi na slavnu njemačku autoindustriju, raskoljenu podjelama oko državne ispomoći u aktualnoj recesiji.

Hrvatska tu stoji sasvim prosječno, i prema izvještajima npr. globalne finansijsko-korporacijske organizacije World Bank Group, ona je po javnome vlasništvu i državnom uplivu na tržište diskretnija od Sjedinjenih Američkih Država, Irske, Švicarske, Francuske, Norveške, Švedske, itd. Prema statistici Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), državnim subvencijama u privredu ističu se mahom najrazvijenije zemlje, od SAD-a i Japana do Skandinavije i Australije. Indikatori utjecaja na tržište roba i usluga također prepoznaju takve države prije Hrvatske, pa je utvrđeno da više regulatornih barijera od RH posjeduju Belgija i Kanada, Island i Austrija, Izrael i SAD, itd.

Sjedinjene Države donijele su prije dvije godine i zakon o suzbijanju inflacije (The Inflation Reduction Act) ulaganjem oko 370 milijardi javnih dolara radi odvlačenja proizvođača iz Europe na onu stranu Atlantika. Kad svoju proizvodnju ispomaže jedna Kina, međutim, onda se to naziva neprincipijelnim, pa konkurentske države EU-a uvode ekstracarine na njezine artikle i akcijska ograničenja za kineske izvođače radova po svijetu. Hrvatska biva primorana ultimativno rasprodati svoje šķverove, dok Italija vlastitu brodogradnju nacionalizira i postavlja na čelo te industrije u Europi. Da ne pobrajamo unedogled, vidova državne, političke intervencije u tržište ima neiscrpno mnogo, i rabe se neprestano, s manjim ili većim uspjehom.

Različitih ekonomsko-političkih i ekonomskih uloga države stoga ima sijaset: zakonodavna, monetarna, tečajna, fiskalna, industrijska, međusektorska, regionalna, vlasnička, monopolna, međunarodna, subvencijska, itd. No budali je more uvijek do koljena, ili se propagatori što veće deregulacije tržišta vole praviti blesavima, nalik onim simpatizerima ustaša koji stalno tvrde da to ni slučajno nisu. Samo se iz te i takve dvije kategorije regrutiraju oni koji će kriptoidološki ustvrditi da je neka frakcija kapitala prirodno tržišno konjunkturna, a ne jasno povlaštena uvelike političkom konstelacijom i premoći u permanentnoj borbi za ipak ograničenu ukupnu masu kapitala.

No sve brojne urnebesne kontradikcije pritom zapravo potječu od jednostavne zamjene teza u vezi s krivnjom za grčevite nestabilnosti globalne ekonomije i opće sigurnosti. Krucijalni se utjecaj pripisuje ovim i onim političkim vlastima, inače lišenim proizvodnih atributa, a koje se u takvim kriznim okolnostima zaista počesto snalaze kao slonovi u staklarnici. Porijeklo središnjeg problema nikad se ne locira u ponekoj više nego inherentnoj karakteristici samog kapitala i ujedno tržišta, npr. tome da što dinamičnija žarišta nejednakosti i napetosti između različitih potencijala, kapital ustvari i priželjkuje i generira.

Odvlačenje pažnje sa sistemskih datosti na ionako omražene, iritantne i korumpirane političare, ima u konačnici jednaku funkciju kao i medijski zagovor što dereguliranijeg tržišta, bilo na globalnoj sceni ili za potrebe jednoga perifernog konteksta kao što je ovaj hrvatski. Političari nisu krivi čak ni za rastući manjak demokracije, s obzirom na to da je razlika u pravima na donošenje odluka o najvažnijim temama izmještena upravo u smjeru privatnih ekonomskih epicentara. Jedni i drugi, vladajući političari u RH ili EU, i vodeći medijski komentatori, naprosto servisiraju isti sistem, a fineše neslaganja im dođu više za obaveznu figuru tobožnjeg pluralizma, stvarnog otprilike koliko je to i pravi jednorog. ■

SRPSKA
POSILA

Kad je Srbija zanemela

PIŠE Boris Dežulović

Moglo je to, eto, da se desi baš svakome, baš sve i baš bilo kada, samo nije smelo da se desi da pripadnik Vojske Srbije za upravljačem moćnog srpskog PASARS-a celu jednu familiju poubija baš na dan kad je Vučić uveo obavezni vojni rok i otputovao na zasedanje Generalne skupštine UN-a

UNEKIM drugim prilikama, nekrofilnoj kulturi poput srpske to bi palo kao dar sa neba: da, recimo, u strašnoj nesreći na nekoj lokalnoj cesti život izgubi jedna ženska osoba i mladi čovek zajedno sa svoje troje mališana, a tragediju da preživi samo njegova supruga i majka poginule dece. U kulturi koja upravo živi od smrti, krvoločni mediji, smrtožedni tabloidi i katastrofilni političari od te bi nepojamno užasne vesti živeli najmanje mesec dana.

Sve u priči o strašnoj nesreći na Ibarskoj magistrali kraj Kraljeva, u kojoj je smrskan automobil sa šestoro putnika, bilo je kao izmišljeno za srpske tabloide: a) pod dži-novskim kotačima teškog specijalnog vozila kojim je b) pijani vozač skrenuo u suprotni trak, zdrobljena je i ubijena c) gotovo cela porodica iz Raške na čelu sa ocem DANIJELOM L., d) mladim pripadnikom Vojske Srbije, koji je ženu i decu e) toga dana poveo na izlet i molitvu u manastir Studenicu. Da se pitalo urednike, za idealnu tabloidnu vest nedostajalo bi još samo da se sve to dogodi na nekakav crveni datum iz crkvenog kalendara, pa se tragedija naposljetku zaista desila na dan f) Male Gospojine.

U nekim drugim prilikama, rekoh, nekrofilna bi srpska kultura nedeljama i mesecima živela od te priče. Skupština Srbije po hitnom bi postupku proglasila dan žalosti, možda i cela tri, funkcioneri SNS-a i državni vrh sjatili bi se u Rašku, patrijarh PORFIRIJE održao bi pomen u hramu Svetog Save, televizije bi prekιδale program, uplakanim voditeljicama jutarnjih programa cedila bi se maskara sa očiju, plakao bi i predsednik ALEKSANDAR VUČIĆ tronuto govoreći o malim anđelima, svi bi srpski tabloidi izašli u crnom, i mi bismo koliko sutra znali sve uznemirujuće! i šokantne! detalje stravične nesreće, sve o pijanom monstrumu za volanom i njegovoj porodici unatrag sedam kolena.

Pa ipak, iz nekog razloga to se ovoga puta nije desilo. Državni vrh nemo je čutao, čutao je i partijski vrh, nije se oglašio ni predsednik Vučić, u Kraljevu je umesto dana žalosti održan najavljeni koncert JELENE KARLEUŠE, a Kurir, Alo i ostalo stajsko đubrivo sa trafika vest o nezapamćenoj tragediji plasirali su u zabačene kutove svojih naslovnica, uz ekskluzive o Karleušinom bivšem mužu, prevarantskoj braći RAJIĆ i 'neravninama' koje je na grudima otkrila JOVANA JEREMIĆ. Baš kao da je pijani vozač na Ibarskoj magistrali zdrobio pet čaša u kafani, a ne petero ljudi na drumu.

U oči zainteresovanog posmatrača upao je pritom ugao iz kojega su srpski mediji videli tragediju. I ne, ne mislim na donji desni ugao naslovne stranice: svima bez iznimke, name, glavna junakinja vesti bila je preživela nesrećna žena, koja je, eto, u jednom deliću sekunde 'izgubila muža i troje dece' i 'ostala bez svega što je imala'.

Kako je to, međutim, iznenada 'izgubila' porodicu, kako je iznenada 'ostala' bez ičega?

Eh, kako.

Možda bismo i o tome saznali nešto više, možda bismo po lepom običaju srpske bulevarske štampe o tome saznali zapravo i

više nego što se znati uopšte može, samo da i pijani ubica iz suprotnog pravca, baš kao i njegova nevina žrtva, nije bio – pripadnik Vojske Srbije.

I da specijalno vozilo kojim je pijani vozač zdrobio automobil sa šestoro ljudi nije u stvari bilo oklopno vozilo PASARS-16 iz konvoja Vojske Srbije, sedamnaest tona težak hibridni protivavionski samohodni artiljerijsko-raketni sistem kratkog dometa.

I da pijani vozač protivavionskog samohodnog artiljerijsko-raketnog sistema taj civilni automobil nije smrskao samo dan nakon što je Vojska Srbije na pisti vojnog aerodroma 'Pukovnik-pilot Milenko Pavlović' u Batajnici održala veličanstvenu pokaznu smotru, na kojoj se ponosni predsednik pohvalio sa više od hiljadu oružja, oruda i sredstava srpske

Dodik i Vučić na vojnom aerodromu u Batajnici (Foto: Borislav Ždrinja/ATAImages/PIXSELL)

vojne sile, uključujući, razume se, i moćne protivvazdušne artiljerijsko-raketne sisteme PASARS, strah i trepet Šiptara i ustaša.

I da se tragedija na Ibarskoj magistrali nije desila samo dan nakon što je Vlada Republike Srbije donela zaključak o formiranju radne grupe za ponovno uvođenje obaveznog vojnog roka, od kojega će, kako je te večeri objasnio predsednik Vučić, 'posebnu korist imati gradovi i opštine u kojima su kasarne'.

I da se sve to nije dogodilo tačno na dan kad je Aleksandar Vučić ravno sa vojne parade i sednice Vlade o uvođenju vojnog roka otputovao u Njujork, na zasedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, gde će još jednom, po ko zna koji put, da položi svoj mladi život za voljenu Srbiju.

Moglo je to, eto, da se desi baš svakome, baš sve i baš bilo kada, samo nije smelo da se desi da pripadnik Vojske Srbije za upravljačem moćnog srpskog PASARS-a celu jednu familiju poubija baš na dan kad je Vučić uveo obavezni vojni rok i otputovao na zasedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, tačno u minutu – u subotu u 13.25 časova – kad je avion Air Srbije sa predsednikom poleteo sa Surčina za Njujork!

I da urednici srpskog stajskog đubriva i sami nisu bili u šoku, nema sumnje da bismo već saznali kako iza svega stoje šiptarski teroristi i duboka lažna država. Kako drugačije uopšte da se objasni da vrhunsko obučeno osoblje srpske protivvazdušne odbrane za

upravljačem vrhunskog oklopnog vozila domaće proizvodnje baš na dan uvođenja vojnog roka i putovanja predsednika Vučića u Njujork iznenada skrene u levu traku i zdrobi civilno vozilo sa šestoro ljudi? Kako drugačije da se objasni neverovatna slučajnost da su dan pred na paradi u Batajnici bili i teški PASARS-16, koji se Ibarskom magistralom vraćao u kasarnu u Raškoj, i pripadnik Vojske Srbije Danijel L., koji mu se za upravljačem Forda našao u suprotnom pravcu, da su dakle i ubica i žrtva, obojica iz garnizona u Raškoj, koliko juče bili postrojeni pred predsednikom Vučićem? Možda kao jednu od onih 'posebnih koristi' koje će 'imati gradovi i opštine u kojima su kasarne'?

U svim drugim prilikama, eto, krvoločni bi srpski mediji, smrtožedni tabloidi i katastrofilni političari živeli najmanje mesec dana. Ovako, nekrofilna Srbija ostala je gladna: nije bilo ni dana žalosti, ni javnog naricanja, ni patrijarhove liturgije, ni mimohoda partijskog i državnog vrha pred kućom ožalošćenih, ni različenih maskara u jutarnjim programima, ni tabloida u crnom, ni ekskluzivnih izveštaja o privatnom životu i seksualnim preferencijama 'monstruma sa Ibarske magistrale'. O strašnoj nesreći koju je izazvalo vozilo iz sastava Vojske Srbije nisu se oglasili ni Predsednik ni Vlada, ni Ministarstvo odbrane ni Generalštab Vojske Srbije.

Jelena Karleuša najnormalnije je sutradan održala svoj koncert u Kraljevu, Partizan i Crvena zvezda najnormalnije su odigrali svoj 'večiti derbi', napredna Srbija svojim je koracima od sedam milja prešla preko nesreće kao sedamnaestotonski oklopni preko starog Forda, a mediji su za to vreme na naslovnim stranama i u udarnim terminima revno izveštavali o istorijskoj bici Aleksandra Vučića protiv šiptarskih terorista na Ist Riveru.

Srpski takozvani novinari pitali su tako predsednika u Njujorku baš o svemu i baš svačemu, i o Kosovu i o opoziciji i o litijumu i o rebalansu budžeta i o investicionom rejtingu Srbije, samo o strašnoj nesreći na Ibarskoj magistrali – u kojoj je modernizovana Vojska Srbije kao lider u regionu poubijala dvoje ljudi i troje male dece – nisu imali ni jedno jedino pitanje. Pa je Aleksandar Vučić naposljetku sam morao na svoj Instagram profil da postavi pregled 'nedelje sa Predsednikom', mrtav hladan dan nakon tragedije objavivši kako je 'ponosan na modernizaciju srpske vojske'.

Život je nastavio svojim putem: već sutradan, na magistralnom putu Užice-Zlatibor – kako je oduvek red i običaj – jedna je žena poginula u direktnom sudaru sa cisternom-mešalicom za beton, u Dragobraći kraj Kragujevca starca na biciklu pregazio je kamion Javnog komunalnog preduzeća Šumadija, a u velikoj sali Generalne skupštine Ujedinjenih nacija predsednik Srbije održao je 'istorijski govor od kojega su velike sile zanemele'.

'Dame i gospodo, neću danas da vam predstavim samo Srbiju', pred nemim velikim silama rekao je Aleksandar Vučić, 'neću da govorim o našim uspesima i visokoj stopi rasta, jer da se hvalim rezultatima koje smo postigli imam priliku i u sopstvenoj zemlji.' ■

INTRIGATOR

Aktivisti slobodni, Palestina nije

Aktivisti iz Inicijative za slobodnu Palestinu oslobođeni su optužbi za remećenje javnog reda i mira zbog projiciranja natpisa 'Free Palestine'

MINISTARSTVO unutarnjih poslova nije uspjelo kriminalizirati mirno okupljanje i individualni prosvjed podrške napaćenom narodu Palestine. EMINA BUŽINKIĆ i NIKOLA ŠKARIĆ, aktivisti iz Inicijative za slobodnu Palestinu, poslije devet mjeseci dugog sudskog procesa oslobođeni su besmislenih optužbi za remećenje javnog reda i mira. Početkom 2024., 5. januara, aktivisti su preko cijele istočne strane Chromosovog nebodera u Zagrebu, u kojem se nalazi izraelsko veleposlanstvo, projicirali natpis 'Free Palestine'. Pripadnici Policijske postaje Trnje podnijeli su protiv njih optužni prijedlog tvrdeći da su Bužinkić i Škarić prekršili članak 13. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.

Prema riječima LINE BUDAČ, pravne zastupnice Emine Bužinkić, aktiviste se teretilo da su 'instalirali prijenosni agregat koji je svojim radom stvarao buku i da su projicirali svjetlosni natpis 'Free Palestine', da su na taj način remetili mir, stvarali nemir i uznemirenost, te remetili i odvrćali pozornost prolaznih građana i vozača na prometnici u Heinzellovoj ulici, a bez prethodnog odobrenja nadležnog tijela Grada Zagreba'. Otkako je optužni prijedlog od 15. januara usvojen, predstavnici MUP-a nisu pokazali interes za četiri održane rasprave, kao ni za čitanje presude 20. septembra.

Na glavnoj raspravi, održanoj deset dana ranije, obrana okrivljenika iznijela je završne riječi i ispitan je svjedok, šef osiguranja iz izraelskog veleposlanstva. Kako je izjavio,

na travnjaku između istočnog i zapadnog kolnika Ulice grada Vukovara zatekao je dvije osobe koje su sa sobom imale agregat, projektor i laptop. Zatražio je da prestanu s daljnjom projekcijom, što su oni i učinili. Na pitanje sutkinje da li je bilo drugih osoba i kakva je bila razina buke od projektora, svjedok je rekao da drugih građana nije bilo, da nije primijetio da se itko zaustavio – ni pješaci, ni vozila.

Odvjetnici IVAN VRDOLJAK i KLAUDIO ČURIN detaljno su opisali apsurdnost slučaja i iznijeli zabrinutost u vezi toga kakve bi posljedice po društvo u Hrvatskoj imala pravomoćna osuda aktivista. Vrdoljak je naveo da tužitelj nije dokazao ni utvrdio da je sporni agregat proizvodio prekomjernu buku koja bi odudarala od buke desetaka automobila. Iako nije bila dužna, obrana je dokazala da buka agregata na udaljenosti od sedam metara iznosi 62 decibela – daleko manje od prosječne buke što je stvara prosječni automobil. 'Samo generiranje zvuka ne čini prekršaj. Samo generiranje svjetlosti ne čini prekršaj. Optužba nije ni navela premise za svoj zaključak o 'remećenju javnog reda i mira'. Optužba se ovdje nije ni pojavila. Upaliti reflektor i agregat samo po sebi ne znači da se time javni red i mir remeti do te mjere da bi se radilo o kažnjivom ponašanju', kazao je Vrdoljak.

Prema stavu obrane, do postupka je došlo zbog poruke okrivljenika 'koja se nije svjedlyla osiguranju i djelatnicima ambasade Države Izrael, odnosno po njihovom zahtjevu, čime je zloupotrijebljen Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira'. Konkretno predmet nije osjetljiv samo za aktiviste, već

i za društvo u cjelini, naveo je odvjetnik. Da je došlo do osude, bila bi to poruka da ljudska prava nisu naročito bitna, ocijenio je. 'Zamislite državu u kojoj je kriminaliziran tih i pristojan izraz najobičnijeg neslaganja s masovnim ubijanjem djece. Na nešto što zahtijeva neprekidni vrisak, na nešto što zahtijeva zaglušujuću reakciju i neprekidnu blokadu koja će poremetiti i zaustaviti sve, jer ništa ne može biti normalno dok traje genocid. Zamislite državu koja kažnjava i proglašava protupravnim mirno i pristojno okupljanje sa svrhom izražavanja neslaganja s ultimativnim hororom i protupravnim postupanjem – genocidom', kazao je Ivan Vrdoljak.

■ Anja Kožul

Šampioni regresije

KRONIČNO ustajala žabokrečina od hrvatske porezne politike u posljednjih mjesec dana ipak pokazuje određenu intrigantnu vitalnost. Glavinu javne pažnje odvušla je pritom najava o uvođenju poreza na nekretnine, posebno one nenastanjene, te oporezivanju kratkoročnog, odnosno turističkog najma. U tome se načelno zaista može uočiti potencijal za mobilizaciju jedne socijalno napredne fiskalne mjere, ako smo bar pomalo skloni optimizmu. No brojna otvorena pitanja vezana uz taj porez ukazuju na izgledniju mogućnost da sve zapne u implementaciji po jedinicama lokalne uprave, jer posrijedi je davanje koje naplaćuju općine i gradovi. Štoviše, one će imati prostor da odluče o visini pripadajućih stopa, i da porez na nekretnine po svojoj volji faktično sasvim izostave.

Drugi namet, tj. izmjena u njegovoj primjeni, jest porez na dohodak, a koji se dosad naplaćivao po svega dvije stope. Preciznije kazano, na istu su stopu obavezani radnici koji zarađuju prosječnu mjesečnu plaću, i oni koji dobivaju npr. 4199 eura, jer se tek iznad 4200 ulazi u viši razred. U buduću bi se taj prag značajno pomaknuo uvis, pa će još veći broj visokih plaća biti oporezivan manje, što je po definiciji pomak udesno, u ekonomsko-političkom smislu, dakle svakako antisocijalan.

Kad se podvuče crta, ispast će tako da isti porez na dohodak, mimo onih koji su od nje ga oslobođeni zbog preniske zarade, plaćaju gotovo svi, jer bi samo par postotaka najviših plaća ostalo u gornjem razredu. Bogati će postati još malo bogatiji, siromašni će nadalje osiromašiti, ali to i nije specijalna novost ako znamo da je hrvatska fiskalna politika šampionski regresivna, kao što se kaže za poreze koji ne diferenciraju materijalno stanje različitih obveznika. PDV u Hrvatskoj, primjerice, najbolji je indikator toga, s obzirom na to da je enormno visok i da ga svi plaćaju po istoj stopi. Sve u svemu, baš ništa se u toj politici neće ovime suštinski promijeniti, osim što će dodatno porasti i ekonomske te socijalne razlike između pojedinih lokalnih sredina.

■ Igor Lasić

Povrat imovine

Prijedlogom zakona o prijenosu sindikalne imovine u sindikalni fond sindikati bi trebali dobiti u vlasništvo 35 nekretnina. Da li ste zadovoljni okončanjem pravne borbe?

Imovina nam je gotovo 30 godina oduzeta. Ne možemo biti zadovoljni količinom vraćenih od ukupnog broja nekretnina. Ipak, zadovoljni smo što će ove nekretnine koje se prenose, prije svega Savezu samostalnih sindikata Hrvatske, ali i ostalima, služiti za naše funkcioniranje i rad. To su prostori u kojima obavljamo svoj posao, imamo urede, od Radničkog doma u Zagrebu, preko Karlovca, Rijeke, Splita, Varaždina, Čakovca... Tu su naši poslovni prostori. Dakle, one ključne nekretnine su prenesene u sindikalni fond.

Što će biti s ostalom imovinom? Popisano je sveukupno 110 nekretnina.

Prvi korak je da se ovaj dio nekretnina riješi. Naravno, u ovih 35 nekretnina postoje neke koje idu direktno sindikatima – Sindikatu hrvatskih učitelja, Sindikatu državnih službenika i namještenika i Sindikatu grafičara. Na tim nekretninama nema zabilježbi i imovinsko-pravnih sporova. U budućnosti ćemo vidjeti što će biti moguće, ali to je vrlo upitno s obzirom na činjenicu da smo od 1997. do 2024. čekali da dobijemo osnovne nekretnine.

Kakve posljedice po sindikalnu imovinu je ostavio Zakon o udrugama iz 1997?

Prvi apsurd je što je država putem Državnog odvjetništva svih ovih godina vodila postupke za oduzimanje te imovine. Prije svega od SSSH-a, koji je bio uknjižen u vlasništvo kao prvi pravni sljednik bivšeg Saveza sindikata Hrvatske. Od nekretnine u Splitu do nekretnine u Rijeci i na drugim mjestima, država je u višegodišnjim sporovima prenosila imovinu u svoje vlasništvo, a da ih nikada nije preuzela. Potrošili smo sredstva, i sindikati i država, ali sve je ostalo na istom. Za Radnički dom u Zagrebu država je 17 godina vodila spor protiv SSSH-a da bi se upisala u vlasništvo. Postavlja se pitanje zašto. Nije bilo logike, podrazumijevalo se da sve ide državi. Godinama smo bili blokirani i spriječeni da svoje nekretnine značajnije saniramo, da uložimo u njih i da raspoložemo njima u potpunosti. Nismo mogli ništa raditi, samo osnovne stvari. Od zamjene crijeva na krovu i nekih sitnih unutarnjih radova kao što je krečenje. Ali sve ono što čini održivost nekretnina, stolarija ili fasada, to nismo mogli taknuti. Kamoli da smo se mogli prijavljivati za obnovu putem europskih fondova, kakvih je bilo mnogo u zadnje vrijeme. Nakon toliko godina i ovo je riješeno.

■ Anja Kožul

Hodanje po jajima

Samo raspadom sistema može biti objašnjeno da HLK optužbe za silovanje pacijentice nije smatrao vrijednim hitne reakcije. Predsjednica Povjerenstva za medicinsku etiku i deontologiju je dr. Lada Zibar, zaposlena u istoj bolnici i na istom fakultetu kao i dr. Topolovec

PREKO 40 udruga civilnog društva aktiviralo se zbog slučaja osječkog ginekologa ZLATKA TOPOLOVCA, koji je u veljači nepravomoćno osuđen za silovanje pacijentice u ordinaciji KBC-a Osijek, nakon čega je nesmetano nastavio raditi u KBC-u Osijek sve do početka ovog mjeseca. Topolovec je 16. rujna dobio otkaz na pritisak medija, zbog druge pacijentice koja je priču o zlostavljanju za vrijeme ginekološkog pregleda ispričala za Novosti, a idući je dan uhapšen i odveden u istražni zatvor. Akcija 'Prekinite štititi silovatelje!' održana je proteklog vikenda u 17 gradova, a aktivistkinje su tražile ostavke ministra zdravstva VILIIJA BEROŠA, ravnatelja KBC-a Osijek KRUNOSLAVA ŠEGE i neimenovanih ljudi u Hrvatskoj liječničkoj komori (HLK) koji su stopirali disciplinski postupak protiv Topolovca.

Ovaj dio aktivističkih zahtjeva u medijima je samo spomenut, pa zaobiđen bez daljnjeg praćenja, dok su mnogo ozbiljnije tretirani apeli za izmjene zdravstvenih propisa koji bi navodno trebali spriječiti ponavljanje ovakvih situacija, a koje je – paradoksalno – prvi javno plasirao sam ministar Beroš. To je šlag na kraju oportunitizma u praćenju ove teme, obilježenog širokim prihvaćanjem izmišljotine da liječnik mora biti pravomoćno osuđen da bi snosio sankcije unutar zdravstva, ignoriranjem nevjerojatnih propusta

ljudi na vrhu sistema i šutnjom selebriti feministkinja, ljudskopravaša i njihovih organizacija.

Slučaj je počeo još 2021. godine, kada je žena pod pseudonimom ISKRA policiji prijavila da ju je Topolovec, inače specijalist ginekološke onkologije u KBC-u Osijek i profesor tamošnjeg Medicinskog fakulteta, silovao za vrijeme pregleda. Policija je odmah obavila istragu, no Županijski je sud tek nakon tri godine donio nepravomoćnu presudu kojom je Topolovec za silovanje i bludne radnje osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od četiri godine i jednako dugu zabranu rada s pacijenticama.

Prema dopisu koji nam je 29. rujna uputio HLK, protiv Topolovca je po službenoj dužnosti pokrenut postupak pred Povjerenstvom za medicinsku etiku i deontologiju, ali je odmah nakon informacije da se vodi kazneni postupak obustavljen do pravomoćnosti presude. Odluka je donesena iako u članku 4. Pravilnika o disciplinskom postupku HLK-a stoji da 'kaznena i prekršajna odgovornost liječnika ili disciplinska odgovornost u zdravstvenoj ustanovi, trgovačkom društvu ili drugoj pravnoj osobi koja obavlja zdravstvenu djelatnost ne isključuje disciplinsku odgovornost liječnika pred HLK', a članak 15. da Sud HLK-a može – ali ne mora – zastati s postupkom do okončanja kaznenog postupka.

Samo raspad sistema može objasniti činjenicu da HLK optužbe za silovanje pacijentice nije smatrao vrijednim hitne reakcije, no za kompletnu sliku stanja u Komori valja spomenuti da je u tom trenu na poziciji predsjednika Visokog suda časti Komore bio IVAN TURUDIĆ, dok je predsjednica Povjerenstva za medicinsku etiku dr. LADA ZIBAR zaposlena u istoj bolnici i na istom fakultetu kao i dr. Topolovec.

Isti dan nam iz KBC-a Osijek odgovaraju da je 'posve jasno da Klinički bolnički centar Osijek kao poslodavac sukladno pozitivnim propisima nije niti bio u mogućnosti primijeniti bilo kakvu proceduru prema imenovanom liječniku' i da MiZ nije imao primjedbi. To potvrđuje dopis u kojem ministarstvo 31. kolovoza tvrdi da je 'imenovani liječnik sukladno zakonu i dalje u radnom odnosu s KBC-om Osijek te poslove iz svog djelokruga rada obavlja uz prisutnost članova tima'. Članica tima je, naknadno se doznalo, medicinska sestra koja je liječniku subordinirana. Predsjednik Upravnog vijeća KBC-a Osijek je dužnosnik ministarstva GORDAN ŽANIĆ.

Dva dana nakon što je profesor radnog prava VIKTOR GOTOVAC demistificirao ovu laž i objasnio notornu činjenicu da po ZOR-u disciplinski postupak pred tijelima poslodavca nije povezan s kaznenim postupcima i njihovim ishodima, Beroš je promijenio PR-strategiju, za sve okrivio zdravstvene propise i najavio izmjene. Pučka pravobraniteljica TENA ŠIMONOVIĆ EINWALTER pohvalila se time da je njezin ured od Beroša tražio istu stvar. Na zakone se potom obrušava i Centar za mir, pa i organizatorice Noćnog marša protiv nasilja nad ženama. Spin je funkcionirao kratko, do 12. rujna, kada o novom zlostavljanju javno govori žena koju je Topolovec pregledao 9. rujna; dan nakon toga ministar objavljuje da inkriminirani ginekolog više ne radi u bolnici, a idući se već svi hvale time da je zlostavljaču uručen otkaz i da je uhapšen. Sada zakoni, misteriozno, više nisu nikakav problem.

Svi su akteri ignoriranja optužbi za silovanje pacijentice i suučesnici u laži da su zlostavljača štitili sukladno zakonima prošli bez ikakvih posljedica, pa čak i bez ozbiljne javne polemike o tome kakve bi one trebale biti. To govori da je društvena kohezija oko problema zdravstva nemoguća čak i onda kada su defekti očigledni. Što se tek događa kada su u pitanju mane sustava za čije razumijevanje trebaju specijalistička znanja, vidjeli smo bezbroj puta, pa znamo da je stanje besperspektivno. U ovom slučaju nije pomoglo ni to što je višemesečno tjezanje Topolovca na konac s hrvatskim institucijama na svojim leđima iznijela javnosti slabo poznata Udruga Adela iz Osijeka, dok su selebriti feministkinje bile potpuno nezainteresirane ili su se uključile u trenutku kada se i sam Beroš već trgnuo.

Zašto je onkološki ginekolog optužen za silovanje pacijentice i zaštićen unutar vitalnog resora nevrjedan odlučnijeg angažmana istaknutih hrvatskih feministkinja, pitanje je koje udruge za zaštitu žena sebi trebaju postaviti uzimajući u obzir klasnu pristranost i nerazumijevanje procedura u zdravstvu. I mnogi raniji slučajevi ginekološkog kriminala i nasilja pokazuju da je zdravstvo rijetko ili slabo meta kritike feminizma, a kada ipak jest, onda je ta kritika uperena na satelitske fenomene, poput novih ultrakonzervativnih pokreta koji realno nemaju utjecaj u resoru, umjesto na centre moći u zdravstvenoj administraciji i liječničkim organizacijama. Prema problemu patrijarhalnosti (ili paternalizma) koji je u srži ovako postavljenog zdravstva još se uvijek hoda po jajima.

■ Nataša Škaričić

FRAGMENTI GRADA

Identiteti

PAR su mi godina slali svoje časopise na fakultetsku adresu, nekoliko godišnjih brojeva već decenijama starog i respektabilnog 'Behara' te još neke publikacije vezane uz riječku manjinsku zajednicu, pa je to s vremenom prestalo. Riječ je o periodici bošnjačke nacionalne manjine u Hrvatskoj. Onda me prije nekog vremena nazvala nepoznata ženska osoba. Ljubazno se predstavila, rekla da mi se javlja u svojstvu ovlaštene osobe Islamske vjerske zajednice u Hrvatskoj i informirala da priprema monografiju u uglednim Bošnjacima u Hrvatskoj, te napokon upitala slažem li se da uvrste natuknicu o meni i mom profesionalnom radu u tu knjigu. Zahvalio sam joj na pozivu, čestitao im na inicijativi i rekao da načelno nemam, odnosno ne mogu imati ništa protiv, jer je njihovo uređivačko pravo da publikaciju slože na način za koji misle da je najbolji i najprimjereniji. Ali, kada su me već nazvali, iskoristio sam priliku da iznesem svoje preferencije po pitanju oblikovanja vlastitog identitetskog profila, te rekao kako bih volio da se o tome povede računa.

Prvo, ako je nužno navoditi nacionalni označitelj kao marker kolektivne pripadnosti, a s obzirom na to da se iz niza razloga nikako ne mogu identificirati s odrednicom Bošnjak, molio bih da me se navede kao Jugoslavena, to je, uostalom, i puno bliže istini. Donekle bih mogao prihvatiti, nastavio sam iskaz, odrednicu Bosanac, više u domeni habitusa nego u etničkom značenju tog pojma, to jest u smislu određenih kulturalnih karakteristika koje stječemo socijalizacijskim praksama u vrlo ranim fazama života. No Bosanac, pretpostavljao sam, nije opcija, jer su se Bošnjaci praktički odrekli integrativnog transnacionalnog bosanstva, mislio sam u sebi ono što ipak nisam naglas izustio. Ali ono što gospođi jesam rekao bilo je kako bih volio da mi uz nominalne identitetske markere stoje i vrijednosti koje semantički pokrivaju imenice antifašist, socijalist, ateist, sekularist. I da je to nešto na čemu inzistiram, svojevrsan moj osobni uvjet kako bih mogao dati zeleno svjetlo, ako su već bili tako kurtoazni da me nazovu i upitaju za osobni stav glede uvrštavanja u monografiju.

Gospođa je zahvalila i tako je završio naš razgovor. Nismo se više nikad čuli. Informaciju je li dotična knjiga objavljena nemam, a nisam se nešto ni raspitivao o tome. Ako jest, nešto slutim da reference o meni u njoj nema, što bi bilo sasvim očekivano, primjerenost i na mjestu, jer takvoj publikaciji ni ne pripadam. Naravno, vječito nerazjašnjeno pitanje, oko kojeg će se teško postići konsenzus ikad, jest je li identitet stvar u domeni velikog Drugog – nešto što izmiče našoj personalnoj volji, te stoji na raspolaganju drugima koji nam zapravo govore i poručuju nam što smo i tko smo – ili je to ipak u sferama naših osobnih moći, pregnuća, želja, doživljaja i performativnih igara.

■ Hajrudin Hromadžić

Akcija 'Prestanite štititi silovatelje' u Trogiru (Foto: Ivana Ivanović/PIXSELL)

Тешко је бити Србин, али лепо

Новости су између 11. свибња и 22. липња провеле квалитативно истраживање на шест локација о томе како је бити млади Србин у Хрватској. Покушали смо испитати сусрећу ли се с дискриминацијом и негативним коментарима због припадања српској мањини те како виде посљедице рата и хрватско-српске односе у мјесту у којем живе

Ријека – најпозитивнији став и најмање сусрета с дискриминацијом

ЗНАТЕ ли како је бити Србин у Хрватској? – писало је на предизборним плакатима СДСС-а 2019. године, а поруке мржње којима су ишарани дале су дјеломичан одговор на то питање. Претрага хрватских знанствених и стручних часописа пружа још један дјелић одговора на питање како је бити Србин у Хрватској, или барем како је бити Србин и студент повијести или социологије у Хрватској. Међу осталим,

нуде се чланци у којима пише да су сви Срби били против неовисне Хрватске, у којима се не спомињу ратни злочини које је починила хрватска страна и у којима се концептуализација појмова темељи на Библији. Након пробијања кроз такве наслове, доћи ћемо до врло малог броја истраживања која се баве увјетима живота Срба у Хрватској у новије вријеме. Из тих извора знамо да је социо-економски положај српске мањине знатно лошији у

упоредби с већинским становништвом, што је посебно изражено у случају повратничке популације. Међу повратницима је посебно висока незапосленост и висок је удио оних који живе с минималним или никаквим примањима. Највећи број припадника српске националне мањине живи у источној и средишњој Хрватској, гдје је и највише сиромашних у Хрватској, а националне мањине чешће од већинског становништва компензирају доходак од

формалног рада онима од неформалног. Једно од занимљивијих истраживања показује методом природног експеримента да послодавци дискриминирају кандидате по националној основи: фиктивни кандидат чије име и презиме асоцира на српску националну припадност има мање шансе за позитиван исход пријаве од еквивалентног кандидата хрватске националне припадности. Сви су наведени подаци из истраживања од којих је у правилу прошло

десет година или више, а још увијек није проведено опсежно истраживање социо-економског положаја Срба у Хрватској. Наведени подаци извучени су из радова који се не баве специфично Србима у Хрватској, већ им је тема опћенита разина социјалне искључености, сиромаштва, искључености, дискриминације на тржишту рада и слично, уз изнимку неколико социолошких истраживања која се баве специфично повратницима. С идејом да ову ситуацију треба почети поправљати и припремити терен за будућа истраживања, Новости су између 11. свибња и 22. липња ове године провеле квалитативно истраживање о томе како је бити млади Србин у Хрватској на шест локација, редом у Ријеци, Доњем Лапцу, Петрињи, Белом Манастиру, Пакрацу и Книну.

О узорку и нацрту истраживања

На свакој локацији организирана је по једна фокус група, односно вођена је групна дискусија у којој је судјеловала мања група припадника српске мањине у доби од 16 до 37 година. Главни је циљ био испитати како млади Срби и Српкиње виде посљедице рата и међунационалне односе у својим мјестима, сусрећу ли се с дискриминацијом и негативним ставовима о свом националном идентитету, како виде своју будућност, како перципирају главне проблеме за младе људе у мјестима у којима живе и какви су им ставови о улози политике у рјешавању тих проблема. Судионике смо регрутирали захваљујући ријечком пододбору Просвјете и уредица Вијећа српске националне мањине у Книну, Доњем Лапцу, Пакрацу, Белом Манастиру и Петрињи. Истраживањем је проведено на пригодном узорку од 26 особа српске националности у Ријеци (4), Доњем Лапцу (6), Петрињи (4), Белом Манастиру (3), Пакрацу (5) и Книну (4); 11 мушкараца и 15 жена. Већина судионика (њих 22) у вријеме одржавања фокус групе живјело је у том мјесту, уз изнимку четворо судионика/ица који су се због посла или факултета одселили, али су и даље везани уз родно мјесто које често посјећују. У книнској и петрињској групи заступљени су и млади Срби који су дио живота провели у Србији у избјеглиштву, док се у Доњем Лапцу и Белом Манастиру нашло и двоје судионика који су се одселили у иностранство ради посла па су се касније одлучили вратити у родно мјесто. Што се тиче статуса на тржишту рада, обухватили смо троје средњошколаца, троје студената, петнаесторо запослених и троје незапослених, а у узорку су отприлике подједнако заступљени сви узрасти. Судјеловање је било анонимно, а идентитет судионика додатно ћемо заштитити парафразирањем изјава које откривају превише специфичне детаље да би их се цитирало.

Локације провођења истраживања, иако донекле одређене логистиком и финансијама, одабране су јер заступају релативно широк распон у погледу удјела српског становништва, ступња економске развијености и захваћености ратом. Важно је нагласити да се резултати овог истраживања не могу генерализирати на све Србе у Хрватској и прије свега омогућавају дубљи увид у теме које се тек требају истражити у будућим истраживањима. Испитаници који судјелују на фокус групама нису репрезентативни за циљану популацију, што се подразумева код квалитативних истраживања. С друге стране, иако анкетна истраживања на адекватном узорку могу прикупити важне податке и генера-

лизирати их на популацију, предност фокус група и интервјуа је добивање дубљих увида и објашњења која могу употпунити бројке. Једноставно речено, резултати истраживања који слиједе говоре о томе с каквим се све проблемима млади Срби сусрећу и који су њихови могући ставови о наведеним темама, али не говоре о томе колико младих Срба у којем граду има наведене проблеме и ставове. Такођер, наш узорак вјеројатно је у одређеној мјери пристран већ самим тиме што су судионици били вољни судјеловати у истраживању, док сигурно постоје и Срби који нису отворени за разговор о овим темама из различитих разлога или се (више) не изјашњавају као Срби, али тај је проблем код истраживања овакве теме неизбјежан.

Налази истраживања: дискриминација и негативна искуства

Кроз шест проведених фокус група покушали смо испитати сусрећу ли се млади припадници српске мањине с дискриминацијом и негативним коментарима због припадања српској мањини те како виде посљедице рата и хрватско-српске односе у мјесту у којем живе. Анализом транскрипта расправа произашло је неколико увида: искуства и ставови врло су различити овисно о локацији истраживања, иако су сви сложни у томе да данас има пуно мање дискриминације и негативних коментара него прије, као и да рат углавном није тема којом се оптерећују њихове генерације. У Пакрацу, Белом Манастиру и Петрињи судионици су спомињали више различитих искустава дискриминације тијеком школовања и запошљавања у односу на фокус групе проведене у другим мјестима. Иако се овај увид не може генерализирати на закључак о регионалним разликама, он може бити индикативан за будућа истраживања фактора који утјечу на раширеност дискриминације. Ипак, у свим групама осим оне одржане у Пакрацу међу судионицима је превладавао став да се не сусрећу често с дискриминацијом и негативним коментарима, да углавном имају позитивна искуства с Хрватима и да се сви међусобно друже без проблема. Иако се судионици истраживања изјашњавају као Срби, у више фокус група појавио се став да можда не наилазе на проблеме јер се 'не истичу', а неки су говорили и о томе да пазе како говоре у јавности, што упућује на постојање суптилних врста прикривања идентитета које би такођер требало даље истражити.

На питање јесу ли икада доживјели дискриминацију због националне припадности приликом запошљавања, школовања и опћенито, одговори су варирали од мјеста до мјеста. Судионици из Ријеке имали су најпозитивнији став и нису наводили примјере сусретања с дискриминацијом у Ријеци. 'Никад нисам имала проблема на послу што се тиче тога да припадам српској националној мањини. Мислим да код нас није проблем то да је нетко национална мањина што се тиче запошљавања', навела је једна од судионица, а остали су се сложили с тим ставом. Један је судионик рекао да понекад чак наилази и на позитивне коментаре на послу и додао: 'Мислим да је овдје генерално град јако отворен за све, нема толико негативних коментара на било чију националну припадност, српску или неку другу.' Трећа судионица, која није рођена у Ријеци, изјави-

Петриња – Срби су се навикли да се не истичу

ла је: 'Генерално бих рекла да је град пуно отворенији него град у којем сам живјела прије. Живјела сам у околици Огулина, и значи тамо сам доживјела пуно, пуно више тих националних испада него што сам то икад доживјела у Ријеци откако сам ту.' Ипак, судионици су споменули да се сусрећу с говором мржње упућеним Србима у онлајн коментарима којих је било, на примјер, приликом концерата српских пјевачица у Ријеци или недавног отварања Српског културног центра, али навели су да ти коментари не долазе нужно од грађана Ријеке те да такви ставови остају на интернету: 'Али, ја сматрам да су људи јаки само на тим мрежама, с лажних профила и тако. А уживо нитко ти ништа не би никад рекао, или ријетко тко.'

Судионици из Доњег Лапца такођер су били сложни у томе да у њиховом мјесту не постоји та врста дискриминације, али једна је судионица подијелила да је доживјела непотребан коментар у вези прилагања потврде о националној припадности приликом пријаве за посао: 'С тим да сам, кад сам предавала папире, извадила потврду да сам Српкиња, и добила сам одговор да зашто сам то приложила уз осталу документацију. Ја сам рекла да имам право на то, и то је то.' На њезино искуство надовезује се неколико изјава из других фокус група које упућују на постојање страха од истицања српског идентитета. На питање о постојању дискриминације приликом запошљавања, судионица из Петриње је одговорила: 'Па пуно их се не жели ни изјаснити, можда људи ни не знају тко је шта', на што се надовезала друга: 'Нема истицања, да. Ми смо ту ваљда навикли тако да се не истичемо, бар ја тако сматрам. Макар, ја кад кажем име, одмах знају сви, али не знам, нисам се сада дошла до неких проблема.' Судионица из Пакраца подијелила је слично искуство: 'Ево, ја сам радила на доста мјеста и апсолутно никад нисам била изложена никаквој дискриминацији. Не знам је ли због тога што се нисам истицала, јер 99 посто људи ни не зна да сам Српкиња. Не знам је ли због тога или су ме људи једноставно прихватили јер се ни по чему не истичем у друштву. Али немам разлога... Рођена сам у Хрватској, живим ту цијели живот, немам превелику повезаност са Србијом.' Какав год судионици имали став о томе треба ли истицати српски идентитет или не, очито је да постоји прешућивање идентитета на послу, чак и за оне који се на попису становништва изјашњавају као Срби.

Етномимикрија, 'неистицање' и nelaгода

На питање мисле ли да неки Срби у Хрватској скривају идентитет и зашто, у већини група одговор је био потврдан, као разлог се наводио страх од реакција околине, али уз консензус да је тога било пуно више у старијим генерацијама. Једна судио-

ница ријечке групе подијелила је примјер из недавне прошлости: 'Ја сам имала искуство док сам ишла у школу да су се друга дјеца уписивала као нешто што нису. Разумијем да је то долазило можда из страха, за моје родитеље то није долазило у обзир.' Судионик из Книна споменуо је случај познанице која је хтјела промијенити националност на попису становништва јер јој је нелагодно кад изађе на изборе па је питају жели ли мањински листић: 'И сад се она води у тој статистици да је Хрватица. Она се осјећа као Српкиња, него једноставно ради неке комочије, тако да вјеројатно има још доста случајева да људи избјегавају свој идентитет да кажу.' Занимљиво је успоредити консензус међу нашим судионицима да је скривање идентитета ствар старијих генерација и да је страх од посљедица данас неутемељен с онима из истраживања ФИЛИПА ШКИЉАНА о српском идентитету из 2014. Шкиљанови суговорници су се сложили да управо млади Срби чешће таје свој идентитет јер га је контрапродуктивно истицати, док се стари мање боје јер имају мање тога за изгубити. Точан податак о раширености скривања идентитета може дати једино квантитативно истраживање, али ови резултати упућују на то да осим скривања идентитета постоје и друге суптилније разине прикривања или нелагоде везане уз српски идентитет.

Иако међу судионицима није било оних који скривају идентитет, неки су изразили нелагоду због тога што говоре еквицом, премда нам то није била тема: 'Ја сам живела у Србији дуго, зато можда ја мало причам овако...', био је коментар једне судионице из Петриње, а неки су се 'исправљали' кад би искористили српску варијанту неке ријечи. Судионица из Белог Манастира је то и експлицитно прокоментирала: 'Ја у некој својој приватној комуникацији говорим српским језиком и еквицом, а кад изађем напоље, некако се пребацим на хрватски. Јер кад сам тамо где сам кући и где сам опуштена, ја се служим српским језиком. А на ијекавицу се пребацим кад је нека службена комуникација на послу, или тамо гдје се осјећам несигурно вероватно, где ми је ново.' Додала је овоме и симпатичну и индикативну приватну анегдоту: 'Рецимо кад сам упознала момка, док веза није била озбиљна, па све оно као пазиш вамо-тамо, међутим након нека два-три месеца, ја сам њему дошла и рекла: 'Дођај ми хлеб.' Њему је то било чудно и ја сам њему рекла: 'Али теби то треба бити знак да мој мозак сад тебе сматра својим, да се ја осећам опуштено крај тебе.'

Питања о дискриминацији и неугодним искуствима понекад су испрва изазвала мук или врло кратке одговоре, па је судионике требало потакнути потпитањима како би дали примјере и почели расправљати. Код неких је било и дефанзивног става – 'Нема тога да ти изиђеш па те сви бију зато што си Србин. Какве то везе има с мањинама?' био је коментар једног судионика који углавном није судјеловао у расправи, што упућује на осјетљивост

теме и постојање споменуте групе унутар српске мањине која не желе разговарати о овим темама, што свако истраживање чини донекле парцијалним.

Од глупог хумора до отворене дискриминације

У свим групама превладавао је став да је страх од реакције околине на истицање српског идентитета данас у њиховој генерацији сувишан, осим у Пакрацу, гдје су се судионици сложили да је тај страх оправдан, чак и у њиховој генерацији. То су поткријепили и живописним примјерима из властитог искуства. Једна судионица навела је примјер вербалног малтретирања на националној основи које она и њезини школски колеге и колегице доживљавају на настави и изван ње, на што професори преблаго реагирају, због чега се понавља. 'Некад пређу, некад баш пређу границу. Одвоје нас, одбаце. Они то нон-стоп раде. Намјерно то раде и живцирају нас. Већином то раде кад професора нема.' Друга судионица се надовезује примјерима не нужно злонамјерног, али, како су се и остали судионици сложили, 'глупог хумора' упућеног Србима у школи и на факултету: 'Увијек буду неке шале које буду упућене Србима. Константно неке форе имају, ти си Србин, ти си ово, ти си оно. Мислим, какве су то форе, безвезе.' Једна судионица која студира у Загребу подијелила је примјер непрофесионалних коментара професора на факултету: 'Баш прије мјесец дана на предавању, једна професорица је изговорила нешто у контексту околних држава, 'што јужније то тужније', нагласила је то и прекренула очима... и онако, то ми је било баш непрофесионално за једну професорицу на факултету. Баш оно... Имају и они своје изјаве.' Присјетила се и наставе повијести у школи кад се учило о Домовинском рату: 'Не могу рећи да је предавање било усмјерено против Срба, али било је подсмјеха, нешто се насмије, па се онда и професор насмије.'

Судионик из Белог Манастира подијелио је случај отворене дискриминације на послу, кад је приликом разговора о свом промакнућу надређени усред састанка устао и успротивио се томе јер он не прича 'чистим хрватским језиком'. Друга судионица из исте групе испричала је искуство своје рођакиње: 'Кад је кренула у први разред, било је двадесетак ученика за одјел на српском језику, међутим преко ноћи су се људи предомислили и рекли да не желе уписивати у одјел на српском. Касније се причало да су некима поставили то као услов за посао. Али то је било давно.' У Книну су се судионици сложили да има случајева дискриминације према Србима, али да су то ипак ријетки случајеви, поготово у посљедње вријеме. Са сљедећим ставом једног судионика сложио се и остатак групе: 'Па мислим да неки послодавци то гледају. Не гледају наравно сви, али мислим да је теже... Можда некаква јавна управа, тамо се то више гледа.' Кажу да сами нису доживјели дискриминацију ни на послу ни изван њега, али један судионик навео је примјер својих родитеља који су се раних 2000-их вратили из Србије у Книн: 'Тражили су посао у Книну и индиректно су били одбијени. Рекли су им – старији сте људи, ми тражимо млађе људе – иако нису били старији, тако да је то био неки изговор, из тог искуства кажем да има, али сада тога нема.' Једна судионица је рекла да особно не памти ниједан случај дискриминације по тој основи, али је навела да њезин брат

има битно другачије искуство. На неколико група појавило се мишљење да се дискриминација према Србима приликом запошљавања смањила посљедњих година због мањка радника. Ријечима судионика из Книна: 'Ја бих рекао тренутно да можда нема толико дискриминације јер мањка радника, поготово у државним службама и јавним дефицитарним занимањима, у здравству поготово. На примјер, у полицији се доста Срба запосли без икаквих проблема. Тако да таквих сад проблема нема, али прије је било.' Слична примједба појавила се и на групи у Доњем Лапцу, гдје је један судионик рекао да доста људи из Доњег Лапца ради у госпићкој болници, на што је додао: 'Али добро, у медицини доста фали људи, па мислим да им није више битно.'

Суживот није појава, већ правило

Иако су се наводили примјери дискриминације и негативних искустава, битно је нагласити да је превладавајући став на свим групама био да то није нешто с чиме се сусрећу често и да су хрватско-српски односи добри међу млађима. Особе склоне говору мржње и дискриминацији описивали су као изнимке, појединце 'каквих се увијек нађе', док с већином Хрвата имају добре доносе. Суживот Срба и Хрвата оцијењен је позитивно у Ријеци, Лапцу, Петрињи, Белом Манастиру и Книну, гдје је један судионик изјавио: 'Суживот није појава, већ правило. Ми живимо заједно већ дуго, имамо ту неку културолошку повезаност, и од прије рата.' Само су судионици у Пакрацу имали другачији став, па је тако један судионик изјавио: 'Рекао бих да су те неке посљедице ипак остале. И да ће требати вјеројатно пуно времена да то дође у неку нормалу', а друга судионица се надовезала: 'Преноси се та мржња на млађе генерације. Мада ја особно нисам имала никаквих проблема.' Међутим, није само локална ситуација та која утјече на процјену хрватско-српских односа па и осјећај прихваћености српског идентитета, него и ситуација у цијелој држави. Питали смо судионике у којим хрватским градовима и мјестима мисле да би им било лакше односно теже као Србима, а одговори су се преклапали у свим групама: као позитивни примјери наводили су се Ријека, Загреб, Истра, а као негативни Сплит, Задар, Книн, Вуковар, Госпић, Метковић, Имотски. Чак је и у Ријеци, гдје су судионици најпозитивније оцијенили хрватско-српске односе и своја искуства, генерални став о томе како је бити Србин у Хрватској један судионик овако сажео: 'Није лако бити припадник српске мањине у Хрватској, мислим да је много лакше бити Албанац у Хрватској него Србин. Било која друга национална мањина има много мање негативних коментара и осуда на нивоу целе државе у односу на српску мањину.'

У идућим текстовима анализираћемо ставове младих припадника српске мањине о квалитету живота за младе у Ријеци, Доњем Лапцу, Петрињи, Пакрацу, Белом Манастиру и Книну, као и о потенцијалним политичким рјешењима детектираних проблема и њиховим ставовима о политици као средству промјена набоље. Као одговор на основно питање 'Како је бити Србин у Хрватској?' и закључак првог дијела анализе поновит ћемо потребу за даљњим истраживањима, али нећемо погријешити ако резултате анализе сажмемо ријечима партизанског вође Филипа Клјајића Фиће и констатирамо: 'Тешко је бити Србин, али лепо.' ■

(Наставља се)

Тамо гдје не griје једнако

Отакко је у замјенској кући породице Dragić у Моштанци пећ на pelete замјенјена onom на kruto gorivo, не могу је zagrijати на више од 17 stepeni. Izvođač radova у међувремену је кућу zaključао, они и даље ноће у контејнерима, а нова зима је пред vratима

NA подручју загребачког и петринског потреса укупно су изграђене 273 замјенске обителјске куће, од чега њих 255 у Сисачко-мославачкој жупанији, похвалио се министар BRANKO BAČIĆ на сједници Владе одржаној крајем августа. Будући да нам се приликом ланског посјета селу Моштанца крај Петринје чинило како је питање дана када ће се шесточлана фамилија DRAGIĆ, о којој смо писали у више наврата, уселити у једну од таквих кућа, били смо увјерени да је њихов случај у међувремену ријешен и да су преселјенjem из контејнера у пространу једнокатницу, коју им је држава почела градити ујесен 2022., већ постали дијелом Баčićеве статистике. Због тога нас је немало изненадила порука коју смо ових дана добили од ZORANA DRAGIĆA: 'Близи се четврта зима од потреса, а ми и даље у лименкама. У кућу се још нисмо уселили јер имамо проблема са извођачем радова.'

Po dolasku у Моштанцу, Zorana, његову супругу DANIJELU, оца MILOŠA и мајку RADOJKU затицемо на добро нам познатој локацији – у šupi, једином објекту у њиховом дворишту који је преживио банијски потрес краја 2020. године. Тамо посљедњих 1365 дана проводе већину свог времена, а ноће распоредени у два контејнера, која десетогодишњем VASILIJU и осмогодишњој VASILISI по доласку из школе služe и за учење и за игру. I то све покрај куће из обнове која је у међувремену добила бијелу фасаду и за коју су

Dragići купили готово sav потребан намјеštaj. Међутим, не могу унутра. Izvođač radova, кажу нам, у јануару је промијенио bravу, zaključао кућу, отишао и престао им се јављати. — I од тада status quo. Sve са двоје male дјеце и глухонимих старца који су преšli осамдесету – govori 47-годишњи Zoran, иначе запослен као vozač у једној сисачкој фирми, док је Danijela ангажирана на пројекту 'Zaželi' као gerontodomačica.

— Baba и đed нам popiše mozak више. Vele, umrijet će у контејнеру. Дјеца исто тако, žеле своје собе, приватност. Да не говоримо да се prehlade чим мало zahлади. Doslovno смо доведени у ситуацију да крај gotove куће морамо razmišljати о odlasku из своје avlije. Већ смо луди и živčани, више не знам од чега сам – nastavlja Zoran.

Budući да су prije потреса имали riješene имовинско-правне односе, Dragići су међу првима, још у марту 2021., predali zahtjev за изградњу замјенске куће. Ugovor о изградњи потписали су у лјето наредне године, а темелји су ударени три мјесеца касније.

— Šто се тиће грађевинских радова, стварно немамо zamjerki. До почетка 2023. кућа је већ била под кровом. Па су дошли и fasaderi, паралелно су радени pregradni zidovi и остало, struja, voda и то nesretno grijanje због којег је настао problem – veli Zoran.

— Pošto је све išlo relativno brzo и s obzirom на то да смо gledali како radnicima добро ide, били смо увјерени да ćemo се уселити до краја 2023. – domeće Danijela.

— Međutim, onda dolazi taj 29. septembar, odnosno pokusna primopredaja – nastavlja Zoran.

Na taj su datum s predstavnikom izvođača radova iz tvrtke Bau gradnja d.o.o., koju je angažirala država na većem broju poslova na obnovi Banije, operativnim koordinatom iz firme Jam-ing d.o.o. i nadzornikom projekta sastavili popis nedostataka na kući koji su trebali biti otklonjeni u roku od 15 dana. Zoran i Danijela kažu da su tada prešli preko dijela sitnijih zahvata i od izvođača zatražili da im riješi ono najvažnije, centralno grijanje. Još su prilikom ugradnje instalacija tražili da im se ranije planirana peć na pelete zamijeni onom na kruto gorivo pošto žive na selu i imaju svoja drva, što im uvelike olakšava tešku financijsku situaciju. Majstori su to uradili krajem oktobra 2023., a prije službene primopredaje Dragići su se bacili na testiranje grijanja.

— Kako je kuća bila otključana, u tih mjesec dana smo unijeli nešto stvarčica, tek toliko da bi djeca mogla učiti na toplom. Zbilja smo aktivno ložili, ali temperatura se nikako nije dizala iznad 17 stepeni, a po propisima minimalna ne bi trebala ići ispod 20. I tih 17 smo postigli samo u prostoriji u kojoj je peć, a u ostalima devet-deset, uvrh glave 12 – prisjeća se Zoran.

U međuvremenu im je, tvrdi naš sugovornik, rečeno da prestanu ložiti, a nakon pauze od mjesec dana da ponovno počnu.

— I opet ista stvar. Tada su aktivnije dolazili majstori i bezuspješno sve odzračivali, a u jednom momentu se pojavio i MARTIN JOZIĆ, šef Bau gradnje i, kao, čudio se što grijanje ne radi. Naredni put smo ga vidjeli u januaru 2024. na sastanku s nadzornikom, koordinatorom radova i majstorom grijanja. Tada je pao dogovor da dođe strojar i provjeri situaciju, nađe kvar. Međutim, dva dana kasnije Jozić šalje svoja dva majstora na spavanje s ciljem da u kući lože 48 sati – veli Zoran Dragić.

— U tom navratu su promijenili bravu i zaključali kuću a da nas ništa nisu pitali ili se konzultirali s nama – podsjeća Danijela.

Na sve je, kažu, došao i nadzornik i pokazao im da su radnici uspjeli postići zadovoljavajuću temperaturu koja je išla sve do 26 stupnjeva. Dragići su uvjereni da im je to pošlo za rukom uz pomoć grijalice koju su ponijeli sa sobom i kocka za potpalu koje su ubacivali u peć.

Samo nam osigurajte to grijanje ili napravite dimnjak za svaku prostoriju – Dragići ispred neuseljive kuće

— Dakle, stalno su kurili. Na kraju je ispalo da bismo mi trebali imati Peru ložača koji bi isto to radio. Poručili su nam da bismo tako trebali ložiti, i to je to. Zaključali su kuću i otišli – kaže Zoran.

Nakon perioda čekanja i bezuspješnog zivkanja izvođača, Dragići su se odlučili obratiti resornom Ministarstvu prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine i nekim njegovim sektorima. U zahtjevu koji su uputili 24. travnja ove godine zatražili su

da se imenuje neovisni stručnjak 'koji će utvrditi sve činjenice vezane za projektirane i ugrađene elemente sustava grijanja te da se isprave sve nepravilnosti kako bi sustav grijanja bio funkcionalan, a stanovanje u izgrađenom objektu prihvatljivo'. Zatražili su i da im se omogući uvid u završni izvještaj nadzornog inženjera kao i pisanu izjavu izvođača o izvedenim radovima i uvjetima održavanja. Službeni odgovor još nisu dobili, a nakon što su isti mejl poslali na adresu ministra Bačića, nazvao ih je, kažu, voditelj Službe za obnovu i izgradnju stambenih jedinica TOMICA ČAVLEK.

— Nakon što sam mu opisao problem, upitao me što bismo točno mi htjeli. Kažem, samo nam osigurajte to grijanje ili nam na kraju krajeva napravite dimnjak za svaku prostoriju i mi ćemo grijati kao što smo grijali staru kuću. Veli on da u poslijeratnoj obnovi nisu davali ni fasadu. Reko', mi to ništa nismo tražili, samo da se možemo normalno grijati na drva, a on mi na to spusti slušalicu. I odonda ništa – prisjeća se Zoran Dragić.

S istim problemom 6. juna obratili su se i Uredu pučke pravobraniteljice koji je, veli nam Danijela, od ministarstva zatražio očitovanje, ali također bezuspješno. Na naš upit iz ministarstva su pak odgovorili sljedeće: 'Vezano uz Vaš upit koji se odnosi na primopredaju zamjenske obiteljske kuće na adresi Moštanica 19 u Petrinji dajemo informaciju kako je ministarstvo u kontaktu s vlasnikom zamjenske kuće, nadzornim inženjerom i izvođačem radova, a u cilju utvrđenja i otklanjanja eventualnih nedostataka po pitanju sustava grijanja.' Kako bismo došli do nešto konkretnijih informacija, obratili smo se i Martinu Joziću, direktoru Bau gradnje koji se svojevrmeno, zajedno sa suprugom MARIJOM, našao pod istragom USKOK-a zbog poslovanja sa ZORANOM KUŠČEVIĆ, suprugom LOVRE

KUŠČEVIĆA, bivšeg HDZ-ovog ministra uprave kojem se trenutno sudi za niz kaznenih djela. Jožića se dovodilo u vezu i s preplaćenim iznosima koje je Ministarstvo graditeljstva isplaćivalo izvođačima radova na obnovi Gunje nakon poplave.

— Ne interesira me ništa, ne dajem nikakve izjave i ne razgovaram s novinarima – poručio nam je Jozić u telefonskom razgovoru.

— Znači, nemate baš ništa za reći o problemu zbog kojeg familija Dragić ne može ući u kuću i još uvijek spava u kontejnerima? – pitali smo ga.

— Kuća im je nudena, a za ostalo vidite s njima. Doviđenja – uzvratio je i prekinuo.

Dragići su se u međuvremenu konzultirali sa stručnjacima koji se razumiju u sustave centralnog grijanja. Kako su im rekli, problem je najvjerojatnije nastao nakon zamjene peći.

— Pošto je rađena preinaka peći na kruto gorivo, trebale su biti rađene i preinake instalacija, vodova i radijatora. Na kraju ispada da izvođači zapravo nisu ispoštovali cijelu proceduru prilagođavanja potrebnu da se grijemo na drva kako spada. Tu je nešto pošlo po krivu – tumači Zoran.

— A kako više stvarno ne možemo čekati, razmišljali smo da nešto sami pokušamo. Međutim, sad i da hoćemo, ne možemo napraviti procjenu troškova ili popravak jer je kuća zaključana – kaže Danijela.

Na rastanku ih pitamo kako bi postupili da su sve ovo znali na početku procesa obnove.

— Uzeli bismo novce za samoobnovu i tjerali po svome. A ne ovako. Dali su nam nešto, a mi... Ma vidiš i sama. Ovo nije ništa drugo nego patnja – odgovara Zoran Dragić. ■

Kraj obnove planiran do 2030.

Broj novoizgrađenih zamjenskih kuća na Baniji u međuvremenu se popeo na 258, dok je u toku izgradnja njih još 209, saznali smo od Ministarstva graditeljstva. 'Na području Sisačko-moslavačke županije obnova je u potpunosti završila na 7.956 lokacija koje uključuju 11.275 stambenih jedinica. U ovome trenutku na području županije otvoreno je 936 gradilišta obnove koji uključuju 3.134 jedinice. Dodatno, novčanom pomoći umjesto gradnje zamjenske obiteljske kuće kupljeno je 35 kuća te je u izgradnji i 35 državnih kuća, kao i 35 drvenih kuća u Sisku za privremeni smještaj stradalnika potresa', poručuju iz ministarstva. Dodaju da su Vladinim Programom stambenog zbrinjavanja korisnika mobilnih stambenih jedinica iz veljače 2023. sva klasična kontejnerska naselja zatvorena, a korisnici zbrinuti u primjerenijem zamjenskom smještaju. 'U ovome trenutku, uz kuće još postoji 1.595 individualnih kontejnera s time da neki od njih nisu u funkciji stambenog smještaja te se isti kontinuirano izuzimaju. Važno je napomenuti kako su korisnicima kontejnera u više navrata ponudeni drugi oblici stambenog zbrinjavanja, no do sada se 2.074 korisnika smještenih u 749 kontejnera izjasnilo da ne želi drugi oblik zbrinjavanja do završetka obnove budući da ne žele napustiti svoju imovinu gdje imaju domaće životinje i vrtove. Za te je korisnike ministarstvo izradilo mobilne energetske učinkovite kuće koje se postavljaju uz terene korisnika, ukoliko je to moguće, do završetka obnove njihovih vlastitih nekretnina.' Iz ministarstva kojim rukovodi BRANKO BAČIĆ poručuju i da se na području Sisačko-moslavačke županije značajno povećava stambeni fond kroz gradnju 59 višestambenih zgrada s ukupno 1.024 stana te da bi prema postojećem planu izgradnja svih zamjenskih obiteljskih kuća i zgrada trebala završiti do kraja prve polovice 2027., dok je cjelokupna poslijepotresna obnova planirana do 2030. godine.

MILAN RADANOVIĆ

Ustaše su sve banijske Srbe htjeli otjerati u logore

Akcija Crkveni Bok iz oktobra 1942. nije primarno posljedica stvaranja tzv. sigurnosnog prstena oko Jasenovca, već prvenstveno posljedica odluke vrha NDH da svi banijski Srbi završe u logorima. Od sredine maja do sredine oktobra 1942. u ustaške logore internirano je više hiljada banijskih Srba

MILAN RADANOVIĆ, povjesničar zaposlen u Arhivu Srba u Hrvatskoj, dijelu Srpskog narodnog vijeća, najistaknutiji je istraživač ustaških zločina i terora nad Srbima. Profesionalnu reputaciju stekao je i istražujući kolaboraciju NEDIĆEVE Srbije i četnika s njemačkim okupacijskim vlastima. Istražujući teror nad Srbima u NDH, objavio je niz knjiga i većih studija, a svi su ti radovi redom i važan doprinos lokalnoj, odnosno mikrohistoriji. Radanović je u istraživanjima detaljan i pedantan; zločine rekonstruira na temelju brojnih arhivskih fondova, često je prvi koji pojedine fondove uopće istražuje, provjerava podatke o svakoj žrtvi, pa je zahvaljujući njegovim istraživanjima i popis žrtava Jasenovca dopunjava i u konačnici daje sliku režima čiji je teror doveo do genocida. Upravo je objavljena njegova nova knjiga, u nakladi SNV-a i kuće Jesenski i Turk, 'Općina Crkveni Bok u Drugom svjetskom ratu – studija slučaja genocida nad Srbima u NDH'.

Kako objasniti velik interes historiografije posljednjih tridesetak godina za Crkveni Bok?

Crkveni Bok, odnosno tri sela na Savi – Strmen, Crkveni Bok, Ivanjski Bok – koja su nekada činila općinu Crkveni Bok, predstavljaju izuzetak kada je riječ o zanimanju savremene istoriografije za mikroistoriju ili lokalnu istoriju srpskih seoskih naselja koja su bila izložena uništenju i masovnom stradanju u vrijeme NDH. Razlog je sljedeći: tokom osamdesetih godina objavljeno je nekoliko narativnih pisanih izvora o Akciji Crkveni Bok (racija jasenovačkih ustaša 13. oktobra 1942.) koji omogućavaju solidnu rekonstrukciju tog događaja. Osim toga, nekoliko rođenih Bočana je istraživalo i pisalo o ratnoj prošlosti Crkvenog Boka i kolektivnom iskustvu svojih komšija, predaka i rođaka (ANA POŽAR, NIKOLA TURAJLIĆ, MAJA KLJAIĆ VEJNOVIĆ). Ono što je mene kao istraživača motivisalo da se posvetim temi života i stradanja mještana Crkvenog Boka 1941. – 1945. jeste saznanje o postojanju mnoštva nepoznatih i nekorisćenih arhivskih izvora. Na primjeru Crkvenog Boka i šire banijske regije moguće je dokazati namjeru vrha NDH da izvrši eliminaciju Srba, tj. genocidnu namjeru, što me dodatno motivisalo da detaljno istražim lokalnu ratnu povijest.

Lokalno stanovništvo je 1941. i 1942., uoči Akcije Crkveni Bok, bilo vrlo lojalno vlastima NDH. Svi mještani su se pokatoličili, vjenčavali su se po katoličkom obredu, u mjestu je osnovana i rimokatolička župa, u domobrane je bez poteškoća do 1942. mobilizirano možda i 300 mladića, u partizane ih je u to doba otišla tek nekolicina. Kako objasniti da ta sela nisu ustanička iako su stanovnici znali, ili su barem imali naznaka, što se događa njihovim sunarodnjacima?

Lokalno stanovništvo je sve do jeseni 1942. smatralo da će biti pošteđeno ozbiljnijih represalija ukoliko pokaže spremnost da se odrekne nacionalnog i vjerskog identiteta – općina Crkveni Bok je jedna od prvih općina u NDH čije je srpsko stanovništvo kolektivno prihvatilo rimokatoličku vjeroispovijest – i iskaže lojalnost vlastima NDH. Osim toga, mještani su bili svjesni da zbog blizine ustaških, domobranskih i njemačkih garnizona i posada u okolnim mjestima, napose zbog blizine Jasenovca, ne mogu podići ustanak ni lako izbjeći na relativno udaljenu partizansku teritoriju, koja je ionako bila nesigurna jer je često bila izložena upadima oružanih snaga

NDH i njemačke vojske. Crkveni Bok je bio talac vlastitog geografskog položaja, odnosno blizine Jasenovca.

Jasenovačka tvornica smrti

Bez obzira na mirno stanovništvo tih sela, gotovo beziznimno srpske nacionalnosti, ustaše ga namjeravaju potpuno eliminirati i uništiti. Poglavlje 'Plan za eliminaciju Srba na Baniji i njegova realizacija 1942.' najvažniji je doprinos ove knjige studijama genocida nad Srbima u NDH. Zašto ustaše svoju politiku provode tada i na tom području, koje nije ni vojno pretjerano bitno, a ekonomski je davalo što se od njega tražilo?

Moje istraživanje je otkrilo da je vrh NDH početkom maja 1942., na jednom sastanku u Zagrebu, održanom pod predsjedanjem SLAVKA KVATERNIKA, donio odluku da cjelokupno srpsko stanovništvo na Baniji bude internirano u logore Jasenovac i Staru Gradišku, bez obzira na to je li prethodno prešlo na rimokatoličku vjeroispovijest ili ne (velika većina banijskih Srba jeste pokatoličena, mnogi nedugo prije maja 1942., što je detaljno istražio kolega FILIP ŠKILJAN). Uostalom, srpsko stanovništvo na Baniji je i 1941. bilo izloženo masovnim zločinima, o čemu je na primjeru glinskog kotara detaljno pisao u svome doktoratu kolega IGOR MRKALJ. O toj odluci ustaškog vrha govore izvori NDH koje sam dijelom objavio prošle godine u jednom radu u časopisu 'Tragovi'. Tokom istraživanja za potrebe ove knjige pronašao sam još nekoliko dokumenata NDH koji potvrđuju namjeru eliminisanja Srba na Baniji. Zašto baš tada i zašto na tom području?

Moja teza podrazumijeva da je vrh NDH odlučio da nakon pristizanja izvještaja da 'logor Jasenovac može primiti neograničen broj zatočenika' jasenovačka tvornica smrti bude stavljena u pun pogon. Sjeveroistočna Banija je povezana željeznicom s Jasenovcem, a u najvećem dijelu petrinjskog i kostajničkog kotara, koji su najviše bili zahvaćeni realizacijom plana o eliminaciji, nije bilo partizana ni naoružanih seljana. Akcija Crkveni Bok, sredinom oktobra 1942., posljednja je etapa realizacije tog plana. Dakle, moja teza podrazumijeva da Akcija Crkveni Bok nije primarno posljedica stvaranja tzv. sigurnosnog prstena oko Jasenovca, već prvenstveno posljedica odluke vrha NDH da svi banijski Srbi završe u logorima. Od sredine maja do sredine oktobra 1942. u ustaške logore internirano je više hiljada banijskih Srba. Tokom Akcije Crkveni Bok u ustaške logore je internirano između hiljadu i hiljadu i tristo mještana. Ono što tu internaciju čini jedinstvenom jeste njen epilog – njemački vojni predstavnici u Zagrebu su primorali vrh NDH da pusti Bočane iz logora, što se dogodilo posljednjih dana oktobra 1942. Uzgred, to potvrđuje da su njemački vojni predstavnici mogli uticati da iz logora budu pušteni i mještani drugih srpskih sela koji su tokom sličnih racija bili hvatani i internirani – primjerice, Srbi iz Kunjevca, koji su internirani u velikom broju nekoliko dana prije Bočana. Međutim, to se nije događalo. Iako su Bočani pušteni iz logora u Jasenovcu, Staroj Gradiški i Sisku, nisu ih mimosiše posljedice internacije: u logorima je stradalo i od posljedica boravka u njima je umrlo preko stotinu mještana, a tokom prvog dana akcije u bočanskim selima je ubijeno njih oko 60. Moje i prethodna istraživanja su utvrdili identitete većine žrtava akcije. Krajem avgusta 1944. uslijedilo je još masovnije stradanje u kontekstu novog prepada jasenovačkih ustaša i ponovnog odvođenja mještana u logor Jasenovac.

Represija i nasilje nad stanovništvom Crkvenog Boka su postepeni, od premlaćivanja svibnja 1941. do masakra i internacije u Jasenovac kolovoza 1944., koju nitko nije preživio. Pišete da su i nakon Akcije Crkveni Bok uslijedila nova, još masovnija stradanja. Kako to objasniti?

Stradanje stanovništva Crkvenog Boka umnogome je posljedica blizine Jasenovca. Jasenovac je tokom najvećeg dijela rata bio sjedište Ustaškog obrambenog zdruga – najekstremnije ustaške grupacije. Od kraja 1943. do jeseni 1944. zdrug je uspostavio mrežu uporišta u posavskim selima između Crkvenog Boka i Jasenovca (Krapje, Puska itd.) i u nekoliko mjesta u istočnom dijelu Banije (Dubica, Sunja, Staza). Iz tih uporišta tokom 1944. ustaše su napadali bočanska sela, a od jeseni 1944. do kraja rata i mnoga druga sela u Banijskom trokutu. Glavni razlog tih napada, ubijanja ili interniranja mještana ticao se uporne namjere zapovjedne strukture jasenovačkog zdruga, napose VJEKOSLAVA LUBURICA, da u mjestima do kojih dopire zdrug bude uništeno srpsko stanovništvo. Nisu pošteđena ni sela koja su bila pod kontrolom srpske antipartizanske milicije, poput Strmena ili Živaje.

U dijelu historiografije navodi se da su neke akcije interniranja i ubojstva Srba na Baniji posljedica partizanske aktivnosti u tim mjestima. U svojim prijašnjim radovima tu ste tvrdnju opovrgnuli. Koliko je ovim radom opovrgavanje produbljeno i očekujete li da će zagovornici teze o odgovoru na partizansko djelovanje, za koje se često zaboravlja da je odgovor na ustaško djelovanje, prihvatiti ono što proizlazi iz dokumenata?

Dokumenti NDH koje sam otkrio jasno sugerišu da bi stradanje banijskih Srba 1942. bilo daleko masovnije da partizani nisu organizovali evakuaciju cjelokupnog stanovništva mnogih srpskih sela. Primjera radi, maja 1942. bilo bi nekoliko puta više Banijaca pohvatano i odvedeno u logore, odakle su se vraćali tek malobrojni, da partizani, ponekad i na silu, nisu evakuisali seljane na Šamaricu. Zanimljivo je da poslijeratna istorizacija partizanske borbe i revolucije skoro uopšte nije ukazivala na tu činjenicu. Internacije banijskih Srba nisu bile posljedica aktivnosti partizana, već namjere ustaškog vrha da što više Srba bude uništeno u logorima. Aktivnosti partizana su spriječile da ta namjera bude realizovana u većoj mjeri. Velika većina onih koji su maja i juna 1942. s područja petrinjskog, glinskog i kostajničkog kotara bili internirani u Jasenovac nisu bili stanovnici mjesta pod kontrolom partizana ili mjesta koja su dala veći broj partizana. To se naročito odnosi na preostale Srbe u gradovima Petrinja i Glina, koji su u tom razdoblju odvedeni u logore. Uostalom, sudbina interniranih ukazuje na namjeru uništenja. Nisam siguran koliko će ovi zaključci biti uzeti u obzir u dijelu istoriografije koji nije naklonjen onima koji su pobijedili 1945.

Dominantna je teza službene politike, posebno posljednjih mjeseci, da u NDH nije počinjen genocid nad Srbima. Navodite da je vrlo malo djece rođene u Crkvenom Boku 1941. i 1942. doživjelo kraj rata. Što učiniti da se prihvati to da su ustaše počinile genocid nad Srbima?

Suvremeni hrvatski i srpski nacionalizam su u permanentnom sukobu od 1990. Nerijetko se taj sukob manifestuje različitim tumačenjima prošlosti. Hrvatski nacionalisti očito smatraju da će učiniti nekakav ustupak srpskim nacionalistima ili nekakvom 'srpskom' tumačenju prošlosti ukoliko priznaju da je

Dokumenti NDH koje sam otkrio jasno sugerišu da bi stradanje banijskih Srba 1942. bilo daleko masovnije da partizani nisu organizovali evakuaciju cjelokupnog stanovništva mnogih srpskih sela

nad Srbima u NDH počinjen genocid. Jedino što time uspijevaju jeste da još jednom istaknu srbofobiju kao glavni element svoje ideologije. Pritom njihovu relativizaciju i direktno ili indirektno negiranje genocida nad Srbima u NDH ne opravdava to što srpski nacionalizam nerijetko zloupotrebljava tu temu.

Nasuprot ustaškim progonima, dojam je da je lokalno stanovništvo, hrvatsko i srpsko, živjelo solidarno. Nije zabilježen ni jedan etnički motiviran zločin Bočana prema Hrvatima, a mještani hrvatskog Bobovca spriječili su likvidaciju uhapšenih Srba u proljeće 1941. i prihvatili bočanske izbjeglice kolovoza 1944. Čini se da je etničko nasilje uvezeno, ono dolazi odozgo, iz središta ustaškog pokreta.

Da, etničko nasilje na tom području, konkretno nasilje nad stanovnicima općine Crkveni Bok, predstavlja tipičan primjer nasilja koje je plod inicijative odozgo, odnosno narednja i volje državnog vrha i ustaškog represivnog aparata, kako onog koji je imao sjedište u Zagrebu, tako i onog koji je imao sjedište u Jasenovcu. Stanovništvo najbližih hrvatskih sela Lonje i, osobito, Bobovca, pružalo je pomoć stanovništvu bočanskih sela (iako je dio mještana Lonje i Bobovca učestvovao u pljački bočanskih sela 1942.). Nisu zabilježeni zločini susjeda nad susjedima, kada govorimo o zločinima ustaške milicije kakvi su zabilježeni u drugim dijelovima Banije, osobito oko Zrina i Gline, ili u Lici, Bosanskoj krajini itd. S druge strane, ustaška milicija iz nešto udaljenijih posavskih sela Puska i Krapje učestvovala je zajedno s jasenovačkim ustašama u ubijanju, hvatanju, interniranju i pljačkanju stanovnika općine Crkveni Bok. Nasuprot njima, stanovnici Bobovca su pružili utočište srpskim susjedima iz Strmena i Crkvenog Boka, koji su uspjeli pobjeći ustašama jasenovačkog zdruga koji su 22. avgusta 1944. upali u bočanska sela, ubili 37 i odveli u jasenovački logor 318 mještana (od kojih nitko nije preživio, a čije sam identitete takođe utvrdio). Nakon što su ustaše iz Jasenovca narednog mjeseca upali u Bobovac, kako bi pohvatali i internirali bočanske izbjeglice, mještani hrvatskih sela Bistrač i Žreme pružili su utočište bočanskim Srbima koji su tom prilikom uspjeli pobjeći iz Bobovca.

Načelnik Mijo Baljak

Kako tumačite djelovanje načelnika općine Crkveni bok Mije Baljka. On djeluje kao 'meki' ustaša, bio bi ustaša, ali baš i ne bi proganjao Srbe?

Njegov primjer predstavlja još jedan kuriozitet lokalne ratne historije. MIJO BALJAK je bio krojač iz Sunjske Grede. Prije rata je upoznao velik broj Bočana, s kojima je bio u dobrim odnosima. Bočani su bili iznenađeni kada se proljeće 1941. pojavio u Crkvenom Boku kao ustaša. On je do oktobra 1942. bio načelnik općine Crkveni Bok. Crkveni Bok je jedina općina na Baniji iz koje tokom 1941. nije bilo protjerivanja u Srbiju, odvođenja u logore ili ubijanja lokalnih Srba. To je prvenstveno Baljkova zasluga. On je uoči Akcije Crkveni Bok otišao iz mjesta. Nije poznato da li je to učinio samoinicijativno ili je smijenjen.

Pišete i o mjesnoj Samozaštitnoj brigadi Banija, srpskoj po sastavu. Koliko je ta jedinica bila kolaboracionistička, a koliko posljedica vremena u kojem i drugdje nastaju slične lokalne milicije? Opisujete unutar srpski sukob u selima Crkvenog Boka i navodite da je bio manje dramatičan nego takvi sukobi drugdje i unutar hrvatski sukobi u najbližim selima jasenovačke općine. O čemu je riječ? Njemačka obavještajna služba je krajem 1943. u kotarima Petrinja i Kostajnica formirala kolaboracionističku Samozaštitnu brigadu Banija ('Samozaštita'), sastavljenu od lokalnih Srba, kako bi onemogućila dalji razvoj partizanskog pokreta na tom području, koje je imalo strateški značaj po okupatora zbog pruge Sisak – Sunja – Jasenovac i presijecanja komunikacije između partizana iz južnih dijelova Hrvatske i partizana u Slavoniji, koja je prolazila srpskim selima kostajničkog kotara (Crkveni Bok je bio najvažnija tačka tog partizanskog puta na njegovoj najvećoj prepreci, rijeci Savi). Njemačke snage najprije vrše prepađe u srpskim selima Trokuta i Crkvenog Boka, pale ih i pljačkaju, a potom istom stanovništvu nude navodnu zaštitu ukoliko ono prihvati saradnju s okupatorom protiv partizana. Dio mještana je prihvatio ovu ponudu. Ponajviše jer su se nadali da će ih njemačka vojska zaštititi od ustaša i novih stradanja, što se naredne godine pokazalo kao ozbiljna iluzija.

S vremenom naklonost većine mještana zadobivaju partizani. Reklo bi se da je ta naklonost reakcija na nasilje režima, drugim riječima da je ustaški teror stvorio preduvjet za masovni partizanski pokret, posljedično i borbenu suradnju Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

Nakon što su esesovci oktobra 1943. spalili Crkveni Bok, Strmen je postao uporište 'Samozaštite', a Ivanjski Bok uporište partizana iz sva tri mjesta. Budući da je strmenska milicija saradivala s kozacima u njemačkoj službi i imala tolerantan odnos s vojnim snagama NDH, uključujući i ustašku miliciju iz Puske i ustaše jasenovačkog zdruga, lokalno srpsko stanovništvo se sve više okretalo partizanima. Prepad jasenovačkog zdruga u Živaji 20. avgusta 1944., hapšenje i interniranje oko 160 pripadnika 'Samozaštite' iz tog sela, zatim prepad u Strmenu 22. avgusta 1944., ubijanje i interniranje većeg broja stanovnika Strmena čiji su najbliži rođaci i ukućani bili pripadnici 'Samozaštite', te hapšenje tridesetak pripadnika 'Samozaštite' iz Strmena i Crkvenog Boka i njihovo ubijanje u Jasenovcu septembra 1944., potvrđuju da kolaboracija nije bila garancija da Srbi mogu preživjeti pod vlašću ustaša. Mještani bočanskih sela su najkasnije nakon avgusta 1944. uvidjeli da živote mogu sačuvati jedino ako izbjegnu na teritoriju pod kontrolom partizana. Da nije bilo varljivih obećanja njemačkog okupatora i pojave kolaboracije, mnogi Srbi s područja Trokuta i Crkvenog Boka bi lakše prihvatili neminovnost i nužnost napuštanja sela koja su bila smještena u nepovoljnom geografskom i vojnom okruženju. ■

Čovjek čovjeku cinkaroš

Vlasnik koji želi stan dati u kratkoročni najam mora dobiti suglasnost 80 posto suvlasnika u zgradi. Odluči li se iznajmiti, a dobio je primjerice malo manje od potrebnih 80 posto, nastaje prilika za politiku i praksu međusobnog cinkarenja građana

NIJE teško zamisliti scenu u skoroj budućnosti u kojoj vlasnik stana u nekoj zagrebačkoj deveterokatnici grozničavo pokušava prikupiti 80 posto potpisa ostalih suvlasnika kako bi svoju nekretninu iskoristio za dnevni najam, posredstvom neke od platformi za kratkoročni najam. Mukotrpan je to posao, tko li su sve, pita se on, vlasnici tih stanova. Nakon izvjesnog vremena naš suvlasnik dobiva potpise većeg broja susjeda koji nemaju ništa protiv njegovog kratkoročnog najma garsonijere, ali ipak, tu je i manji broj onih koji se protive njegovom naumu: smeta im, kažu, da zgradom svakodnevno šetaju nepoznate osobe, zaviruju u zajedničke prostorije, ili da im nepoznati buče u sitne sate, da tulumare i tako ometaju njihov mir. Uvidjevši da mu spomenute okolnosti ne idu u prilog, ne želeći gubiti vrijeme i uvjeren da svojim stanom može raspolagati po slobodnom nahodjenju, i bez obzira što mu nedostaje potpis do nužnih 80 posto, naš junak ipak odlučuje iznajmiti stan za kratkoročni turistički najam. Ali ovaj, taman kad su prvi turisti počeli dolaziti i posao se uhodao, na vrata mu je pokucala državna inspekcija: netko ga je od susjeda prijavio. Duskora mu na adresu stiže uplatnica s ispisanom kaznom.

Članak 31. prijedloga Zakona o upravljanju i održavanju zgrada koji je upućen u saborsku proceduru, upravo je u toj mjeri kontroverzan: za one koji daju stan u kratkoročni najam bez suglasnosti 80 posto suvlasnika predviđene su kazne od dvije do 10 tisuća eura. Nešto drugo u svemu tome još je i gore: politika i praksa međusobnog cinkarenja građana na mala vrata mogla bi tako ući u zakonski okvir. Isti članak propisuje i da suglasnost obvezno moraju dati i vlasnici stanova čiji zidovi, podovi ili stropovi graniče s njegovim stanom. Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine kao zakonodavac navodi: 'Primijećeno je da je stavljanjem stanova u funkciju kratkoročnog najma, kao i korištenjem stanova za smještaj velikog broja radnika, došlo do sukoba dva prava: prava vlasnika da koristi svoj stan na način koji njemu odgovara i prava ostalih suvlasnika stambene zgrade da uživaju svoje vlasništvo bez

ometanja od strane susjeda do kojeg često dovodi kratkoročni najam stanova i najam stanova u koje se smješta velik broj radnika.' I dalje: 'Cilj odredbe nije u potpunosti onemogućiti kratkoročni najam u stambenim zgradama, već uspostaviti sustav u kojem će suvlasnici, a osobito neposredni susjedi, imati pravo uvida i odlučivanja tko će sve ulaziti u stambenu zgradu.'

Premda zakonodavac navodi da navedenim zakonom kani povećati dostupnost stanova za dugoročno stanovanje i smanjiti izuzetno visoke cijene nekretnina, ministar BRANKO BAČIĆ priznaje da je svjestan da će provedba zakona biti teška i neugodna vlasnicima stanova koji bi svojim potpisima trebali odlučiti da li će njihovi susjedi moći kratkoročno rentati svoju nekretninu ili pak ne. Pa ako je ministar toga svjestan, pitanje je zbog čega se u zakonskom prijedlogu inzistira na doušničkoj praksi.

Sociolog s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci HAJRUDIN HROMADŽIĆ za Novosti je kazao da mu je prva asocijacija na nastavnu temu – orvelijanska praksa.

— Sjetimo se da kod Orwella u romanu '1984' imamo upravo takav oblik vjernosti državi, odnosno neprijepornosti ili kako god to nazvali, zapravo određeno ideološko čistunstvo onda kada oblikujemo mlađe generacije koje su spremne prokazati svoje roditelje ako ne pokazuju čisti ideološki idiom. Naravno, primjer iz književnosti možda je malo prenategnuto, ali govorim o nekom obliku suvremene neoliberalne države ili uređenja po kapitalističkim uzusima, koja se u sklopu takvog modela povlači

iz uloge servisa građanima i sve više svojih ingerencija nekad socijalne države prebacuje na tržišne igrače i tržišni tip odnosa, u ovom slučaju građane koji bi trebali obaviti masu onog što je nekadašnja socijalna država za njih obavljala. Vidim tu nezgodan spoj dva moguća čitanja: s jedne strane, dakle, orvelijanskog terora u književnom idiomu i s druge strane neoliberalnog sindroma – neoliberalne države koja ima svoje zasade i u hrvatskom slučaju – kaže Hromadžić.

Sociolog navodi da se neugodne i nepopularne prakse koje mogu rezultirati padom političke popularnosti prebacuju na građane, što može biti uvod u sindrom međusobnog antagonizma na lokalnoj razini, susjedstvu i kvartu, a posljedice toga mogu biti zastrašujuće. Očekuje da će se pokazati da je cijela stvar u praksi teško provediva dok zasad zakonodavac vjerojatno tek osluškujе javnu reakciju da bi na kraju ponudio krajnji model.

Uloga države u sklopu orvelijanskog razmišljanja o građanima nije posve nepoznata. Prisjetimo se da je u studenome 2020. ministar zdravstva VILI BEROŠ u jeku epidemio- loških mjera za sprečavanje širenja pandemije koronavirusa izjavio da vjeruje da će građani prijavljivati nedozvoljena okupljanja pri čemu će se kažnjavati vlasnici stanova u kojima se zateknu građani na privatnim zabavama s više od 10 osoba. 'Policija neće postupati samoinicijativno, nego po dojavu. Kao i do sada – u slučaju buke ili provale. Ako želimo suzbiti ovaj virus, vjerujem da će svi koji žele dobro prijaviti nedozvoljena okupljanja', rekao je tada Beroš i sablaznio sve koji su promislili o takvoj izjavi. Televizijske kuće i portali pohrlili su među građane i provodili ankete s pitanjem: hoćete li prijavljivati nedozvoljena okupljanja?

Filozof, kulturolog i publicist BORIS BUDEN kazao je za Novosti da nam je građansko liberalna ideologija 'zajedno sa svetinjama demokracije, višepartijskim sistemom, tržištem, pravnom državom i drugima, uvalila i normativni koncept civilnog društva. Da bi spomenute svetinje postale stvarnost svakodnevnog života potrebno je naime još nešto – građani koji se udružuju u međuprostoru države, partijske, odnosno parlamentarne politike i ekonomije, i to ne samo da bi zadovoljili svoje najrazičitiije spontane

Hajrudin Hromadžić
(Foto: Privatna arhiva)

Boris Buden (Foto: Jovica Drobnijak)

interese, nego i da bi nadgledali samu državu, sprečavali da se njezine institucije ne otuđe od građana, da ostanu vjerne svojim normativnim idealima, demokraciji, slobodi, recimo slobodi umjetnosti, ljudskim pravima, vladavini zakona, načelnoj jednakosti građana itd. Civilno društvo bilo je zamišljeno kao čuvar demokracije koji stvarnost uvijek iznova tjera na usuglašavanje s idealom. U skladu s tom zadaćom, civilno se društvo kritički odnosilo prema birokratizaciji državnih institucija i političkih partija, egoizmu tržišne logike, korupciji i ideološkim zastranjenijima u vidu ekstremizma bilo koje vrste.

— Stvarnost liberalne demokracije u globalnom neoliberalnom kapitalizmu ulogu civilnog društva potpuno je promijenilo. Danas je ono postalo neka vrsta korumpiranog privjeska države i njezinih interesa, odnosno, također, njegov ideološki aparat, koji prikriva i legitimira interese kapitalističke eksploatacije, gole odnose moći, dominacije, kulturne i intelektualne hegemonije. To je historijski i ideološki kontekst u kojem treba razumjeti pojave outsorsanja odnosno delegiranja državnih funkcija na civilno društvo. Sada više nisu građani ti koji kroz civilno društvo kontroliraju državu nego upravo suprotno, država kroz civilno društvo kontrolira građane. Država se koncentrira na ono bitno, funkciju kotačica u mehanizmu reprodukcije globalnog kapitalizma, odnosno, na njegovoj periferiji,

Praksu cinkarenja pokušao je uvesti ministar Beroš u vrijeme pandemije koronavirusa kada se nadao da će građani prijavljivati privatna okupljanja u stanovima na kojima je više od deset ljudi. Slična ideja postojala je i kada su u Zagrebu uvedene posebne vrećice za razdvojeno prikupljanje otpada

na kojoj se nalazi Hrvatska, funkciju vazala koji reproducira moć nadnacionalnog suverena, kapitalističkog centra u vidu onoga što zovemo danas 'Zapad', odnosno 'Europa' – kaže Buden.

Kada je pak u rujnu 2022. godine najavljena prodaja odgovarajućih plavih, žutih i smeđih vrećica za novi model prikupljanja i naplate odvoza komunalnog otpada, iz Grada Zagreba najavljeno je da će se građane koji otpad budu odlagali u nekim drugim običnim, 'neprimjerenim' vrećicama, kažnjavati s 500 kuna za kućanstva i tisuću za sve ostale. 'Biste li prijavili susjeda ako vide da otpad ne odlaze u odgovarajućoj vrećici?', glasila je i tada anketa koju su provodili pojedini mediji. Logika cinkarenja i međusobnog nadziranja građana ovdje je čini se, također pronalazila svoju svrhu. Mediji su tada zabilježili i izjavu jednog domaćeg sportskog radnika sa švicarskim boravištem koji je kazao da u toj zemlji vezano uz odlaganje otpada 'postoji uhodan princip po kojemu svaki građanin koji podnese prijavu, a ona se kasnije pokaže točna i opravdana, bude oslobođen plaćanja dijela poreza'. Bizarna je to činjenica, čak i ako je u pitanju jedna 'uređena' švicarska.

— U takvoj logici otkucavanja jedni drugih pretvorili bismo se u državu krajnjeg nepovjerenja gdje svatko strepi od svakog, to bi bila kolektivna paranoja s jako puno opasnih sivih zona. Građani sami internaliziraju nadzorno-represivne prakse i sukladno

njima djeluju. To je u nekom zatvorenom krugu definicija potencijalne društvene katastrofe. Problem je što neoliberalna država ne percipira društvo kao relevantan faktor. Nju zanima čisti aparat vlasti dok s druge strane, naravno u svom konzervativnom ključu, njeguje vrijednosti zajednice. U tom trokutu država-društvo-zajednica, društvo najviše ispašta – sumira sociolog Hromadžić.

Građanska samosvijest u Hrvatskoj još nije oslobođena poreza poput nekih iz Švicarske, što ne znači da ovdašnja država, uspije li u svojem naumu guranja takvih orvelijanskih zakona, ne bi mogla posegnuti za nekim vidom nagrade za građane. Filozof Buden drži je da se 'pod vidom građanske samosvijesti, dakle u idealu ljudi koji se brinu za zajedničko dobro, reproducira – iznutra, dakle iz same utrobe države – prirodno stanje: čovjek čovjeku nije vuk, nego nešto još gore, čovjek čovjeku je cinkaroš'.

— Stanje spontanog samonadgledanja društva je stanje samoukinutog društva, odnosno, što je isto, društva koje je načelo solidarnosti zamijenilo načelom predatorskog egoizma. Cinkarim, dakle jesam – kao društveno biće – kaže Buden.

Fantazija takozvane uređene, normalne države, zaključuje Buden, ideal postjugoslavenskih elita koji one zazivaju već skoro 40 godina, nalazi svoju realnost u totalnoj prekarizaciji društvenog života, u parodiji društva kao zajednice cinkaroša. ■

ИНФОРМАТОР

Сједница Савјета
у Загребу

Три гласа против извјештаја ХРТ-а

Извјештај о мањинским емисијама у 2023. је усвојен уз гласове 'против' представника српске националне мањине Ање Шимпраге, Драгане Јецков и Милана Вукелића

На сједници Савјета за националне мањине одржаној у Загребу, дио чланова Савјета изразио је резерву према извјештају Хрватске радиотелевизије о произведеним, супроизведеним и објављеним програмима намијењенима информирању припадника националних мањина у Хрватској у 2023. години.

По извјештају, 2023. је емитирано је 7.279 минута садржаја намијењених националним мањинама или 1,38 посто укупног садржаја, што је било 13 посто више него у години раније кад је тај постотак износио 1,22. Како се тврди, то је између осталог резултат врло великог броја садржаја на платформи Хрти и значајног повећања броја документарних емисија о националним мањинама.

У телевизијском информативном програму ХРТ-а емитирано је 406 минута садржаја за мањине, од тога 291 у дневно информативном програму. Четрдесет и четири минуте односе на поподневни, 101 на средишњи, 49 на вечерњи те 75 минута на Регионални дневник. тв емисија Призма 'носи' 2.122 минуте, а Мањински мозаик 498 минута. Но иако је њихова израда и емитирање законска обавеза уз потписан уговор Савјета и ХРТ-а, уредници емисија сусрећу се с бројним проблемима, од малог броја новинара до немогућности приступа неопходној техници, односно довољном броју камера.

— Савјет треба бити сурадник ХРТ-у, да заједно креирамо програм. Ми смо започели са састанцима и могу рећи да су они конструктивни. У циљу нам је пораст гледаности тих емисија, како за већинско тако за мањинско становништво, јер ХРТ-у је то једна од главних задаћа – рекао је ТИВОР ВАРГА, председник Савјета за националне мањине, истичући 'да се не може све сводити на бројање минута, да су снимљене емисије разноврсне квалитете као и да није циљ стварати емисије само за неку одређену, него за све мањине'.

— Наш задатак промицања плурализма и толеранције у друштву, апсолутно је наш највећи приоритет и свестрано се трудимо у том смјеру. Истина је да нас законска регулатива још увијек тјера да бројимо минуте, што засигурно није најбољи начин мјерења успјешног обављања наше јавне медијске функције. Вјерујемо да ћемо у скором периоду кренути у промјену законске регулације – рекао је Роберт Швоб, главни равнатељ ХРТ-а, истичући да је Призма лани емитирана 144 пута уз присуство на апликацији Хрти, док је Мултикултура емитирана 52 пута на Хрватском радију, као и да се врши анализа трендова гледаности при чему је нагласак на млађу публику која се теже укључује у класичне радио и тв програме. Драгана Јецков оцијенила је да је добро да постоји информативни програм, нагласивши да је дјечја емисија Зумер изазвала позитивне реакције које су боље од очекиваних.

— Али није добра недовољна минутажа програма. Осим тога, најчешће се извјештава кад се десе неке лоше ствари или о фолклору који није једино чиме се мањине баве. Осим тога, ту је и проблем одређивања које су емисије за националне мањине. Кад је у одличној емисији 'Један на један' коју води Романо Болковић, гост припадник неке од националних мањина, то се узима као емисија за националне мањине, казала је Јецков, додавши да се често мијеша појам националних мањина и религијске припадности, па тако у минутажу за мањине улазе и неке емисије вјерског карактера као што су нпр. 'Мир и добро'.

— Нема сурадње с продукцијским кућама изван ХРТ-а, наши приједлози нису

прихваћени или су прихваћени маргинално, а не одржавају се ни састанци с представницима ХРТ-а што је раније договорено – навела је Јецков. Заступник ромске и још 11 мањина Вељко Кајтази нагласио је да не види напредак што се тиче заступљености мањина на ХРТ-у.

— Мањине у Хрватској чине десет посто становништва и због тога бих желио дуже вријеме за њих на ХРТ-у, мањинску редакцију с новинарима који су искусни у извјештавању о националним мањинама. Уз то, важне теме за мањине су на ХРТ-у занемарене, иако би ХРТ требао бити платформа за презентацију њихове културе – рекао је. Извјештај је усвојен уз гласове 'против' представника српске националне мањине Ање Шимпраге, Драгане Јецков и Милана Вукелића уз суздржана два гласа. На сједници је било ријечи и о критеријима финансирања и уговарања програма остваривања културне аутономије националних мањина, као и о пренамјени средстава коју су затражила мањинска удружења.

■ Ненад Јовановић

Борба за дестигматизацију

У оквиру Малогоспојинских дана, у Пакрацу је отворена етно соба са 120 експоната

У оквиру Малогоспојинских дана у Пакрацу, који су одржани у данима прије црквеног празника Мале госпојине у организацији ВСНМ-а Града Пакраца и пододбора Просвјете Пакрац-Липик, у Градској вијећници одржана је свечана академија поводом крсне славе Вијећа. Представљене су активности Вијећа и српских организација у граду, одржано предавање професорице АЛЕКСАНДРЕ

Кучековић 'Сакрална баштина пакрачко-липичког краја' те подијељена признања.

— Веселимо се свему што је желимо поделити с другима. Наша етно соба у Српској кући је сведочанство наше прошлости, доста болно, пошто је осиромашено. Можемо замислити како би, да се неки догађаји нису догодили, етно изложба требала изгледати – казала је заступница СДСС-а Драгана Јецков.

— Малогоспојински дани наставак су наше тежње да се представимо јавности. Помогли смо у кречењу подручја око некадашњег споменика у Каменској и провођењу пројекта 'Тишина која срушила споменик' који је препознат и у Европи, одржавали смо радне акције око споменика и друштвених домова, представљали српску заједницу на бројним догађањима... Од породице Петровић из Новог Сада добили смо плац у центру Кусоња па имамо мјесто за будуће пројекте – набројио је

Отворење етно изложбе

нека од постигнућа пожешко-славонски дојупан Никола Ивановић.

— Морам истакнути да и даље траје борба за дестигматизацију наше заједнице. Волимо овај град и жупанију, радимо за њих и представљамо их у најбољем свијетлу, али желимо бити препознати и укључени – закључио је Ивановић. У оквиру Малогоспојинских дана отворена је и етно соба као резултат рада Далибора Харамбашића и његовог тима који су вриједно сакупљали експонате. Водитељ пројекта Харамбашић, родом из пакрачког краја, иначе професор у Градишки у БиХ, истакнуо је да је формирање садашње збирке у сарадњи са СНВ-ом, Министарством културе и Управом за дијаспору у Влади Србије, трајало годину дана.

— Збирка представља остатке материјалне културе Срба, примарно пакрачко-липичког краја. Скупили смо око 120 експоната који су представљали дио живота тадашњег становништва; највише је ручних радова, али имамо и оруђа и алатке. Обишли смо цијело подручје и израдили фотографије аутохтоних кућа, старих до 150 година. У цијелој каријери просвјетног радника, ово што сам радио био ми је најљепши посао. Захваљујем свим драгим људима који су отворили врата својих кућа – казао је Харамбашић. Подијељена су и признања које су добили скд Просвјета и потписани новинар Новости.

Малогоспојински дани почели су предавањем и изложбом о Михајлу Пупину, да би се наставили представом и драм-

Како је пропао југославенски рокенрол

И шта је, мање-више, иза њега остало? С једне стране Бреговић, Бијело дугме и тржиште југоносталгије, с друге стране Бора Чорба и националистичке баљезгарије. На срећу, указао се и трећи пут – он иде неочекиваним смјером од Београда до Макарске

PIŠE
Rumena
Bužarovska

Čita li se?

JEDNA je od najčešćih pritužbi koje čujem o današnjoj mladeži ona da se više ne čita. Djeca i mladi ne čitaju, zaključuju stariji, žaleći se kako je prije, u njihovo vrijeme, bilo drugačije i kako su se njegovale prave vrijednosti. Ono što je meni smiješno u ovakvim razgovorima jest da su oni koji se danas žale kako se ne čita, isti oni koji i sami nikada ne čitaju. Ne, oni misle da čitaju jer su prije 25 godina pročitali 'Stepskog vuka', 'Siddharthu' ili 'Galeba Jonathana Livingstona', u srednjoj je netko možda za lektiru pročitao 'Zločin i kaznu', a nekad su se dohvatili i nešto od vukowskog. Razumije se, ne tvrdim da tehnološka era u kojoj živimo nema utjecaja na čitanje. Nažalost, mi ne možemo dobiti uvid u stanje kod nas (u Republici Sjevernoj Makedoniji) jer nismo proveli istraživanja, a nemamo ni uvid u stanje koliko se zaista čitalo 'u naše vrijeme' (jugoslavensko) za razliku od danas. Nisam upoznata s postojanjem sličnih statistika u drugim ex-Yu državama, ali kao profesorica književnosti, pa i spisateljica, mogu iznijeti nekoliko osobnih zaključaka. Primjećujem pad u interesu za čitanjem knjiga, a vjerujem da na to utječe i obrazovni sustav, odnosno lektira. Ona ne samo da je zastarjela nego je uopće oduvijek bila nezanimljiva. Oduvijek smo morali čitati knjige neprimjerene našem uzrastu. Naime, proces čitanja bio je – i još uvijek jest – dijakronijski postavljen pa smo tako već u prvom razredu srednje škole počinjali s čitanjem preteških djela kao što su 'Ilijada' i 'Božanstvena komedija', djela za koja ni sami nastavnici nisu bili pripremljeni i to je, nažalost, stvaralo odbojnost prema čitanju. Tko zna zašto, uspostavila se poželjna 'analiza' lektira koja je još uvijek u upotrebi: bilješka o autoru, prepričavanje djela, i nešto što nazivamo 'temom' i 'idejom' (sasvim je moguće da smo mi ovo preuzeli iz neke druge jugoslavenske zemlje). Ove 'analize' samo su se prepisivale iz generacije u generaciju, a isto se radi i danas, uz to da postojanje umjetne inteligencije samo olakšava ovaj proces. Nije bilo mjesta kritičkom razmišljanju, a nema ga ni danas, tako da postojeći sustav kod mladih posve ubija znatiželju i želju za čitanjem.

Ako želimo da mladi čitaju, potrebno je izmijeniti nastavne programe, a time promijeniti i kanon. Dosta je bilo debelih knjiga starih bijelih muškaraca iz prošlosti koji su dosadni i meni, a kako ne bi bili šesnaestogodišnjacima. Dosta je bilo i knjiga 'naših' autora koji dosadno veličaju patnje naših nacija. Ako želimo da djeca čitaju, vrijeme je da im damo nešto novo, zanimljivo i svjetsko, i svakako – da krenemo od sadašnjosti, a ne od prošlosti. ♦

(S makedonskog preveo Ivica Baković.)

СЕПТЕМБАР је двиједва-десетчетврте, завршава сезона годишњих одмора, вријеме је да се вратимо озбиљним темама. Из богате глобалне понуде – хоћеш блискоисточни геноцид, хоћеш европске маршеве екстремне деснице, хоћеш последице инфлације – на овим нашим ексју-просторима медији су изабрали југославенски рокенрол осамдесетих. Чудна одлука, признајемо, али шта да радимо. Посао је посао, дубоко се испричавамо, морамо им се придружити: *ексјуми* или остави.

И како то већ на ексју-просторима бива, тек што смо се вратили у осамдесете, ево нам и деведесетих. Причу нажалост не можете не знати: у склопу турнеје 'Доживјети стоту' по разним постјугославенским центрима, од Сарајева и Ниша до Беча и Штутгарта, Бијело дугме дошло је и у Сплит. Тамо су одсвирали стандардни репертоар, па су одсвирали и 'Пљуни и запјевај, моја Југославијо', па су се на платну иза бине појавиле југославенске заставе, па је новинар локалног портала написао да је начуо неке звиждуке из публике, па су на порталима који су вијест преносили звиждуци одједном постали

гласнији, па је – да скратимо – већ сутра ујутро таблоид 24 сата изишао с експлозивним насловом: 'Извиждали Бијело дугме у Сплиту!' Мрежама су се убрзо прошириле снимке с концерта на којима, због неразјашњивог акустичког феномена, евентуално чујемо тек звиждук или два, али зато итекако добро чујемо како 15 хиљада људи у глас пјева ону Брегину бенигну полуполитичку полупровокацију из средине осамдесетих. Само, било је касно. Јер на сцену ступају ветерани хрватског рата и рекетари хрватског пораћа, уз подршку владајућег Домовинског покрета. А када они ступе на сцену, тко није чуо звиждуке, слушаће олују. Или о Олуји, или већ нешто слично. Сад, океј, нису десничари баш дословно ступили на сцену, иако нису били далеко од тога: дп-овци су рецимо неувиђено запријетили да би идући пут 'грађани могли узети правду у своје руке и почистити и бину и организатора и пјевача'.

И било је ту, као увијек у сличним приликама, још излета с оне стране здравог разума, па се тражила забрана уласка алена исламовића у Хрватску, земљу чији је иначе држављанин, а удруга ветерана 4. сплитске бригаде је на својој службе-

ној интернетској страници поручила: 'Мрзимо звијезду петокраку, па била она на Хејнекену, застави или пак Мишелинова!' И било је, као увијек у сличним приликама, много узалудних покушаја додворавања десничарима, па се спомињало да је Исламовићева супруга заправо Хрватица и да је Бреговић 'Пљуни и запјевај' написао у Сплиту. И било је, као увијек у сличним приликама, прегршт коментара и текстова који су још узалудније указивали на бесмисао забранитељске медијске офанзиве, на чињеницу да се петокрака већ појављивала на концертима других извођача и да је Дугме 'Пљуни и запјевај' већ пјевало по Хрватској, ево баш неколико дана раније у Истри... Као да се ради о Истри и недавној прошлости, а не о Осијеку и блиској будућности: тамо, наиме, 29. новембра ове године, на сам рођендан државе-којој-се-име-не-спомиње, Бијело дугме свира свој први идући хрватски концерт, што значи да се сви скупа можемо почети припремати за нову рунду националистичких пријетњи и небулоза.

А док чекамо 29. новембра и док чекамо да нетко ветеранима сплитске четврте дојави како им на службеној интернетској страни-

ци – таман поред оног напада на сфрп, Хајнекен и Мишелин – стоји застава финансијера, Европске уније, с чак 12 петокрака, мали предах од бесмислене афере донијела је друга роцк'н'ролл вијест. Невесели повод – смрт Боре Чорбе – закотрљао је од Скопја па све до Љубљане, гдје је Бора умро, лавину *ин мемориама*, есеја и еулогија. И сви су се, у правилу, обртали око оне популарне дилеме: можемо ли раздвојити лик и дјело, колика је дистанца између умјетника и човјека? Па се већина еулога – еулошкиња, нимало необично, било је далеко мање – изненађујуће брзо и лако определијела да у име умјетничког дјела пређе преко умјетникових недјела. Као: добро, јесте Бора испао жешћи националист, јесте тетовирао тог двоглавог орла, почетком деведесетих снимао је дуете с бајом малим книнџом и пјевао како ће силовати Загрепчанке, Словенце је звао бечким коњушарима и писао стихове 'Шиптари се коте, јебем те животе', на посебној свечаности радосно је примио титулу четничког војводе, од милорада додика недавно је добио и некакво ордење, али такав вам је, не знате га ви, био наш Чорба. Увијек заједан, увијек директан, редовно аутентичан. 'Будући аутентични народни човек, било је предвидиво да ће – кад се народ на своју несрећу догодио, Боро стати уз народ', објаснио је у Куриру светислав Басара, додавши да се разлику од других Чорба барем није претварао и да је, јадник, чак и уз тај догођени народ стао 'на сопствену штету'. Националиста, али свој. Никада режимски патуљак, заштитнички ће у Недељнику придржати пољуљану бисту Бранко Росић. И тако даље, и тако даље, све даље од назнаке критике, све ближе елементарним правилима жанра: о мртвима, је ли, само најбоље. Али и све ближе неизбрисивом утиску да се овдје није радило само о добром укусу, него и о старом добром жалужу за властитом младошћу. Знате већ, осамдесете: деценијама медијски гланцан култ непоновљиве музике, неукротивих аутора, храбре сатирије, подјебавања система, када смо ишли у корак са свијетом и храбро се борили за слободу изражавања, давно прије овог данашњег кењкавог доба у којем свакога нешто вријеђа и све нас уштукје терор кенсл културе. (Баците поглед, успут, на то колико се често кенсл култура спомиње у *ин мемориама* Чорби: скоро једнако као она дилема између дјела и аутора.) Ех да, само што – рекли смо већ – колико год се ми пута носталгично вратили у ваше љепше и млађе осамдесете, након њих нас баш сваки пут дочекају јebene деведесете. А неки хероји из младости, баш сваки пут, постану хуље и протухе.

И ето: Дугме и Чорба, Брега и Бора. Вукла се та паралела, уосталом, по омладинској штампи и музичким рубрикама све до распада Југославије, а критичари и кроничари упорно су потенцирали ривалитет, намијенивши београдском бенду улогу изазивача сарајевских шампиона, ролу једне од ријетких група која је Дугмету могла донекле парирати тиражима плоча и распроданим дво-ранама. Снимили су, на крају крајева, и ону заједничку ствар 'Педикулис

Има неке лојике и – дословно – њоејске њравде у њоме њшо је 'херметични', 'алтернативни' ојус Шарла и екв-а осѡавио ѡпра довољно забачен да на њеја не набасају ни масовна ѡублика, ни ѡрофесионални медијски сензационалистѡи, ни националистѡичка бајра

пубис', малу сексуалну југозаједницу коју вријеме – скупа са стереотипима мушке свиње из Србије, веселог Босанца и Загрепчанке која чита Крлежу – баш и није помазило. Ни имиџ ни музика ни поетика притом им нису били слични: Чорба као примордијални, ознојени рокер с асфалта, искрен и израван, брзог кафанског виџа и скривеног меког срца, а Брега бескрајно талентирани шармерски мангуп, опуштени господар ситуације и вјечни миљеник публике, који ће ту и тамо покупити туђу музику, али тако да вам ипак остане симпатичан. Па зашто онда паралелу не бисмо вукли све до сада, након што је Југославија нестала? С Брегом и Дугметом смо у постјугославенском периоду, испада, добили паметно упакирану југоносталгију, добро прилагођену широком тржишту, у којој само најздртији звездофоби могу препознати провокацију. С Бором смо, опет, добили провокативног националиста, једног од онаких какве је касна Југославија штанцала у масама, који су деведесетих потонули у најдубљи идеолошки муљ и у којима само најздртији носталгичари не виде прописвјете. Почетком септембра двијеидвадесетчетврте, чудном игром случаја, паралела је тако дошла до свога краја, а ми смо дознали како је пропао југославенски рокенрол. И шта је, мање-више, иза њега остало: с једне стране тржиште југоносталгије, с друге националистичке баљезгарије.

Прав је зато штета што је већини наших медија промакла трећа, завршна вијест. Или су је, ако им није промакла, гурнули у запећак, према маргинама. Крајем септембра, наиме, у Макарској је одржано друго издање Фестивала Модро и зелено који, у сјећање на некадашњег члана Шарла Акробате и фронтмена Екатарине Велике милана младеновића, заједнички

организирају београдска Задужбина Милан Младеновић, Град Макарска и тамошња туристичка заједница. Одржана је трибина посвећена екв-у, отворена је изложба фотографија, на главном градском тргу засвирали су Пипс, Чипс & Видеоклипс, Џонатан, М.О.Р.Т. и Љубичице, женска клапа из Тучепи Фјорет отпјевала је 'Земљу' – знате како иде, 'ово је земља за нас, ово је земља за све наше људе' – а доградоначелница антониа радић бркан најавила је скоро отварање видлице под именом Круг Милана Младеновића на полуотоку Осејава, с погледом на град и његову увалу. Централни догађај, међутим, било је проглашење добитница и добитника Награде Милан Младеновић која се од 2019. додјељује аутори(ца)ма и извођач(ца)има 'са територија свих бивших југословенских република', а поетику им, кажу службене пропозиције, 'красе особине својствене уметничкој заоставштини Милана Младеновића'. Ред је да побројимо лауреате: главна награда отишла је бенду Немечек из Хрватске за пјесму 'Мирила', београдска кантауторица тамара мило добила је признања за најинспиративнији вокал и најбољи текст, а иван феџе фирчи, један од некадашњих бубњара екв-а, за најбољег колегу по палицама изабрао је виктора стојановског из македонске Луфтхансе. Улаз на сва догађања био је бесплатан, као дар Макарске својим грађанима и њиховим ексју-гостима.

И нигдје подешелих забранитеља да пријете чишћењем бине и организатора, јер у Макарској се нитко није играо политичким амблемима, него је пулсирала нека жива, нова, заједничка поп-култура и дружили се неки сасвим стварни људи, а са стварним људима и живо-том као таквим забранитељи ионако не знају шта би почели: њихова су домена смрт и симболи. Није било потребе ни за расправама о односу дјела и лика, човјека и умјетника, јер мало код кога су етика и поетика били тако чврсто повезани као код Младеновића. Може вам притом, наравно, из данашње визуре дјеловати неважно онај ангажирани помак екв-а на албуму 'Дум-дум' из 1991., а Миланове антиратне свирке с Римтутитукијем, на камиону који је кружио Београдом, могу изгледати као наивна миротворна хипијана екипе из београдског круга двојке, али онда опет: успоредите то с Бреговићевом евакуацијом на глобално тржиште, којем ће запакирати стереотипну балканску егзотику, успоредите то посебно с Чорбиним четниковањем, па ће се утисак барем донекле промијенити. Тако да има неке логике и – дословно – поетске правде у томе што је 'херметични', 'алтернативни' ојус Шарла и екв-а оставио траг довољно забачен да на њега не набасају ни масовна публика, ни професионални медијски сензационалисти, ни националистичка багра равномјерно распоређена са свих страна наших граница. А опет траг довољно јасан да њиме пође нека жива, нова, заједничка музичка сцена, ма колико мала и маргинална била.

Дакле, Дугме или Чорба, Брега или Бора? Нека, хвала лијепа: Милан, Београд, Макарска. ◇

PIŠE
Jeton
Neziraj

Kulturni Kurti

KADA JE ALBIN KURTI došao na vlast 2020., njegov stav o političkom dijalogu sa Srbijom već je bio jasan. Međutim, kako će se ponašati oko kulturne razmjene bilo je nepoznato, iako nije bilo previše teško naslutiti. Ne bi on da se miješa, niti da to ohrabruje. Baš kao i njegovi prethodnici. Do tada, kulturnu komunikaciju Kosova i Srbije aktivno je održavala na životu nezavisna kulturna scena, koja je djelovala finansijski podržana stranim donatorskim sredstvima, a dužnosnici na Kosovu, čak i da su željeli, nisu to mogli spriječiti. Ono što smo vidjeli u posljednje četiri godine je suzbijanje kulturne razmjene između Kosova i Srbije na razinu nešto iznad nule. Ruku na srce, ne zbog nedostatka volje kulturnih aktera na Kosovu, niti zbog bilo kakvog unutarnjeg političkog pritiska. Uglavnom je do toga došlo zbog unutarnje političke dinamike u Srbiji, rastuće antialbanske propagande i stvaranja novog turbo mita o 'Srbima koji su progonjeni na Kosovu'. Kurti i njegova vlada drastično su povećali proračun za kulturu, kao nikada prije. Najviše za nezavisnu kulturnu scenu i za pojedinačne umjetnike. I dok se podrška kulturi u regiji smanjivala do zastrašujućih brojki, kao što je slučaj sa Sjevernom Makedonijom ili Albanijom, ova pažnja prema kulturi na Kosovu je iznenađujuća. Organizacije nezavisne kulturne scene mogu se okoristiti trogodišnjim bespovratnim sredstvima Ministarstva kulture u iznosu do tri stotine tisuća eura. Za kritičare oblasti kulture ovo je neugodna situacija jer ne mogu adresirati suštinsku kritiku, barem što se tiče proračuna. Svih ovih godina nakon rata mnogi od nas su se žalili na bijedni proračun, a sada kada nam se daju sredstva, zašto se moramo žaliti, neki bi rekli. Pa, možda i u svrhu održavanja kondicije za kritiku? Ili možda čak i zbog legitimnog straha od ove iznenađujuće pažnje prema kulturi, od vlade koja nije bila sposobna za kreiranje domaće politike i međunarodne diplomatske odnose! Kurti je militantan u upravljanju, beskompromisan, brutalno tvrdoglav, često preuzima političke korake bez takta i bez razmišljanja o posljedicama, doveo je Kosovo do toga da je pod sankcijama EU. Ali s druge strane, on je tako dobronamjeren, tako velikodušan i tako vizionarski u kulturi!? Puno pitanja, puno misterija. No sve što nam ostaje učiniti je nadati se da nam na kraju neće biti dat račun za uslugu. Model takvog računa je spreman, nalazi se u Srbiji i, bogami, u Albaniji. U Srbiji su slatkiji bili umotani u velike, vizionarske ideje (i u male potpore između njih), poput one za 'Kreativnu Srbiju', koju je ANA BRNAVIĆ jednom pokrenula. ◇ (S albanskog preveo Qerim Ondozi.)

PIŠE
Ilija
Đurović

#crnagora

NA stranicama uzbudljive i od izdavača zaboravljene knjige 'Njegoševe tajne staze', STANKO CERVIĆ o starim Crnogorcima često piše kao o ludacima. Za Cerovića, NJEGOŠEVI Crnogorci skoro da su laboratorijski eksperiment istorije, herojsko društvo koje se nakon dvije hiljade godina ponovo nakratko pojavilo u crnogorskom kršu. U toj laboratoriji ponašali su se kao antički heroji, a to znači kao ludaci. Sve što se desilo nakon njihovog herojskog transa prekaljenog u zločinu koji je tema 'Gorskog vijenca', pokušaj je imitacije tog transa, za koji više nije bilo mogućnosti. Crnogorsko čojstvo i junaštvo pretvorilo se u idiotsku simulaciju koja možda nikad neće prestati.

Prije četiri godine Crna Gora je shvatila da ĐUKANOVIĆEV politički projekat nezavisnosti koja navodno zavisi samo od njega i njegove mega-partije nije održiv, nakon što je pregurao skoro trideset godina vlasti. Premala grupa ljudi predugo je i pregramzivo krala, da bi se nacionalni narativ mogao prehraniti sam od sebe. Zbog toga se sad, sa udobnih pozicija nove vlasti, ponovo priča o uklanjanju MEŠTROVIĆEVOG Mauzoleja sa Lovćena i obnavljanju kapele. Sanja se o dvojnog državljanstvu i otvaranju prostora za izborni turizam kroz 'srpski svet'. Podiže se spomenik nekadašnjem Mitropolitu AMFILOHIJU koji je takođe volio da naglasi važnost kontinuiteta između Njegoševog pjesničkog djela i sadašnjosti. Tako se, nakon koncepta 'privatne države', vraća koncept 'njegoševske Crne Gore', kako vučićevi politički kućici u Crnoj Gori vole da zovu svoj ideološki projekat.

Završnih stihova pjesme '#crnagora', autora BRANA MANDIĆA, sjetim se kad god treba obraditi crnogorsko iskustvo nepoznato ljudima koji sa Crnom Gorom nemaju mnogo veze. Kad dođem u situaciju da zauzmem poziciju za crnogorski ugao (nešto kao kad se čovjek u stolici pridigne da bi nesmetano prdnuo), sjetim se tih sjetnih stihova: 'ali, crna gora / je kreten.' Lijepo je o svojoj zemlji ponekad misliti i pjevati kao o kretenu. Recimo, kreten iz školske klupe. Ili kreten na portirnici državne institucije. Ili kreten u skupštinskoj klupi. Ili predsjednik i premijer kreteni. Kreten pred oltarom. Predsjednik Skupštine kreten. I tako dalje, u svim oblicima malih i velikih kretena, koji sigurno ne bi bili toliki kreteni da nisu proizvod organizovanog, državnog projekta koji je sam po sebi kreten. Da me se ne shvati pogrešno, sve ostale post-jugoslovenske državne projekte takođe lako zamišljam kao kretene, ali o njihovom kretenizmu neka svjedoče, ili ne svjedoče, moje kolegice i kolege iz sektora mini-kolumni kojem se ovim tekstom svečano pridružujem. ◆

OLIVER FRLJIĆ

Pravom domoljubu neprijatelja nikada dosta

U predstavi 'Inkubator', kojom ću se nakon dugo vremena vratiti u Slovensko mladinsko gledališče, spojiti ću jednu vrlo osobnu priču o mojoj sestri, koja je rođena kao nedonošče, i sliku iz bolnice u Al-Shiffi, gdje su djeca izvađena iz inkubatora, nakon što su agregati prestali raditi, i složena jedno pored drugog, kako bi se mogla grijati

PREMIJERA predstave 'Proces' po motivima romana FRANZA KAFKE odigrana je prošli tjedan u berlinskom Maxim Gorki Theateru u izvedbi ansambla tog kazališta i režiji OLIVERA FRLJIĆA. 'Gorki' je već neko vrijeme Frljićev matični teatar, a ova nova repertoarna predstava konceptualni je nastavak njegovog interesa za Kafkine teme iz predstave 'Ein Bericht für eine Akademie' ('Izveštaj jednoj akademiji'), nastale po motivima Kafkine kratke pripovijetke, postavljene u tom kazalištu 2019. Godina je stote obljetnice Kafkine smrti, o Kafki se razgovara mnogo i svakako. Frljić postavlja 'K- pitanje' u horizontu političkog realizma, u nadi da će ostati u našem humanom sistemu.

◆
Kažete da su vam javni razgovori nakon predstave važni kao i izvedba. Pitanje nakon 'Procesa' oblikujete kišobranskim, višeznačnim naslovom 'K-Frage'. Što je najzanimljivije 'K-pitanje'? Na koji način možemo govoriti o fenomenima suvremenosti, postoji li suvremenost kao univerzalizam bez jakih, političkih 'lokalizama'? Kafkom sam se bavio i u svojoj prošlogodišnjoj produkciji u Vilniusu, nastaloj prema njegovom 'Preobražaju', a predstava 'Rekvijem za Europu', koju sam 2017. postavio u Dresdenu, uključivala je njegovu priču 'Šakali i Arapi', koja dobiva potpuno novi interpretativni

kontekst u okviru aktualnog sukoba na Bliskom Istoku. Što se 'K-pitanja' tiče, učinilo mi se zanimljivim otvoriti seriju razgovora o mogućim interpretacijama 'Procesa' u širem političkom polju. Kako, naprimjer, čitati Kafku u kontekstu rata u Gazi i krajnje ciničkog pristupa

Thompsonov najnoviji 'hit' 'Ako ne znaš šta je bilo' ostaje slabo skriveno targetiranje 'neprijatelja' Hrvatske. Do jučer su to u imaginariju čavoglavskog rapsoda bili Srbi, ali uskoro, kao kurentna roba na tržištu mržnje, to bi mogli postati i migranti

njemačkog društva tom sukobu, gdje je njemačka službena državna empatija rezervirana isključivo za jednu stranu? Također me zanimalo i pitanje Kafkinog kompleksnog identiteta koje se, kao kod svakog dobrog pisca, ne uklapa u standardne identitarne kalupe, ponajmanje one nacionalne ili religijske. Htio sam dovesti i JUDITH BUTLER, čiji tekst 'Who Owns Kafka?' predstavlja važan doprinos u demistifikaciji različitih prisvajanja Kafke, ali mi je bilo rečeno da nju, budući je potpisala podršku BDS-u, ne možemo imati jer bi to značilo da će kazalište ostati bez financiranja. Upravo taj izostanak glasa koji odbija fiksirati svoj identitet u od Njemačke propisane okvire onoga što je jednoj židovskoj autorici dozvoljeno da javno kaže, a što ne, možda i najglasnije govori što je ovo društvo danas.

Kafka i klasa

◆
Umorni od prevladavajućih, vječito žrtvoslovnih ili moralizatorskih interpretacija 'Procesa' gdje je sudbina (oklevetanog) pojedinca podređena sistemu ili Zakonu, vašu postfestum diskusiju o 'K-Frage' vidimo na terenu kasnog kapitalizma. Ondje Kafkin bankarski prokurist K nije žrtva nego sudionik, manipulativan po 'ontološki postupka', po kojem se odvija i njegova rutinerska svakodnevnica. U tom smislu, recimo, kaže Giorgio

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
HOBOCIJA

#1293, petak 27. 9. 2024.

BRANKO DRAGIČEVIĆ

Sviranje nam dođe kao apaurin

Uvijek sam se trudio da ne budem u nekoj šabloni, da sviramo muziku koju ne možeš utrpiti u ladicu jer mi to nije interesantno. Ne bih mogao ni opisati kakvu muziku stvaramo, osim da je pomalo apsurdna. Ako me želiš staviti u koš, ma radije me baci u koš za škovace

DAVNE 2001. godine pokraj Staroga placa u Splitu gimnazijalke su petkom navečer dolazile prije početka svirke, pronalazile najbolje mjesto i buljile u članove benda Peco Petej & The New Blues Power. Bila su to vremena kada je centar grada pripadao njegovim građanima, kada su šesnaestogodišnjakinje slušale bluz i kada su gitaristi svima bili tiha patnja. Nešto davnije, 1646. godine, jedne nedjelje, nakon mise, Valentino Bošković je pronašao tajni recept – kako napraviti svemirsku raketu s kojom se s bračke Vidove gore lansirao u svemir. Ove dvije naoko nepovezane priče imaju puno toga zajedničkog – gitarista iz prve je BRANKO DRAGIČEVIĆ, a Valentino, kojim je zaludena cijela regija, plod je mašte Branka i bendovskog mu kolege JOSIPA RADIĆA. Šesnaestogodišnjakinja s pogledom na bend sam ja. Dvadeset i tri godine kasnije, Dragičević i ja po prvi smo puta sjeli u kvartovski kafić i pretresli par života: od mladosti preko muzike, od El Shatta do morskog svijeta.

Branko Dragičević rođen je 1980. u Splitu. Muzičar je i (su)osnivač bendova Kundyak Mezhie, Summy i Bummy, Fog Frog Dog, Valentino Bošković i Gdinjko. Viši je znanstveni suradnik laboratorija za ihtiologiju i priobalni ribolov Instituta za oceanografiju i ribarstvo u Splitu.

Krenimo otpočetak – kada ste se počeli baviti muzikom, kako su izgledali prvi koraci?

Muzikom sam se krenuo baviti relativno kasno, sa sedamnaest godina, kada sam nagovorio roditelje da mi kupe gitaru. Ne dolazim iz muzičke obitelji, iako je baba imala dobar operni glas, a njoj je baš najviše smetalo kada sam doma vježbao jer nije mogla u miru gledati serije. Rodio sam se u kući sa setom dobrih, majčinih ploča – slušala je HENDRIXA, DYLANA, NEILA YOUNGA, što je imalo utjecaj na moj muzički ukus.

Početak sviranja vezan je za Bašku Vodu. S osamnaest godina krenuo sam svirati s prijateljem TONIJEJEM JURIŠIĆEM na ljetnoj terasi. Početkom nultih nas par mulaca osnovalo je bend New Blues Power i zvali smo bubnjara PECU PETEJA da nam se pridruži. Tako smo krenuli svirati po Splitu i Dalmaciji. Nakon razilaženja s Pecom, osnovali smo bend Southbound u kojem mi bubnar postaje prijatelj s kojim i dan danas sviram, SRĐAN JELIČIĆ. U jednom smo se trenu, mislim 2004., odselili u Rude, malo mjesto pokraj Samobora, mislili smo da ćemo biti novi Allman Brothers Band, da ćemo živjeti od svirki, a skoro smo umrli od gladi (smijeh). Kada sam shvatio da ništa od muzike, vratio sam se u Split i završio fakultet. No i dalje mi je bilo važno nastaviti se baviti glazbom.

Draže mi je biti low-key

I tako dolazimo do pomalo kultnog benda Kundyak Mezhie. Kundyak Mezhie je prvi bend s kojim nismo radili kavere, nego svoje stvari. Pjevao sam na engleskom jer mi je tad, u ranim dvadesetima, muzika na materinjem jeziku uglavnom išla na živce.

U tim godinama si i malo pogubljen, ne znaš baš zašto radiš stvari koje radiš.

A što znači ime?

Ništa. Sve od te točke kada smo krenuli stvarati vlastite pjesme je naša interna zajebancija, bez ikakvih aspiracija, nama je bilo važno samo svirati i dobro se zabaviti. Sviranje nam dođe kao apaurin, način na koji guramo svakodnevicu.

Paralelno radite i solo projekt: kao Fog Frog Dog izdajete dva albuma, 'Split' i 'sdgviugujheriptbnjioang'. YouTube komentarijat vas je prozvao splitskim Beckom.

Tražio sam neki svoj autorski glas, sâm sam sve i producirao, ali nisam se gnjavio ni sa kakvom promocijom. Iskreno, draže mi je biti low-key, to mi je i cilj, i uspjelo mi je osim s Valentinom Boškovićem, on je Josipu i meni malo pobjegao.

Valentinota čuvamo za kraj – novi bend Gdinjko izbacio je tri singla, zadnji nedavno, u kolovozu. Opet se vraćate muzici na hrvatskom, pardon bračkom. Gdinjko pjeva o prekomjernom izlovu ribe, o El Shattu i dovode-nju vode u otočko mjesto.

Dok smo svirali kao Kundyak Mezhie bili smo mladi, fokus je bio samo na muzici, pisao sam tekstove na engleskom jer smo morali imati tekstove. Nismo htjeli da tekst bude banalan, ali nam nije bio ni toliko bitan. Gdinjko nastaje sasvim slučajno – ranije spomenuti Srki je prije pet-šest godina kupio staru kuću na Hvaru i zaljubio se u mjesto Gdinj. Počeo je pisati pjesme o Gdinju, sviruckali smo ih kao duo, još jedan rukavac naših suludih bendova s nejasnim imenima, Summy i Bummy (Srđan i Branko, jel) i tu se rodila ideja Gdinjka. Bili smo blizu četrdesetima, rekli smo jedan drugome ajmo se vratiti tradiciji i našoj Dalmaciji, što ćemo ganjati iluzije i pjevati na engleskom. Zajedno s našim suputnikom iz Kundyak Mezhieja, MARIJANOM KATIĆEM, počeli smo svirati i pjevati o poskocima ispod broda, birali smo rudimentarne dalmatinske teme, ali obavijene zajebancijom. Što se tiče pjesme 'Chile' u kojoj spominjemo El Shatt, nemamo mi osobne veze s El Shattom, nije se moja mater rodila tamo kao što pjesma kaže, ali to je tema koja je dosta važna za cijelu Dalmaciju. Ta pjesma na primjer nije zajebancija, nego posveta.

Pjesma za Predraga Lucića je uglavnom Josipova, njemu je diplomski rad bio vezan za Feral i bilo mu je jako bitno da nešto takvo stvorimo, a TBF je svemu dao svemirsku dimenziju

Na dnevnoj bazi primamo poruke, zovu nas da sviramo svugdje, dosta se ljudi javlja iz Beograda. Iskreno ne znam kako se to dogodilo, ali je lijepo. Komentari baš zrače peace and love atmosferom i to nam je jako drago

Nemoguće da nikada niste napisali nijednu ljubavnu pjesmu o prekidu? Jesam, kako nisam, u sklopu projekta Fog Frog Dog, ali sam i tu pokušao napraviti odmak. Uvijek sam se trudio da ne budem u nekoj šablona, da sviramo muziku koju ne možeš utrpiti u ladicu, jedan koš, jer meni to nije interesantno. Ne bih mogao ni opisati kakvu muziku stvaramo, osim da je pomalo apsurdna. Ako me želiš staviti u koš, ma radije me baci u koš za škovace, nego u određeni muzički žanr.

Kada Gdinjku izlazi prvi album?

Nadam se iduće godine, zasad smo izbacili tri pjesme sa spotovima iz naše radinosti. Marijan je animator, radi 3D vizualizacije, pa je on napravio prva dva spota, za pjesme 'Ča si čapa' i 'Chile', ali kako mu to oduzima puno vremena, za treći singl 'U Gdinju je raj' ja sam doma snimao neki stari magnetofon. Većina muzičara uloži brdo para u produkciju i spot, ali mi se zabavljamo u cijelom procesu i sve radimo sami.

Valentino je spoj svemira i zemlje

Umjetnici nerijetko bježe od ikakve političnosti i vole ponavljati da je umjetnost autonomna, često govore i da su apolitični. Ali svi mi u poslu biramo teme kojima se bavimo, a te teme nešto govore o nama: Gdinjko pjeva o El Shattu, Valentino se pozdravlja s Predragom Lucićem u pjesmi 'Adio trafikonte'. Smeta li vam kad se vaši stihovi analiziraju u političkom ključu? Ne smeta, ne sprdamo se mi s temama o kojima pišemo, samo pišemo o njima na pomalo apsurdistički način i na tome je naglasak. Naravno da sam svjestan tema s kojima se bavimo, sama činjenica da baš njih biramo nešto znači, a kada pjesmu objaviš, znači da stojiš iza nje i njene poruke. Samo, te pjesme nisu produkt predumišljaja i dugog mozganja, nego internog procesa, opuštenosti i zezancije. Što se tiče pjesme za PREDRAGA, to je uglavnom Josipova pjesma, njemu je diplomski rad bio vezan za Feral i bilo mu je jako

bitno da nešto takvo stvorimo. Naravno da sam prihvatio da je snimimo, a TBF joj je dao dodatnu svemirsku dimenziju.

Poruku Valentina Boškovića zemljanima prenosite vi i Josip Radić. Kako ste se povezali i kako biste opisali vaš duo?

Josip i ja smo dosta drugačiji, on je sociolog i etnolog, ja sam biolog. Mislim da u Valentinotu Josip više donosi društveni kontekst, ipak je on humanista, a mene je uvijek zanimalo svemir pa pridonosim svemirskim temama. Takav je i Valentino, spoj svemira i zemlje i mislim da je taj spoj nekako kliknuo. Josipa znam dugo, svirao je i s Kundacima puno prije nastanka Valentinota, nalazili smo se u našem prostoru na splitskim Bačvicama, čak smo zajedno svirali obrade ELVISA i Beatlesa u Trpnju. Jednom smo se tako našli u prostoru i bezveze počeli smišljati pjesmu o čovjeku koji je došao u Pučišća i pobio mještane mitraljezom, ja sam na kraju pjesme samo provalio: 'Doša je Valentino Bošković!' Pjesmu nikada nismo izdali, a kada smo se našli idući put, Josip je uzeo akustičnu gitaru, ja sam pjevao prvo što mi je palo na pamet i tako je nastala pjesma 'Roketomobil'. Smiksao sam pjesmu, stavio je na YouTube i naše Facebook profile i ljudima se dosta svidjela. Uskoro smo otvorili Facebook stranicu Valentinotu, snimili drugu pjesmu i lajkovi i komentari su prerasli naše prijatelje i poznanike. Iskreno, ni sam ne znam objasniti kako se to točno dogodilo. Znam samo da smo tek nakon par godina platili po par dolara za promociju, ipak smo mi Bračani.

Valentino iza sebe ima tri studijska albuma, 'vssr', 'Marsovsku listinu' i 'Veliku prasku', koji su nastajali od 2014. do 2020., a ovo ste ljetno, nakon četiri godine pauze, objavili novi singl 'Kruzer u Postira'. U ime vaše prilično aktivne fan baze – zašto tolika pauza? Živim u Splitu, a Josip u Zagrebu i oboje imamo poslove i porodice. Teško je pronaći dovoljno vremena. Prvi smo album snimili dijelom u Splitu, a dijelom smo radili onlajn ping-pong Split – Zagreb. Za 'Veliku prasku' smo uspjeli iskombinirati nekoliko dana, u dva navrata iznajmiti kuće od para koje smo dobili od autorskih prava, jedna je bila u Lici, druga u Gorskom kotaru. Jedna je bila s bazenom koji nismo koristili, druga bez bazena, i snimili smo cijeli album daleko od grada. I, eto, nakon četiri godine smo stigli izbaci i novu stvar.

U spotovima za pjesme 'Kruzer u Postira', 'Prilog semantičkoj motivaciji toponima otoka Brača' i još ponegdje pojavljuju se snimke mora i Brača snimanog iz broda iz kolovoza 1992. godine. Ne mogu objasniti zašto, ali te vhs snimke mora su dirljive. Odakle snimke?

Dobar dio sam ja snimao, a ostalo otac i rođak s kojima sam išao na dite malim brodom. Taj rođak je IGOR KRALJ, odličan pjevač autohtone dalmatinske klapske glazbe. Ne vidim da bi danas svoju kćer vodio po jugu do Biševa u brodu od pet metara kojem je crkao motor, ali bilo nam je fenomenalno. Otac bi mi rekao: 'Branko, uzmi kameru i snimi ovu stranu Brača, ja ću ti reć' koja je koja uvala

pa ćeš ti to ponoviti u kameru!'. Volim koristiti te stare snimke. Slične snimke ima i 'Uspavanka za Valentinota' koja je objavljena u sklopu nizozemskog ESNS festivala 2021. godine.

Pjevate na ponekad i Splitsanima teško razumljivom bračkom dijalektu, a sluša vas cijela bivša Juga. Kaže jedan komentar: 'Mešavina jednostavnosti, lakoće u izrazu i univerzalnosti u podtekstu, koju nam Valentino isporučuje, naprosto su fascinantni! Rođen sam i živim u Novom Sadu. Vojvođanin sam mentalitetom i osećanjem sveta. Više od pola teksta i ove pesme apsolutno ne razumem. A opet, imam osećaj da ta tri minute druženja sa Valentinom uvek probude najlepše u meni.'

Na dnevnoj bazi primamo poruke, zovu nas da sviramo svugdje, dosta se ljudi javlja iz Beograda. Iskreno ne znam kako se to dogodilo, ali je lijepo. Komentari baš zrače *peace and love* atmosferom i to nam je jako drago.

Na Facebook eventu koncerta Valentina Boškovića 'Vozi son se roketon', koji će se održati na Valentinovo na Vidovoj gori 2046. godine, 4900 ljudi kliknulo je da dolazi, a njih još 3595

da je zainteresirano. Zašto moramo čekati još dvadeset i dvije godine na vašu prvu svirku?

Jer nam je prekomplikirano – vidimo se par puta godišnje, i Josip i ja sviramo hrpu instrumenata na albumima i trenutno nam je to potpuno neizvedivo organizirati iz logističkih razloga. A pinku smo i lijeni.

Stvorila se poprilična fama oko toga što ne nastupate.

A šta ćemo. 2046. godina je tu ne samo zbog 400. godišnjice Valentinotovog lansiranja u svemir, nego jer ćemo onda biti u penziji i imati vremena.

Nada nije ništa drugo nego optimizam

A sada nešto sasvim drugačije: zaposleni ste na Institutu za oceanografiju i ribarstvo u Splitu. Približite nam svoj posao, što radi jedan znanstvenik ihtiolog? Raste li porastom temperature mora interes javnosti za vaš rad? Po struci sam morski biolog, a bavim

se primarno ihtiologijom, što znači da proučavam ribe. Mislim da raste interes za morske teme, češće novinari zovu za izjave, na primjer u zadnje vrijeme vezano za vatrejšču, invazivnu vrstu ribe o kojoj se ovo ljeto dosta pisalo. Prošle smo godine kolega JAKOV ĐULČIĆ i ja izdali i priručnik na engleskom o novim vrstama riba i rakova u Jadranu, koji je namijenjen dijelu znanstvene zajednice koji se ne bavi primarno ovom temom. Situacija u moru se jako brzo mijenja – morski ekosustav jako je dinamičan i svaka godina je drugačija, ali brzina promjene uzrokovana klimatskim promjenama je sve veća. Svaka tema vezana za more zahtijeva jedan ovakav intervju: od uništavanja staništa, ugroženih vrsta, preko mikroplastike i otpada do utjecaja ribarstva, zagađenja, turizma... Pritisak na more od strane čovjeka je enorman, uostalom kao i na cijeli planet.

Uredski dio znanstvenog rada i nepregledne tablice možemo zamisliti, ali kako izgleda jedan vaš teren?

Evo, na primjer – uskoro ćemo kolege i ja sjesti u auto, otići na ušće Neretve, baciti vrše i loviti plavog raka, invazivnu vrstu u Jadranu. Plavi rak je unesen u Sredozemno more četrdesetih godina prošlog stoljeća. Populacija mu

Važno je ljudima pokazati da briga donosi rezultate te da možemo stvari okrenuti nabolje ako se potrudimo. Naravno, jedan od zadataka znanstvenika je upozoriti na negativne procese, ali i, kada je moguće, ponuditi rješenja

je u Mediteranu eksplodirala zadnjih dvadesetak godina, a ušća rijeka su mu pogodna staništa. Kada se neka vrsta naseli, a nema predatora, to je formula za eksploziju – u morskome ekosustavu zapravo nije moguće raditi eradikaciju (osim u jako lokaliziranim slučajevima), ne možemo se invazivnih vrsta tek tako riješiti, jedini način je da se prilagodimo i da ih iskorištavamo te tako kontroliramo populaciju. Neki tereni su potpuno drugačijeg tipa, ronimo i bilježimo sastav ribljih populacija.

U moru zabrinjavajućih, ponekad se pojavi i neka lijepa vijest – primjerice, ovoga su ljeta u blizini Zadra viđeni sklatovi, iznimno ugroženi morski psi. Jako su me obradovale snimke sklatova koje je snimio ribar NIKOLA KOSANOVIĆ s kojim surađujem, a kažete s njegovog broda nalaze se na omotu albuma 'vssr'. Sklatovima se također bavim te surađujem s kolegama u istraživanju i na podizanju svijesti o ugroženim vrstama. Važno je ljudima pokazati da briga donosi rezultate te da možemo stvari okrenuti nabolje ako se potrudimo. Naravno, jedan od zadataka znanstvenika je upozoriti na negativne procese, ali i, kada je moguće, ponuditi neka rješenja. Ne možemo živjeti bez optimizma i nade da rješenja postoje. No ta rješenja često traže odricanje ili dodatni napor. Primjerice, svako klimatsko rješenje zahtijeva neki vid odricanja na koji mnogi nisu spremni. Kako ćemo se nositi s posljedicama našeg djelovanja bit će pravi test civilizacijske zrelosti.

I za kraj, što jednom muzičaru i ihtiologu budi nadu? Osim, naravno, ideja da će Valentino s Marsa ipak pronaći put kući, na Brač.

Mislim da nada nije ništa drugo nego optimizam. Trudim se imati optimističan pogled na svijet, tj. sagledati stvari realistično, ali u nadi da će budućnost ipak biti bolja od onoga kakvom se trenutno čini. A tješi me i činjenica da koliko god mi negativno utjecali na životni prostor koji dijelimo s bezbroj drugih organizama, koliko god iscrpljivali ovaj tanki sloj biosfere u kojem postojimo, ipak apsolutno sve što mi ljudi možemo napraviti, bilo to pozitivno ili negativno, nema učinka dalje od ove naše atmosfere. I zato, dragi vanzemaljci, ne bojte se, na sigurnom ste.

Hajde da podelimmo auto

Sugovornice Nade govore o svojim iskustvima s aplikacijama za deljenje prevoza. Jednom kada instalirate aplikaciju, imate dve opcije: da budete vozač ili da budete saputnik u tuđem automobilu. Pored ekonomičnosti, aplikacije su izrodile mnoga poznanstva i prijateljstva

PREMA podacima Državnog zavoda za statistiku, u junu 2024. u Hrvatskoj je bilo ukupno 1.722.892 zaposlenih, od toga 801.768 žena. S obzirom na navedenu statistiku i trenutnu ekonomsku situaciju obilježenu izraženom inflacijom, štednja se nameće kao obavezna prizma naše svakodnevice. U takvim okolnostima sve je više onih koji mogu zaboraviti na

automobil kao primarno i svakodnevno prevozno sredstvo. Sva je prilika da taj luksuz ostaje nekolicini koja je troškove redovne registracije, tehničkih pregleda, održavanja vozila, goriva i cestarine uspjela ugurati u regularni budžet. Stoga ne čudi da su stanovnici Europe, pa tako i Hrvatske, oberučke prigrllili aplikacije za deljenje prevoza, među kojima je najpoznatija BlablaCar.

BlablaCar je nastao 2006. godine, a u Hrvatskoj je zaživeo tokom 2015. Temelji se na vrlo jednostavnom principu. Jednom kada instalirate besplatnu aplikaciju i obavite registraciju, imate dve opcije: da budete vozač ili da budete saputnik u tuđem automobilu. Ukoliko se odlučite da budete vozač koji ima slobodna mjesta u svom automobilu, povezujete se sa putnicima kojima

je potreban prevoz. Važno je tačno naznačiti rutu, cenu puta, kao i vreme i mesto početne i završne lokacije. Sada se sigurno pitate: a kako da znam da li je cena povoljnija od javnog prevoza i kako da znam da li je vozač pouzdan? U samoj aplikaciji postoje recenzije prethodnih vožnji, tako da možete pročitati da li vozač stiže na vreme, da li je sklon pričanju, zaustavljanju tokom puta, da li je neko s njime imao negativno iskustvo i tome slično. Cena se formira prema parametrima dužine puta i broja putnika u vozilu. Poenta je deliti prevoz, a ne zarađivati. U prevodu, ukoliko vam je na relaciji Zagreb – Umag potrebno oko 100 eura da biste otišli i vratili se, računajući i cestarine, na istoj ćete ruti, ako se odlučite za BlablaCar, platiti oko 20 eura, jer će sve ostale troškove deliti vaši saputnici.

Pored ekonomičnosti, aplikacije za deljenje prevoza izrodile su mnoga prijateljstva, ali i spoznaje o autentičnim i zanimljivim ljudima. Istraživanje koje su proveli znanstvenici sa Columbia Business School pokazalo je da carpooling, odnosno deljenje prevoza, u velikom broju slučajeva utječe na smanjenje kulturoloških, društvenih i generacijskih barijera, tj. da 'odvodi putnike mnogo dalje od njihove odredišne točke'. U počecima su korisnici takvih aplikacija uglavnom bili studenti, a sa godinama su im se okrenule i druge društvene skupine. U spomenutom istraživanju je čak 50 posto ispitanika izjavilo da su ljudi s kojima su putovali koristeći neku od carpooling aplikacija u protekloj godini bili raznolikiji u usporedbi s onima koje inače sreću u svojim uobičajenim socijalnim krugovima. Brojne studije, poput one istraživačice KATHERINE W. PHILLIPS, pokazale su pak da raznolikost

BlablaCar aplikacija
(FOTO: Sipa USA/PIXSELL)

Carpooling se posebno pokazao korisnim u kontekstu raspadajućeg javnog prevoza te dokidanja brojnih međugradskih autobusnih i željezničkih linija

potiče povećanje kreativnosti i otvorenost uma. Među ispitanicima koji su izjavili da su profili ljudi koje su upoznali putem BlaBlaCara bili raznolikiji od njihovih uobičajenih krugova, gotovo polovica (47 posto) ih je tvrdila kako ih je *carpooling* učinio otvorenijima prema drugim kulturama i stavovima.

Sve to smo imali priliku testirati i sami. Prilikom vožnje na relaciji Novigrad – Rijeka, nedavno nam se pridružila DARIA MLADENOVIĆ, studentkinja prve godine dramskih umjetnosti u Nizozemskoj. Daria, polaznica Akademije Minerva u Groningenu, sa nama je tokom vožnje podijelila svoje iskustvo života daleko od kuće. Uprkos početnim poteškoćama sa polaganjem vozačkog ispita i prilagođavanjem na hladniji pristup lokalnog stanovništva, ona ističe kako je prilika za akademski rast i svakodnevni kontakt s različitim kulturama neprocjenjiva.

— Jedna od dobrih strana studiranja vani jest konstantni kontakt sa različitim kulturama i načinima razmišljanja. Mislim da je to jako bitan faktor, pogotovo kod mladih ljudi, jer grade otvoren način razmišljanja i to uklanja bilo kakve predrasude kojima su nas učili. Međutim, još se nisam naviknula na Nizozemce u potpunosti, većina prijatelja koje imam u Groningenu su iz inostranstva, najviše sa Balkana i iz susjednih država – govori nam Daria Mladenović tokom vožnje do Rijeke.

Dodaje da takve sitnice ne utječu na cjelokupno iskustvo studiranja vani, ali da je jako bitno da mladi imaju mogućnost biranja gdje će studirati. Trbuhom za kruhom, ili snovima Petra Pana, da je studiranje besplatno, mogla je samo sanjati. Tako se, navodi, u Nizozemskoj daju stipendije studentima koji rade minimalno 32 sata mesečno, nezavisno od vrste posla.

— Uspjela sam pronaći posao u dućanu koji nije zahtjevan fizički, znanje nizozemskog jezika mi nije bilo potrebno jer u smjeni ima i nizozemskih radnika. Plaća je veća nego kod nas, pa se tako uz stipendiju uspiju pokriti troškovi života – govori Daria i dodaje da se i tamo aplikacije kakva je BlaBlaCar svakodnevno koriste, pogotovo među mladim generacijama.

Carpooling se posebno pokazao korisnim u kontekstu raspadajućeg javnog prevoza te dokidanja brojnih međugradskih autobusnih i željezničkih linija. Tako, na primjer, u Francuskoj 85 posto putovanja putem BlaBlaCara pokriva rute između gradova koji više nisu povezani drugim sredstvima prevoza. Kao rezultat toga, gotovo polovica ispitanika (45 posto) izjavila je da više putuju otkako su počeli koristiti

carpooling. Među njima, 60 posto ih je izjavilo da zahvaljujući aplikaciji češće viđaju porodicu i prijatelje.

Pored deljena prevoza i uštede vremena i novca, jedna od pozitivnih strana takvih aplikacija je i mogućnost transporta kućnih ljubimaca. Uostalom, kao što smo spomenuli, nikome ne škodi malo više kontakta uživo, pogotovo nakon usamljeničkog perioda pandemije koronavirusa. Tako je Daria u svom posljednjem umjetničkom djelu, tekstilnoj knjizi naslova 'Your miserable city will never be my home because my miserable city is better' kombinovala tehniku akrilnog slikanja na tkanini sa osobnim fotografijama svojih prijatelja iz studentskih dana. Taj rad, kako ona kaže, ne predstavlja samo osjećaj otuđenosti i borbe sa nostalgijom, već i dinamički odražava prolaznost i propadanje, jer se stranice knjige sa vremenom uništavaju. Iako knjiga do sada nije izlagana izvan akademskih krugova, neki BlaBlaCar saputnici uživali su u njenom izdanju.

SIGURNOST je jedan od ključnih faktora koje korisnici razmatraju prilikom odlučivanja o korišćenju aplikacija za deljenje prevoza. Iako je ekonomski aspekt izuzetno važan, osećaj sigurnosti i poverenja u vozača i saputnike presudni su za mnoge korisnike, posebno za žene. Tako je BlablaCar implementirao niz sigurnosnih mera kako bi korisnicima pružio dodatnu sigurnost. Pre svega, svaki korisnik prolazi kroz proces verifikacije koji uključuje potvrdu identiteta putem dokumenata, broja telefona i e-mail adrese. Ovo omogućava da svi članovi zajednice znaju sa kim dele prevoz. BlablaCar takođe nudi opciju 'samo za žene' vožnje, gde vozači i saputnice mogu odabrati da putuju isključivo sa ženama. Ova funkcija je uvedena kao odgovor na zabrinutosti vezane za sigurnost, pružajući osećaj sigurnosti tokom putovanja. Negativni efekat upotrebe aplikacije može biti ako dobro ne iskomunicirate sa vozačem količinu prtljaga ili ako vozač otkáže u poslednji trenutak predviđenu vožnju. Ostali drastični izazovi za sada nisu toliko vidljivi.

— Dok nam je ponedjeljak prvi radni dan u tjednu, a petak dan za ribu, utor-

Daria Mladenović

kom se obično grozimo na naslove u medijima poput 'Vlada objavila nove cijene: Od utorka jeftiniji benzin i dizel' – našalila se kroz razgovor naša nova sugovornica NINA ŠEŠLIJA, zadovoljna korisnica *carpooling* aplikacija.

Nisam čula da su ljudi oko mene imali neprijatna iskustva, češće ćemo čuti da su žene imale neugodne situacije u javnom prevozu ili vozu, priča nam Nina Šešlija

Nina, porijeklom Hercegovka koja već 13 godina živi u Novom Sadu, po struci je projektna menadžerica u IT kompaniji, što joj omogućava rad od kuće i učestala putovanja. Njen saveznik u tome je, kaže nam, džoker zoviti BlaBlaCar.

— Meni je BlablaCar spas, em je aplikacija besplatna, em obožavam upoznavati nove ljude. Također, meni koja nisam aktivni vozač itekako znači da za pristupačnu cenu stignem do određene lokacije. Nekad su to putovanja kroz Srbiju, nekad u regionu, a nekada čak i u ostale zemlje Europe. Nisam čula do sada da su ljudi oko mene imali neprijatna iskustva, pogotovo kada govorimo o ženskom rodu, češće ćemo čuti da su žene imale neugodne situacije u javnom prevozu ili vozu – govori Nina za Nadu te dodaje da su njena iskustva vrlo pozitivna, ali da trebamo biti oprezni u komunikaciji sa nepoznatim osobama.

Kroz vožnju ćete sresti one koji su dugo godina iznajmljivali svoje domove za nepoznate osobe preko aplikacija kao što je *CouchSurfing*, neki su podijelili iskustva sa ostalih putovanja, ljubavne i šaljive anegdote, predstavljali privatne biznise, a provuku se i teme poput one o tome da ove školske godine jedna bilježnica u knjižari košta više od dva eura.

Uza sve to dodajmo i da je više od 90 posto europskih gradova trenutno izloženo lošijoj kvaliteti zraka, prvenstveno zbog zagađenja koje uzrokuju automobili. Prema podacima IQAir, na listi najzagađenijih našli su se i mnogi gradovi iz regiona: Novi Pazar, Čačak, Beograd, Sarajevo, Kosjerić, Valjevo, Gornji Milanovac, Užice, Foča, Laktaši... Dok Evropska unija pokreće plan za zabranu prodaje novih motora s unutarnjim izgaranjem do 2035. godine, možda ne bi bilo zgoreg porazmisliti o kreiranju *carpooling* aplikacija unutar gradova. Tu ćemo deljenjem prevoza do posla ili nekog kvarta u gradu upoznati fantastične doktore, umjetnike, odnosno studente kao što je Daria, vodoinstalater i druge zanatlije iz komšiluka. ●

Nina Šešlija

Пекарна културе

‘Читав комплекс Пекарне је под великим притиском. Увијек је нека битка’, кажу за Наду Филип Бојанић и Каја Фиедлер из мариборске Пекарне, некадашњег војног комплекса који је данас у служби алтернативне културе и опире се посвемашњој гентрификацији

За вријеме Аустро-Угарске, Фрањо Јосип ии у Марибору је имао своју касарну с војном пекарном. Она је и за вријеме Краљевине Југославије, а онда и социјалистичке Југославије служила као пекара (сло. пекарна) у којој се производио препеченац, односно складиштило жито и хлеб. Носила је име мариборске хероине славе клавира, једне од скојевки које су се бориле против нациста, а које је Гестапо затворио, мучио и убио. Након титове смрти нитко се у Марибору није претјерано бавио омладином, а посебице оном алтернативном, па се око 1993. године мариборске панкерице и панкери, умјетнице и активисти окупљају и организирају на Тргу слободе протестне концерте против односа градске управе према култури. Један дио младих није био за дијалог с властима. Млади су чекали да дође лето и службеници оду на море у Хрватску, а потом су заузели неке од простора у комплексу Пекарне.

Временом су се ширили, правили атеље, концертне дворане, просторе за вјежбање, зид за пењање, имали први вегански ресторан у граду, скауте парк и разне друге ствари. Како су се у то вријеме системски уништавале књиге из Југославије, неколико их је дјевојака одлучило спасити па данас под називом Букварна Ципрош имају готово два милијуна сачуваних кориштених књига. У бившем војном комплексу су се налазили неки од ријетких клубова алтернативне музике, а 1997. године основан је завод Пекарна Магдаленске Мреже у којему су почеле дјеловати бројне умјетнице и умјетници, спорташице и спорташи, али се снажно његовао и активистички дух. Велику су ствар за повијест овога мјеста направили управо сквотери, захваљујући чијој упорности је 2011. године Министарство обраде, које је било надлежно за овај комплекс, додијелило просторе за рад у култури и рад с младима.

Како нам говоре Филип Бојанић и Каја Фиедлер који су укључени у рад Пекарне, у комплексу се и даље догађа хрпа ствари, од концерата и изложби, преко дискусија, до спортских активности. Имају међународне волонтере преко програма Европске снаге солидарности те локалне волонтере који су активни тијеком академске године, а који такођер дају инструкције дјецу и помажу са школским задацима. Управо је то један од

Комплекс Пекарне

програма који опстаје од самог почетка.

— У задње вријеме углавном у том програму имамо дјецу која нису словенског поријекла, тако да имају проблема с језиком јер су живјела у више различитих држава. Онда су и дискриминирани јер не говоре и не разумију словеначки. Имају и слабије оцјене, професори их некада знају дати у посебне школе, због чега касније немају прилику завршити редовну средњу школу и ићи на факултете — објашњава Филип.

Један од едукативних програма које проводе су и радионице критичке писмености, било да су у питању радионице у средњим школама, било у центрима за младе. Како нам Каја говори, циљ је да се кроз радионице подигне свијест о позицији у којој се сватко налази. Ради се на ишчитавању идеологије из информација које нас окружују, укључујући медије или, примјерице, књиге које се користе у

Букварна Ципрош

образовању. План им је да у скорој будућности на својој веб страници направе преглед литературе, филмова и педагошких модела, како би знање било доступно свима.

— Образовни систем је слаб што се тога тиче. Млади нису заинтересирани за вијести, не желе дубље ући у неке теме, промишљати и разговарати на примјерима. Све је инстант, али не само међу младима, видимо да опћенито фали таквог приступа. Критичка писменост иде у смјеру промјена, а видимо да се људи јако тешко ангажирају за било што. На протестима су то увијек једни те исти људи, а није их ни пуно — говори Каја.

Филип додаје да је, колико год да је стандард Словеније још и у реду у упоредби с другим државама Југославије, индивидуализација довела до тога да се не размишља о другима, о четврти, о граду, већ о профиту и личној добробити.

Пекарна је солидарна с Палестином и често организира протесте, изложбе, пројекције филмова и друге културне садржаје, међутим, како нам говоре Филип и Каја, генерални став Словеније према Палестини повезује се с оставштином Југославије и Покретом несврстаних. Иако је Словенија једна од ријетких држава у Европи која је признала Палестину, кажу да је то ипак само декларативно и да не знају што су чекали од 1991.

— Баш су прошле седмице кроз Копар пролазила два брода са војном опремом која иду у Израел. Према нато-у је однос другачији јер људи не разумију да то значи да је Словенија, тиме

што је дио нато пакта, дио истог овог рата. Ми кроз разне акције против нато-а, против израелске окупације, покушавамо доћи до људи, али то нису огромне бројке — говори Филип.

Дуже од десетљећа организирају Росину школу радничких права, по узору на розу луксембург, а организирали су и фестивал ‘Роса је боса, кер је прекарка’. Како нам прича Каја, младе се учи о прекарном раду и атипичним облицима рада полазећи од самих основа, попут дефинирања рада у капиталистичком систему и начина организовања. Ове године тема школе је женски репродуктивни рад. Већ 14 година организирају и Стоп-Трик фестивал, међународно признали, али и први и једини фестивал стоп анимације у Европи. Све њихове набројане активности у пољу културе и умјетности, рада с младима и цивилног друштва, захтијевају одређене финансије. Но, према Каји и Филипу, буџети за културу и младе сваке су године све мањи, а захтјевно је бавити се овим темама на квалитетан начин.

Тренутни градоначелник Марибора саша Арсенович познат је као успјешан приватник и менаџер који воли отворати ресторани и хотеле, и који, како се Филип нашалио, жели направити Марибор ‘great again’.

— Мјесто пролази кроз страшну гентрификацију, апсолутно се не разумије што значи непрофитна дјелатност и рад. Мислим да је тренутно читав комплекс Пекарне под највећим притиском и да је ситуација под његовом влашћу најкритичнија. Полако око нас расту неке нове зграде које уопће не би требале бити ту. Све што је јавно лако нестаје, тако да нису угрожене само алтернативна култура и Пекарна, а све што се гради је приватно јер се Марибор припрема за богатије туристе из сусједних држава, за пензионере из Мађарске, Аустрије и других земаља — објашњава Филип.

— Увијек је нека битка. Било је океј једно вријеме када смо били признати и кад смо добили статус, али након тога, сваки други градоначелник који је дошао желио је нешто друго направити с овим простором јер је баш близу центра, добра је парцела и добре су зграде. Тако да су увијек борбе око њега. Али, ствари које се тренутно одвијају овдје су за све људе, бесплатне су или баш јефтине, то је отворен простор у који може доћи тко год жели — закључује Каја. ●

VRZINO KOLO

Pjev ptici

PIŠE Marija Andrijašević

Ponekad mi se čini da još samo poezija čuje ptice. Da smo kroz nju uspjeli zapisati dio ptičjeg pjeva, nečeg što ne možemo uvijek ni u najjasnijim prilikama razabrati riječima

POČELO je s kanarincima. Držali smo ih u krletkama na balkonima. Ne sjećam se njihova pjeva, ali sjećam se bijega i tko im je pomogao. Godinama je majka prepričavala da je slučajno ostavila male metalne rešetke ne dobro zabrtvljene i da su ptice, puf!, kako im je u prirodi, samo odletjele. Krletka je završila u zidnome ormaru u kuhinji i više nikad nismo imali pticu.

Potom su došli pilići, na deseci pilića u kutijama za Uskrs, sv. Duju, nikad ih nismo donijeli doma, ali zagledavali bi se u njih u kutijama. Ne mogu se jasno sjetiti jesmo li ikad pomislili: to su zapravo počeci kokoši sa sela, iz tetina kokošinjca. Piliću smo, na selo, uvijek došli ili prerano ili prekasno. Stalno smo doživljavali iteraciju jaje-kokoš priče. Kući bismo spakirali ili deset jaja ili jednu kokoš. Nama je prvo bilo ovisno o onome što je selo te godine nudilo da preživi zimu.

Po pitanju estetike, na selu smo gotivili kosa, i po izgledu i po pjevu. Crnu pticu žuta kljuna. Napunio bi i praznu šumu, krošnja bi se, kako i sve mekano u meni, odmah razlistala čim bi krenuo dozivati sunce da izađe, prirodu da se ipak malo pravi važnom. Nešto kao i ambiciozna učiteljica koja je htjela da slažemo ždralove od papira, kako su ih slagali i u 'Sadako hoće živjeti', pa sam ko dijete mislila da je ždral ptica koju pravi čovjek, sam, od svojih ruku, od papira, i to me užasno prestrašilo. Nisam ih znala složiti, ne znam ni danas, ali dobro sam naučila kako izgledaju i njihovu simboliku. Ptica je svugdje, uvijek, simbol nečega, kod POEA smrti, u starih Slavena nade (kako koja, ajde!), kod DEFOEA prijateljstva (ona luda papiga Poll!), za nesretne predpubertetske ispade i simbol ljepote, svi ćemo iz pačića postati labudovi, i to kakvom konvergencijom!

Onda ti golubovi, ti golubovi koji bi uvijek nekako smetali, uvijek bi bili na putu, prepreka kroz koju u gradu moram proći nogama, kao kad autom u zaleđu prolazim kroz stado ovaca. Osjećaj nije isti, odstupam od njih, bojim se da će mi krilom opaliti plesku i onda se posrati na mene, i to je sve što osjećam prema golubu. To će se promijeniti, godinama poslije, na Zrinjvcu, kad u disonanci gugutanja razaberem jednog delikventa, odbačenog, izoliranog i nahranim ga rižinim krekerom. Posrat će me, on ili netko od njegovih kolega, ali neću im zamjeriti. Tog sam dana dobila neke pare i povjerovala, prvi put, da Kapetan Kuka među golubovima ima neki sretan predznak. Ništa, doduše, tako kompleksno i lijepo, kao gnijezda lastavica u solinskoj pustari ranih devedesetih. Netko je rekao ocu da ih sruši, ali on nije htio. Ujutro bi cvrkutale tako da bi ostavili prozore na kip da nadglasaju samoću grada koji to još nije mogao biti. Kad bi polijetale iz gnijezda, moja majka bi se nagnula kroz prozor i rekla: Baci se i nema je! Istom bi se brzinom i vratila u gnijezdo, kroz otvor velik kolika je i rupica za dugme. Za vrijeme loših dana, onih loših na razne načine, kad bi se dogodila jedna dobra stvar i zaiskrila ponekad u čitavu tjednu, pa i mjesecu, netko bi uzviknuo: Jedna lasta ne čini proljeće! I dodao, ali sigurno je dobar znak. I toga smo se uvijek držali. Volim i njihov žustri cvrkut, pjev koji je u osnovi razgovor, jako brz i konkretan. Zapravo sam uvijek mislila da smo mi, mi Dalmatinci, naučili govoriti tako da smo preuzeli njihovu kadencu. Ima tu i bure i juga u čeljusti, i zamaha motikom, sigurna sam, i lastavice. Moje zapažanje, ili zapravo znanstveno, iz evolucijske biologije i lingvistike. Isto mislimo ili svaka ptica svome jatu leti!

Ljubav prema lastavici i čiopu razvila sam rano. U početku ih nisam znala razlikovati i ne bih ni danas sa sigurnošću mogla dok ne progovore i pokažu trbuh i bradušu, a kriva je za to pojava koja se zove konvergentna evolucija, ili obje su poznate kao uposlene skupljačice komaraca, i zato meni posebno drage ptice. Volim njihovu aerodinamiku i prelijetanje, i ono kad Maverick u Top Gunu nešto vrišti u stilu Mach 5, Mach 5, Mach 5, obična je zvzdarija u usporedbi s glasom DAVIDA ATTENBOROUGH-a kad ih opisuje. On to nije nužno napravio, ali znam da ga sad čujete dok govori: 'Behold the swallow – an exquisite master of the skies. With wings elegantly swept back and a forked tail that cuts through the air, it embarks on a flight that is not-

hing short of poetry in motion. Watch closely as it soars, diving and weaving with unparalleled agility, effortlessly following invisible currents that only it can perceive...' I tako dalje, i tako dalje. Sve do prizora otprilike neki dan. Lastavice mi se, poput goluba nekad, obrušavaju pod noge, nisko, tako nisko da im je jednak predator i automobil i mačka i moji psi i brzi tok rijeke i stisnuta, mrzla trava Nasipa iz koje nema hrane jer je hladnoća povukla natrag u zemlju, smrzla u zraku. I onda tuga i ozlojeđenost od vijesti da ih je zima pogodila, tako strašno da umiru, i jer znam da nećemo stati i da uništavamo sve od čega smo nastali, sve što se odrazilo u nama.

Lastavica selica. Nije odletjela na vrijeme jer joj nije bilo vrijeme, ali udar zime u ranom rujnu najavio je neku novu kadencu, i za njih i za nas. I ne, lastavice ovdje nisu umirale pjevajući, nego same, pothlađene i gladne. Klimatske promjene uništavaju im staništa, izvore hrane koje više nema, vremenski uvjeti su ekstremni i pomiču im se migracijske rute. Naravno da ptice nisu dobile memo, jer smo sve napravili da im ga ne pošaljemo. Mi sad pjevamo AI, UI, PC, MAC, android, votevr jezik.

Nismo poslušali RACHEL CARSON ni pročitali 'Tiho proljeće'. Mislim, jesmo načelno. Naučili smo nešto. Ali čitanje nije tu samo da nešto naučimo, nego da nešto i osjetimo, doživimo iznutra, pa neka to bude i pobuna, ljutnja, žal... Ždral! Evo, takav je jezik, odmah poleti prema ptici aliteracijom. I onaj luđački uporni bioakustičar BERNIE KRAUSE kojeg nitko ne sluša kako ni on više ne čuje ptice, a počeo je snimati zvukove raznih habitata, ne samo ptica, još 1968., da je 70 % njegove arhive – utihnulo! Ponekad mi se čini da još samo poezija čuje ptice. Da smo kroz nju uspjeli zapisati dio ptičjeg pjeva, nečeg što ne možemo uvijek ni u najjasnijim prilikama razabrati riječima. I da će u naše čeljusti ući tišina, nešto što će ih zaključati tako da ćemo se samo u njoj znati odraziti. Mi, ništa ni od čega. Ni za koga. Ali znam da nije tako, da ima vrijednih ljudi koji rade za njih, od našeg BIOMA, Društva za zaštitu ptica, Zelenog prstena Zagrebačke županije, Zasavice, AWAPA... Proguglajte ih i donirajte im, ili se angažirajte na neki drugi način. Šakom hrane, drvenom kućicom, otvorenim tavanom zimi, edukacijom...

Želim ovo 'Vrzino kolo' završiti pjesmom, jer nam ptice nisu samo u čeljustima i u papirnatim figurama, nego i u pjesmama, kao mali svećenici jezika, ljepote selidbe s nebeskih prostranstava nama u pera.

Potopljen kamen.
na način čovjeka povezan
s nebom i blatom, iako,
mного temeljitije s blatom.
moguće također kolac
ili svadljiva ruka utopljenika.
svakako gusta stvar. inače ždral bi,
uspravan kao konobar
vrebao na pustoj terasi vode,
njegove vlastite vode.
ipak sve u slici tog ždrala
što suši krila na zimskom suncu
upućuje na raspetu figuru Krista.
promatrač je opčinjen prizorom. Načas
učini mu se da je moguće skončati jasnije.
jer čemu jeza u zglobovima, ljuštenje jabuke,
nesanica i kratke rečenice, i zašto
na način sunca, nismo najljepši kada zalazimo.

Ždral suši krila, Marko Pogačar ●

DVOKORAK NAPRIJED

Književnice i nogomet 3

PIŠE Ivana Perić

LANI SU u ovoj rubrici dva teksta bila posvećena književnicama i nogometu, pošto niti jedna književnica nije navedena pod natuknicom 'Književnost i nogomet' Nogometnog leksikona Leksikografskog zavoda. Dvadeset je godina prošlo od objave tog leksikona, a ako ikad dođe do novog izdanja, dodajemo ovdje još materijala za proširenje natuknice o književnosti i nogometu.

Velika španjolska pjesnikinja i prevoditeljica ANA MARÍA MOIX o nogometu je počela pisati 70-ih, najviše o klubu Barcelona, koji je redovno pratila. Na stadion Camp Nou s obitelji je odlazila još kao tinejdžerka 60-ih. Njena je majka bila velika obožavateljica mađarskog nogometaša LADISLAVA KUBALE i žestoko vrijeđala igrače koji su s njime ulazili u okršaje. U redu ispred obitelji Moix uvijek je sjedila ista žena, udovica koja je sa sinom tinejdžerom na utakmice putovala iz Sabadella, industrijskog grada u zaleđu Barcelone.

Moix je jedna od tri žene čije su priče uvrštene u nogometnu antologiju JORGEA VALDANA 'Cuentos de Fútbol 2' (Nogometne priče 2), objavljenu 1998. godine. Među 22 priče našle su se i priče španjolskih književnica JOSEFINE ALDECOA i SOLEDAD PUÉRTOLAS. Puértolas je o Svjetskom nogometnom prvenstvu pisala i 1982. za madridske dnevne novine Diario 16. U prvim 'Nogometnim pričama' objavljenim 90-ih, antologiji koju je također uredio Vladano, među 24 nogometne priče poznatih pisaca uvrštena je jedna koju je napisala žena, cijenjena španjolska autorica ROSE REGÀS. Moix je 2012. objavila vlastitu zbirku kratkih priča 'Un poco de pasión y otros cuentos de fútbol' (Malo strasti i druge nogometne priče), u kojoj se među ostalim pita je li moguće zadržati kontrolu nad emocijama dok pratite derbi kluba za koji navijate, postoji li prikladnija aktivnost od nogometa za socijalizaciju djeteta, te u čemu je slična iracionalnost nogometnih i književnih stremljenja.

Carol Ann Duffy (Foto: Press Association/PIXSELL)

Francusko-senegalska književnica FATOU DIOME surovom stvarnosti nogometnog biznisa bavila se u romanu 'Le Ventre de l'Atlantique' (Trbuh Atlantika) objavljenom 2003. godine. U romanu pripovjedačica iz Strasbourga telefonom obavještava svog polubrata o tijeku nogometnih utakmica talijanske reprezentacije koje on ne može pratiti na televiziji na otoku Niodior, uz obalu Senegala. Pratimo dalje snove njega i njemu sličnih migranata koji planiraju doći u Francusku, dobiti profesionalne ugovore, postati bogati i slavni nogometaši.

Škotska pjesnikinja CAROL ANN DUFFY lani je napisala sonet 'We see you' (Vidimo vas) u čast nogometašicama engleske reprezentacije, bivšim, sadašnjim i budućim, od MARY PHILLIP, prve crne igračice koja je bila kapetanica engleske ženske reprezentacije, do PAT DUNN, 60-ih jedne od prvih nogometnih sutkinja. Novi sonet bio je prilika da se Duffy u medijima prisjeti svoje ljubavi prema nogometu koja traje od djetinjstva. Njena su braća trenirala nogomet, otac je jedno vrijeme vodio lokalni klub Stafford Town, a majka je prala dresove čitavoj ekipi. U stihovima Duffy zato spominje i žene koje su nogomet stvarale pozadinskim radom, od tajnica do kuharica. Među mnogim nogometnim pjesmama koje je napisala od 90-ih naovamo je i 'Eho Liverpoola', u kojoj tematizira katastrofu na Hillsboroughu 1989. i dugu borbu za pravdu obitelji i prijatelja poginulih navijača. Godine 2010. napisala je poemu 'Ahilej', nakon što se DAVID BECKHAM ozlijedio pa nije mogao igrati na Svjetskom nogometnom prvenstvu.

Vidimo vas, književnice nogometne, bivše, sadašnje i buduće. ●

ГОРСКИ КОТАО

ПИШЕ ВАЛЕНТИНА ВУКАДИНОВИЋ

Крух од бундеве

КРУХ с домаћим квасцем печем отприлике три године. Осим обичног круха, волим пећи и крух с разним додацима или с мјешавином разних врста брашна, сјеменки и орашида. Један од омиљених укусом, бојом и обликом, ми је крух с пиреом печене бундеве. Саму идеју за обликовање овог круха сам пронашла у беспућима интернета и нисам имала мира док то не испробам. Први ме је одушевио, а печла сам га баш у ово јесенско вријеме те за нашу Бундевијаду која се одржава у листопаду. За овај крух користим печену бундеву, најдраже су ми хокаидо, мушкатна или туркиња. Бундеву оперем, преполовим па очистим сјеменке, нарежем на велике комаде скупа с кором па покријем фолијом и печем на 180 ступњева док не омекша. Када се охлади, жлицом састружем пире. Тако припремљен пире користим за јухе, колаче, тијеста и слично. Можете га и заледити па увијек имате при руци када затреба.

Састојци

500 г глатког бијелог пшеничног брашна
250 г воде
175 г пиреа печене бундеве
100 г чврстог стартера
10 г соли
5 г меда
5 г уља

Припрема

У посуду улијте воду, додајте мед и уље те чврсти домаћи квасац или стартер. Добро је да буде нахрањен дан прије и да је активан. Промијешајте па додајте пире бундеве и брашно те умијесите у глатку смјесу. Покријте тијесто и оставите на собној температури 15 до 20 минута. Додајте сол па још једном добро умијесите да се сол отопи и укомпонира у тијесто. Опет прекријте и оставите 45 мин. Направите једно растезање (мокром руком ухватите руб тијеста, повуците

у вис докле иде и преклопите па тако у круг док тијесто не почне пружати отпор). Тако направите још два пута у размацима од 35 до 40 мин. Можете направити и преклапање на начин да с обје руке (мокре) ухватите тијесто, подигнете из посуде и када се крајеви подвукну, само га спустите натраг. То можете поновити два до три пута сваких 30 мин. Након тога оставите тијесто да расте.

Вријеме дизања почиње од тренутка стављања квасца па ове све радње и руковање тијестом радим у првих два сата дизања. Овисно о температури просторије, тијесто се може дизати од три па до осам или 10 сати. На температури од неких 24 до 25 ступњева му је потребно око четири до пет сати.

Када је тијесто дигнуто, истресите га на мало побрашњену подлогу и обликујте куглу тако да тијесто преклопите попут писма, смотате и длановима кружите и повлачите тијесто по подлози да се направи затегнута површина. Тако обликован крух спремите у кошарицу у којој је крпа посута брашном, прекријте врећицом и спремните на ноћење у хладњак.

Како обликовати бундева крух? Пећницу упалите неких сат времена раније на 250 ступњева, ставите посуду за печење и поклопац да се грију. Охлађено тијесто извадите из фрижидера. Требаће вам четири комада кухињског конца у дужини од неких 50 до 60 цм. Намочите кухињски конач у уље, положите га преко тијеста док је још у кошарици (у криж па на кришке), преокрените крух на папир за печење, завежите крајеве конца у чворове на средини круха (немојте затезати јер ће крух у печењу нарасти), зарежите жилетом да вам крух не попуца и ставите пећи на папир за печење. Крух печите поклопљен неких 25 мин па макните поклопац и печите још 10 мин. Конач уклоните одмах након печења.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina IV / Zagreb / petak, 27. 9. 2024.

Nada #067

Društveni magazin

SDF srpski demokratski forum

IZDAVAČ
Srpski demokratski forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA UREDNICA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak, Nina Colović, Anja Kožul, Jelena Mirić, Ivana Perić, Olja Savičević Ivančević, Anja Vladislavljević i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJA

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

PIŠE
Nada
Bobičić

Kun među nama

Ko god je ovog ljeta imao priliku da prošetava Knez Mihailovom ulicom u Beogradu mogao je primijetiti za današnji kontekst neobičnu scenu. Posred šetališta na broju 35 u zastakljenoj galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti bile su izložene crvene zastave. Znatiželjni su mogli ući u galeriju, gdje bi ih frontalno dočekala slika žene iz Španskog građanskog rata, naslovljena 'No pasaran' (1948), ĐORĐA ANDREJEVIĆA KUNA, efektno reprodukovana na cijelom zidu, sa originalom postavljenim u visini posjetitelja. Tim postupkom borkinja je u isto vrijeme simbol nepokorene heroine veće od života, ali i figura koja nas poziva da interagujemo sa njom, da se slikamo pored nje, da pokažemo pesnice i mišice, da budemo dio iste radničke borbe. Izložba o kojoj je riječ, naslovljena 'Kun: umetnik – radnik – borac', bila je otvorena od 11. juna do 8. septembra, a postavljena je povodom 120. godišnjice Kunovog rođenja u saradnji galerije SANU, Muzeja savremene umetnosti u Beogradu i Muzeja Jugoslavije. Autorke izložbe su MIŠELA BLANUŠA, VIDA KNEŽEVIĆ i ANA PANIĆ, kustoskinja je KATARINA ŽIVANOVIĆ. Kunov *borbeni realizam* nastajao je iz beskompromisne umjetnikove spremnosti da sve rizikuje zarad revolucije. Godine 1936. odlazi u borski rudnik kako bi napravio mapu grafika 'Krvavo zlato'. Grafike kontrastno prikazuju patnje rudara naspram bahatosti kapitalističke elite, koja profitira na radničkoj i eksploataciji prirode. (Zvuči poznato?) Bio je zatvaran, učestvovao u Španskom građanskom ratu i NOV. Nakon rata, između ostalog, bio je autor državnog grba sa upaljenim bakljama koje simbolizuju jugoslovenske republike. Kako autorski tim objašnjava, izložba je zamišljena kroz 'kontinuirani dijalog' preko pedeset Kunovih umjetničkih djela i njegovih ličnih predmeta sa drugim predmetima od značaja za istorijski kontekst, poput prevoda 'Kapitala' MOŠE PIJADE iz Lepoglave. U taj dijalog su uključena i srodna umjetnička djela, od klasika poput GOJE DO savremenih postjugoslovenskih umjetnika i umjetnica. Kunove teme pokazuju se i dalje aktuelnim. To je dobro za dugovječnost njegovog opusa, loše za sve nas, jer nas je 30 godina nacionalizma i kapitalizma vratilo vijek unatrag. Konačno, ima i neke umjetničke pravde u tome da su izložbu vodile i osmislile redom žene, jer se i sam Kun dosljedno zalagao za žensku emancipaciju kroz sve faze svog rada. Izložba se otvara revolucionarkom, na koju se nadovezuju likovi mnoštva drugih žena koje je Kun ilustrovao – onih iz pozadine, onih na frontu. Kun je bio autor plakata povodom osnivanja Antifašističkog fronta žena Srbije, čija se 80. godišnjica obilježava narednog januara. ♦

Agamben: 'Borba nije protiv Boga ili vrhovne suverenosti, nego protiv anđela, glasnika i funkcionara, za koje se čini da ih zastupaju – i to je Kafkina velika strateška intuicija, nova kabala koju on priprema.' Kako o ovome mislite?

K se uvijek čita kao žrtva, ali on je, kao visoko pozicionirani zaposlenik u jednoj banci, i dio sistema ekonomske eksploatacije. Kafka na nekoliko mjesta opisuje s tim povezane klasne razlike. Čuvari koji su uhapsili K pokušavaju, znajući koliko dugo proces može trajati, nagovoriti ga da im ostavi svoj veš. Nedugo nakon toga, oni će od K-a zatražiti i mito. Zanimljivo je da je ova sistemska korupcija sudske vlasti potpuno normalizirana i postaje problem tek kad K o njoj govori javno na svom saslušanju. Dva čuvara bivaju kažnjeni bičevanjem, a K u tu situaciji pokušava, paradoksalno, prekinuti upravo onim za što ih je optužio – nuđenjem mita izvršitelju njihove kazne. I gospođa Grubach, K-ova stanodavka, ima s njim odnos ekonomske ovisnosti. On joj je posudio novac i u razgovoru s gospođicom Büstner vrlo jasno izražava koje privilegije očekuje u tom kontekstu. Nije slučajno da je ekranizacija Kafkine 'Amerike', koju su napravili JEAN-MA-

RIE STRAUB i DANIELE HUILLET, izbjegla naslov svog predloška i odlučila se za 'Klasne odnose'. Kvaliteta Kafkinog djela je upravo u tome što se otvara različitim čitanjima i u isto vrijeme ih dovodi u pitanje. Prije par dana sam moderirao razgovor s profesoricom VIVIAN LISKA. Fokus je bio na mogućim interpretacijama Kafkine anti-parabole 'Pred zakonom'. U razgovoru smo se dotakli i kako istu dubinski čitaju AGAMBEN i DERRIDA. Predložio sam da kao interpretativnu alatku za Kafkin 'Proces' uzmemo Agambenov koncept izvanrednog stanja – situacije u kojoj se ukidaju temeljna ustavna prava ukoliko je, recimo, ugrožena sigurnost ili egzistencija države. Agamben tvrdi da od 11. rujna živimo u permanentnom izvanrednom stanju. Uredba koju je 2001. donio GEORGE BUSH izbrisala je bilo kakav pravni status onima koji su označeni kao teroristi. Na njih se više nije primjenjivala Ženevska konvencija, niti su imali status ratnih zarobljenika, a prema američkim zakonima čak ni status optuženika. Josef K nikada ne saznaje što je njegova krivica, ako je uopće ima, čak ni u trenutku kad su mu dva egzekutora zarivaju nož u srce. U tom smislu, 'Proces' se može čitati i kao normalizacija izvanrednog stanja

u kojem su ljudska prava suspendirana na neodređeno.

Ako je K je žrtva, on je žrtva fejk njuza. Fejk njuz mu je došao glave. Na početku se ponaša kao da shvaća da je u njegovom 'slučaju' riječ o fejk njuzu, zatim se prilagodi fejku, umori se od tumačenja fejk njuza – i nakraju izgubi glavu. To bi bila bilanca? U transpoziciji našeg političkog realizma, posebno u kronologiji političke historije na prostorima bivše Jugoslavije, K-ov hodogram 'privikavanja' na sistem fejk njuza opimjeruje proces revizije političke povijesti u ime desničarskog revizionizma. Na tlu Hrvatske, izgleda da je proces revizionističke nacionalističke pedagogije završio puni krug? Mogućnost da političko-kulturni establišment bez problema zabranjuje kazališne plakate, cenzurira filmsku proizvodnju i naslove izložbi ili književnih prijevoda, prije desetak godina činila nam se suluda. Danas smo na to navikli, to je standard, a mi smo se umorili?

'Proces' je roman koji govori o mehanizmima normalizacije i prihvaćanja abnormalnog. Hrvatsko društvo je u tom procesu već 30 godina. Sama ova više

PIŠE
Lejla
Kalamujić

Uništeni svjetovi

NEDAVNO je objavljen dnevnik svjedočenja HANE LEVI 'IZ Belzena: 1944 – 1945.' o užasima zatočeništva u nacističkom logoru Bergen-Belsen, gdje je deportovana u ljeto 1944. Tačno 80 godina poslije, knjigu je u Sarajevu objavio Buybook uz predgovor njene kćerke, autorice i novinarko AMIRE HASS, koja ga piše sa Zapadne obale, tačnije iz Ramalaha. Na početku kaže: 'Moja majka Hana Levi rođena je u Sarajevu, 18. marta 1913. godine. Stoga i nije postojala opasnost da poživi 2024. i da vidi pakao na Zemlji koji se odvija u palestinskoj Gazi. Pa ipak, u ovim užasnim danima nisam jedina koja sebi govori: "Koja sreća da mama više nije živa, ovo bi je dokrajčilo!"'

Hana je odrastala u sarajevskim mahalama uz trojicu braće i četiri starije sestre. Nakon završene gimnazije otišla je na studij u Beograd, gdje su joj se uskoro pridružile majka i jedna od sestara. Nakon što je diplomirala francuski jezik, posao učiteljice odveo ju je u Danilovgrad u Crnoj Gori. Po okupaciji zemlje, vođena idejama napredne omladine i socijalizma, htjela se pridružiti partizanima na slobodnoj teritoriji, ali je iz straha da bi njen bijeg bio još jedna od izlika za ubistva Jevreja, ostala u Danilovgradu odakle je i deportovana u logor. Svoje logorsko svjedočenje počela je bilježiti 16. augusta 1944. Svjesna neminovnog poraza Njemačke, Hana je u tim prvim zapisima bila odlučno optimistična. Ali, kako su mjeseci odmicala njena snaga i nada se tope. U martu 1945. potpuno iscrpljena i klonula zapisuje: 'Ovo je izgleda kraj za nas.' Nekim životnim čudom, Hana je ipak uspjela preživjeti nemoguće. Vratila se u Beograd, ali tu više nije mogla pronaći svoje mjesto. Ne, nakon što je saznala da joj je porodica ubijena. Iako protivnica cionizma, krajem 40-ih emigrirala je u Izrael. 'Čim je sišla s broda potražila je najbližu podružnicu komunističke partije' i do kraja života se borila protiv cionističkih zločina nad Palestincima. To novo vrijeme o kojem je maštala u užasima logora, nije se desilo. Malo pred smrt 2000. Amiri je rekla: 'Svi moji svjetovi su uništeni.' Na povratku iz logora, Hana je kratko boravila u domu neke njemačke porodice u srušenom Drezdenu. Rekli su joj: 'Nismo znali.' Možda je baš zato, čim je stigla u Beograd, odlučila otipkati svoje svjedočenje. Ako i možemo povjerovati da neko prije 80 godina nije znao šta se dešava u koncentracionim logorima, danas kad su sve kamere i izvještaji uprti u Gazu, to ne možemo. Ostaje samo pitanje, šta ćemo mi kao čovječanstvo s tim znanjem. Hoćemo li i dalje nijemo gledati genocid pred našim očima? Puštiti da i svi naši svjetovi budu uništeni? Ili ćemo konačno nešto uraditi? ◇

nego kafkijanska priča s pozdravom 'Za dom – spremni!' i nos-om – gdje na početku rata jedna paravojna formacija, duboko inspirirana NDH-om, njezinom ikonografijom i 'martirima', od svih zamislivih uzima upravo ovaj pozdrav, koji svoj ekvivalent pronalazi u nacističkom 'Sieg heil!', da bi kasnijom sofisticiranim intervencijom države isti bio legaliziran – pokazuje šizofreni model koji je HDZ ugradio u temelje države. Čak i u onim kontekstima gdje se ovaj pozdrav povremeno pojavljuje kao nelegalan, on nailazi na nevoljkost represivnog i sudskog aparata da se ponaša u skladu sa svojim zakonskim obavezama. Dakle, cijela ta priča pokazuje da Hrvatska radije bira ostati uz ideologiju koja ju je skoro gurnula na stranu gubitnika u Drugom svjetskom ratu. Aferim!

Normalizacija Thompsona

I još malo o postjugoslavenskom kulturnom prostoru kao mjestu vrijednosti u horizontu revizionističkih ili 'tek konzervativnih' vrijednosti. Ili kao mjestu 'jedinstva u sličnostima i razlikama' gdje aktualni trend, recimo, podržava domaći 'Woodstock' sa ustašoidnom ikonografijom i priželjkuje da u školama nastava počinje hrvatskom himnom, dok se u Srbiji 'konačno' nastoji podići spomenik Draži Mihailoviću. O čemu je riječ? Establi-ranim razlikama u paralelizmu života, ništa više? I o bijegu u malograđanski sitni sentimentalizam kao nekakvom 'mjestu razlike'?

Da, to jest prevladavajuće mišljenje među mladima. U hrvatskom kontekstu su obrazovni sustav, iz kojeg se sustavno brišu tekovine antifašizma, i generalna klima u kojoj se društvo antifašizma sjeća samo u iznimno rijetkim prigodama i uz maksimalnu sramežljivost, najodgovorniji za to da današnji mladi pronalaze identifikaciju u THOMPSONU. On dovršava ono što su društvo i obrazovni sustav već u velikoj mjeri napravili: širom otvorili vrata historijskoj relativizaciji, s posebnim naglaskom na recentnu povijest. Ono što je bilo posebno odvratno jest kako su se hrvatski mediji razdragano natjecali u izvještavanju s desničarskog 'Woodstocka', slaveći energiju i mladost. Cijela ta medijska normalizacija Thompsona traje od 1991. do danas i rezultirala je ovim hodočašćem u Imotski gdje su vodeći mediji uvelike ignorirali ideološko crnilo oko kojeg su se ovi mladi ljudi okupili. PLENKOVIĆ je i ovom prilikom izveo svoj standardni gaslighting rekavši da mu je drag Thompson (toliko o glazbenom ukusu predsjednika vlade), koji sa pozornice i dalje nesankcionirano uzvikuje 'Za dom – spremni!', ali mu smeta pjevanje ustaških pjesama u publici. Vjerujem da je koncert u Imotskom velika pobjeda za sve kriptoustaše, ali za one koji možda još uvijek naivno vjeruju da bi ova zemlja jednog dana – prije nego nas sve pometu klimatske promjene – mogla postati društvo svih svojih građana, a ne samo najradikalnijeg dijela nacionalne većine, riječ je o velikom porazu. Thompsonov najnoviji 'hit' 'Ako ne znaš šta je bilo' ostaje slabo skriveno targetiranje 'neprijatelja' Hrvatske. Do jučer su to u imaginariju čavoglavskog rapsoda

Imao sam ideju da napravim konferenciju sa svim javnim osobama koje su u Njemačkoj otkazane zbog kritičkog odnosa spram politike koja omogućava i ne osuđuje stradanje nevinih civila u Gazi. Objasnjeno mi je da to ne možemo raditi javnim novcima

bili Srbi, ali uskoro, kao kurentna roba na tržištu mržnje, bi to mogli postati i migranti. Pravom domoljubu neprijatelja nikada dosta.

Ne trebaju nam sociološke ankete da bismo znali, iako tako i sociolozi tvrde: u 21. stoljeću među mlađim generacijama prevladava mišljenje da je cool biti desničar. To je onaj cinizam povijesnog klatna – od cool ljevice do cool desnice u stotinu godina? A čini se da ta politička promjena nije posljedica razlike u borbama ideoloških sadržaja nego mobilizacijske borbe protiv nečega neodređenoga, protiv neodređenih prijetnji? Trenutno je vaš profesionalni angažman vezan uz život u Njemačkoj, gdje je radikalna desnica promijenila tektoniku političke dinamike: o čemu se sad radi?

Nedavno je BORIS BUDEN sjajno govorio na tu temu, pa ću iskoristiti priliku da ga citiram: 'Ono što su bili tradicionalni ideali ljevice, a to je društvena pravda, solidarnost, odnosno mir i borba protiv kapitalističkih ratova, to se danas u iskrivljenom obliku javlja kao povratak potisnutog u desnim politikama, dakle kroz sve otvoreniji nacionalizam, odnosno rasizam, ne samo na razini nacionalnih država nego i formama postnacionalne suverenosti, na primjer u normativnom identitetskom bloku koji zovemo Zapad. Zapad je rasistički koncept koji omogućuje nadnacionalnu reprodukciju ne samo hegemonijalnih odnosa, odnosa dominacije, nego i rat za resurse, nasilnu regulaciju katastrofalnih posljedica kapitalističke globalizacije koje dolaze do izražaja u migracijama itd.'

Desnica je napravila ideološki iskrivljenu aproprijaciju onoga što su bili postulati lijevih politika, dok je ljevica bez ispaljenog metka iste napustila. Pogledajte samo ono što radi vladajuća koalicija u Njemačkoj, sastavljena od dvije nominalno lijeve i jedne liberalne stranke. Ni Zeleni ni SPD ni na koji način ne dovodi u pitanje ni ekonomski ni politički sustav koji je u konačnici i proizveo, a zatim i normalizirao AfD. Oni dijele i prešutni politički konsenzus

oko strožih antimigrantskih politika. U slučaju Ampel-koalicije (vladajuća koalicija socijaldemokrata, liberala i zelenih, op.ur.) to je upakirano u mekšu ambalažu od AfD-ove, ali suštinske razlike nema. Uspjeh AfD-a na nedavnim lokalnim izborima za tri pokrajine potvrđuje bezidejnost ljevice. Ovdje u Berlinu prevladavajuće mišljenje je da na predstojećim saveznim izborima još uvijek nitko neće pokušati kreirati vladu s AfD-om, ali kasnije se ništa ne isključuje.

Cenzorski mehanizmi

Bavite se ratom u Gazi: na koji način? U Njemačkoj vam je onemogućen rad na toj temi. Pretpostavljamo zašto, ali koje je službeno objašnjenje? Ipak ste dobili mogućnost da se ratom u Palestini, u projektu pod radnim naslovom 'Inkubator', bavite u Ljubljani. To je očita posljedica slovenske vanjske politike u sklopu koje je Slovenija jedna od vrlo rijetkih zemalja koje su priznale Palestinu. Kako ste zamislili projekt u Ljubljani?

Najporaznije je da u Njemačkoj postoji vrsta samorazumljivosti da se u ovom trenutku 'kazališno ne govori' o ratu u Gazi. Ako nekome – kao mojoj malenkosti – to baš nije samorazumljivo, onda postoje različiti mehanizmi koji su u svojoj suštini cenzorski, ali se kao i svaka dobra cenzura ne vole zvati tim imenom. Ranije sam spomenuo sam kako mi je argumentirano da ne mogu dovesti Judith Butler. Imao sam ideju da napravim konferenciju sa svim javnim osobama koje su u Njemačkoj otkazane zbog kritičkog odnosa spram politike koja omogućava i ne osuđuje stradanje nevinih civila u Gazi. Objasnjeno mi je da to ne možemo raditi javnim novcima. Moram priznati da sam se u jednom trenutku umorio od borbe s različitim institucionalnim provodnicima državne politike i objašnjavanja da bi javno financiranje trebalo garantirati umjetničku autonomiju, a ne biti uzica kojom se discipliniraju oni koji ukazuju na političke paradokse i licemjerje Njemačke u ovom ratu. Moja javna očitovanja u tom kontekstu njemački su mediji dočekali sinkroniziranom 'pravedničkom' vatrom s puno ksenofobnog eha. Uglavnom, svaki pokušaj ukazivanja na hipokriziju njemačkih kulturnih institucija je gotovo nemoguće.

Što se tiče predstave 'Inkubator', kojom ću se nakon dugo vremena vratiti u Slovensko mladinsko gledalište, mjesto koje i nakon dugog izbjavanja doživljam kao svoj kazališni dom, u njoj ću pokušati spojiti jednu vrlo osobnu priču o mojoj sestri, koja je rođena kao nedonošče (brat bliznac je preminuo tijekom poroda) i sliku iz bolnice u Al-Shiffi, gdje su djeca izvađena iz inkubatora, nakon što su agregati prestali raditi, i složena jedno pored drugog, kako bi se mogla grijati. Ove dvije slike su me nagnale da razmišljam o toj mehaničkoj napravi koja štiti fragilnost dječjeg života u njegovoj najranjivijoj fazi. DOSTOJEVSKI, kroz usta Ivana Karamazova, kaže da se harmonija ovog svijeta ne može graditi na dječjim suzama. Inženjeri naše budućnosti po svojoj prilici ne dijele njegovo mišljenje. ◇

Zvezda vodilja

Rubrika Klasik žanra posvećena je jugoslavenskoj i postjugoslavenskoj kulturi, a njen prvi gost, ugledni filmolog i kritičar, predstavlja vam klasik našeg pank

MAO sam dvanaest godina, bilo je leto 1994, rat je još uvek besneo, a KUD Idijoti su postali moj omiljeni bend. Posle sedam dana i sedam noći neprekidnog slušanja kasete 'Legendarni uživo', 'Bolivija R'n'R' i 'Live in Biel', potpuno sam odlepio. KUD Idijoti se nisu stideli da pevaju o ljubavi, nisu morali da je pakuju u ironiju da bi bili kul frajeri. Bilo je tu i političkih stvari, no imale su jednostavnu poruku, sasvim razumljivu za tek pobunjenog klinca iz duboke srpske provincije, kakav sam bio, pa još pride i sina prosvetne sindikalke i fabričkog radnika, inače opozicionog odbornika, ljutih protivnika MILOŠEVIĆA i rata, kakvi su bili moji roditelji, koji su od kuće često pravili političku tribinu ili štrajkački štab i tu političnost prenosili na mene.

Ali ovoga puta ništa nisam razumeo. Piratsku kasetu 'Glupost je neuništiva' mi je, kod beogradskog SKC-a, po mojoj molbi kupila kevina prijateljica što je živela u Beogradu, a predavala veterinu u Poljoprivednoj školi u Šapcu, gde je predavala i moja majka. Tražio sam joj bilo šta od KUD Idijota i ona je donela ono što je našla. Kasete je bila bez ikakve dodatne opreme koja bi mi pomogla da se orijentišem. Na omotu fotokopiranom u boji s prednje strane su članovi KUD Idijota, čija sam ime na već znao, TUSTA, SALE, FRIC i PTICA, delovali kao neki tužni mornari po hladnom vremenu, kao da su došli ravno iz stripa Alan Ford, a sa unutrašnje strane nalazio se samo popis pesama. Ovog puta pesme uglavnom nisu bile ljubavne već političke, upozoravale su, grmele, besnele, prozivale, ironisale... Okej, 'Ostajem sam' je zvučala kao one stare emotivne stvari, ali ostatak...

Prva pesma još nekako – barem sam razumeo sve reči. Bila je to obrada engleskog benda Demob, koju sam znao s tek preslušane kompilacije 'Punk and Disorderly'. 'Drugačije je sve bez nas / Upozorio sam te', pevao je Tusta. Ali koga upozoravaju, o čemu se radi? 'To nije mjesto za nas' govorila je o nekom mestu na koje su išli, a koje se sada promenilo, i KUD Idijoti, tako sam bar ja vrteo u glavi, da to oni govore u svoje ime, ne žele više tamo da idu, nikada. Ali koje je to mesto? Dobro, mislio sam, možda nije ništa konkretno, možda je i neka metafora, ono kad znaš da su se stvari promenile i da ne želiš više da ideš negde ili da se družiš s nekim. U prvoj pesmi sam razumeo makar

Onu piratsku kasetu i dalje čuvam. Slušao sam je pišući ovaj tekst, u roditeljskoj kući, u onoj istoj dubokoj provinciji gde sam je čuo i prvi put. I ponovo sam se uverio da je reč o remek-delu

emociju, a melodija i energija su bile prvoklasne i poznate. Ali do kraja albuma nisam uspevaio da pohvatam ni sve reči. 'Uvod u tehnološku revoluciju' nije ni bila pank stvar već istarski narodnjak sa meni apsolutno nerazumljivim tekstom. U većini ostalih pesama mešale su se italijanske, engleske i hrvatsko-srpske reči koje sam jedva hvatao.

Stranom A sam još kako-tako plovio: 'Amerika (anti-anti)' pevala je valjda o tome da Amerika nije ništa posebno, Marlboro, Ramonsi, i to je to, 'Nema više snifera' o likovima koji su duvali lepak (njih ću zateći uskoro na mojim prvim šabačkim pank svirkama), 'Pisma o ribaru Marinu, Mari i moru' bila je pop-punk ljubavna pesma (ali zašto ga murjaci – to je valjda murija, panduri – tuku kad lovi, jel to krivolov, jel opet neka metafora?), a 'Glupost je neuništiva' mračno konstatovala: 'Ostale su samo sjene / glupost je ipak pobjedila / ostali su neki junaci / sreća i sloboda

u lancima.' Kapirao sam da je glupost pobedila, razumeo sam to jako dobro, jer sam video oko sebe posledice rata, izbeglice, traumatizovane vojnike, sećao sam se kako su pored naše kuće danima prolazili tenkovi za Vukovar, mržnja i odvratno ratno huškanje prospani su svaki dan sa tv-ekrana.

Ali strana B me dotukla: druga pesma 'Nostra bandiera' bila je skoro cela na italijanskom, treća, 'Det end distrakšn', na englesko-italijanskom, pa onda 'Delamo škifo' čiji ni naslov nisam shvatao, i onda 'Bepo, vrati se' koja me potpuno zbunila delom u kom Tusta nešto recituje o nekom Bepu. Ko je Bepo, metafora za TITA? Kao u 'Nedelja kad je otišo Hase'? Ili šta?

'Ne zaboravi' sam već kapirao. Ona je govorila o tome kako ljudi slabo pamte, da je one koji slabo pamte lako izmanipulisati, da režiseri jedne te iste limunade manipulišu ljudima, i upozoravala da pamtimo e da nam ne bi istu priču pričali. 'T. G. N.' ili 'tupi, glupi, neupotrebljivi' o situaciji u kojoj nešto shvatiš, izračunaš, nacrtáš, objasniš, ali 'to ne vredi ne, ne vredi za glupane'.

Sve u svemu, ponešto sam razumeo, ali nisam razumeo ništa do kraja. Naravno, bio sam balavi klinac, šta sam pa mogao da razumem? Ali te reči koje su KUD Idijoti pevali imale su takav magičan intenzitet i išle u sklopu sa tako dobrom muzikom, besom i energijom, da sam tu piratsku kasetu 'Glupost je neuništiva' preslušavao iznova i iznova da shvatim o čemu je tu reč i zašto mi se to toliko dopada.

Teško je zaista danas objasniti koliko su nam značili KUD Idijoti tokom devedesetih. Nama? Ko smo to mi?

U knjizi 'Život sa idi(j)otima', Doktor Fric (NENAD MARJANOVIĆ), basista benda, ovako piše: 'Iako je bjesnio rat, stasavali su neki novi klinci, neki kojima je trebala naša poruka, naša energija, neki klinci kojima je dosta rata i mržnje.'

Ja sam bio taj klinac. KUD Idijoti su za mene bili glas razuma, ali i pobune, i ne samo ono čuveno da 'i s one strane ima ljudi koji nisu poklekli pred mržnjom', da sa dve strane fronta postoje slični ljudi, koji su protiv rata i nacionalizma, pa makar delovali naivno, smatrani izdajnicima, prezirani i ismevani. Ne samo to. KUD Idijoti su mi doslovno bili zvezda vodilja. I to ona zvezda iz njihovog znaka, o kojoj su u intervjuu PERI JANJATOVIĆU, istog tog leta 1994, rekli da je ona tu zato što oni nisu 'četnici, ustaše, fašisti, kurci-palci, nego partizani'. Ja sam tada odlučio da i ja budem partizan. Kasnije sam, naravno, otkrio, razumeo i shvatio značenje pesama na albumu 'Glupost je neuništiva'. Znam ga napamet od početka do kraja. Ipak, jedan stih još uvek čujem pogrešno. 'Danas je vrijeme ovakvo / Sutra će biti drugačije / A mi smo ljudi bez muda / I baš me zato ništa ne iznenađuje' u glavi uvek čujem onako kako sam čuo prvi put: 'A mi smo ljudi bez muda i mašte / I zato ništa me ne iznenađuje.' I nekako mi žao što Tusta nije baš tako otpevao. Inače, onu piratsku kasetu i dalje čuvam. Slušao sam je pišući ovaj tekst, u roditeljskoj kući, u onoj istoj dubokoj provinciji gde sam je čuo i prvi put. I ponovo sam se uverio da je reč o remek-delu, jednoj od najznačajnijih ploča na ovim prostorima, koja će nesumnjivo živeti i dalje. Dokle god glupost pobeđuje, dok su sreća i sloboda u lancima, a mi, tupi, glupi i neupotrebljivi, zaboravljamo i dopuštamo da nam pričaju iste priče. ◇

U čast Joži Horvatu

KASNO je ljeto, zrelo vrijeme za putovanje. More mirno i toplo, vjetrovi još neotežali od kiša. Ako već putujete mogli biste, možda, i zapisati nešto. U maksimu je to pretvorio JOSIP 'JOŽA' HORVAT (1915.–2012.), prozaik, dramatičar, scenarist i publicista, partizanski borac koji je aktivan doživio duboku starost. I danas je jedan od najcitanijih i najšire prepoznatih domaćih pisaca. Zahvaliti je to prije svega još uvijek lektirnom romanu za mladež, poetičnoj paraboli 'Waitapu' i, još više, u jugoslavenskom kontekstu pionirskim putopisima poput 'Bese'. Hrvatsko društvo pisaca, koje je nakon smrti Horvatove supruge RENATE naslijedilo autorska prava na većinu njegovih naslova, odlučilo je pokrenuti nagradu koja će, Horvatu kao autoru i čovjeku u čast, ponijeti njegovo ime. Dodjeljivat će se svake godine, očekivano, za najbolji književni putopis, bez obzira na rod ili književnu vrstu. Bit će uručivana naizmjenično, jedne godine za najbolju objavljenu putopisnu knjigu u posljednje dvije godine, a zatim za najbolji neobjavljeni cjeloviti putopisni rukopis, također u dvogodišnjem razdoblju. Osim novčanog dijela u iznosu od 1500 eura i brončane plakete, rada akademskog kipara ZORANA JURIĆA, koji zapadaju sve dobitnike, pobjednički rukopisi biti će štampani u tim povodom pokrenutoj biblioteci HDP-a, koja će ponijeti ime famozne Horvatove jedrilice. Natječaj će biti otvoren za knjige i rukopise svih varijanti zajedničkog jezika ili, kako stoji u objavi Društva, 'za autore i autorice koji pišu na jezicima s kojih nije potreban prijevod'. Ni na što manje ne bi valjalo pristati; jednako autorova politika i poetika umnogome su i uvelike nadilazile, pa i eksplicitno odbijale sitničave etnonacionalističke podijele. Osim u komemorativnom i društvenopolitičkom smislu, najavljen je nagrada također i više nego dobrodošao prilog dinamici regionalnog književnog polja. Putopisna se književnost, naime, u najrazličitijim svojim valerima i registrima, s obiju strana ionako porodne granice s reportažnom žurnalistikom i publicistikom, objavljuje relativno velikim brojem i više nego solidno čitanih, prodavanih i posuđivanih naslova, no često egzistira na samom rubu spomenutoga književnog igrališta. U pitanju je kompleksna kombinacija zanemarivanja i samoisključenja, garnirana manjkom ambicioznije kritičke valorizacije, ali i nedostatkom adekvatne institucionalne podrške. Nagrada Joža Horvat, barem na papiru, doima se kao izvrstan korak u pravom smjeru. Išćupajte cepine iz lubanja revolucionara, laškajte škote! Prijave se primaju do 30. septembra. ◇

ПИШЕ
Goran
Vojnović

Nakon Frankfurta

SJEDIMO tako ABEL FERRARA i mi, kad dolazi BONO' pričali su nekoć na Sarajevskom filmskom festivalu mladi srpski glumci. Nismo im, naravno, vjerovali pa zašto bi vi onda meni vjerovali da vam krenem pričati kako smo onomad u Frankfurtu sjedili MLADEN DOLAR i ja, kad je naišao SLAVOJ ŽIŽEK. Ili da je u tom istom Frankfurtu do mene pristupio GEORGIJ GOSPODINOV.

Ne biste vi meni, znam, vjerovali čak ni da vam pričam, kako je prošlog oktobra Slovenija bila počasna gošća frankfurtskog sajma knjiga i kako su o slovenskim piscima pisali Frankfurter Allgemeine i drugi veliki njemački cajtungi, kako su nas snimali za ARTE i kako su naši austrijski i njemački izdavači te jeseni rasprodali sve naše knjige. A i zašto bi mi vjerovali kad ni mi sami tome više ne vjerujemo? Već nepunu godinu dana nakon Frankfurta, slovenski su se izdavači bili prisiljeni suočiti sa znatno umanjnim sredstvima javne agencije za knjigu, a mi pisci posljedichno s još jadrnijim honorarima i otkazivanjem putovanja u isto ono inostranstvo koje smo u Frankfurtu krenuli osvojiti. Sedam miliona eura nas je, kažu, koštalo da smo sa frankfurtske pozornice svijetu poručili da dolazimo, a sad sjedimo kući jer nemamo ni za sendviče i kavu, a kamoli avionsku kartu. Desilo se dakle upravo ono čega smo se pribojavali. Umjesto da je u Frankfurtu naše putovanje nakraj noći otpočelo, ono je tamo završilo. I to davno prije svitanja. Čitav svijet u Frankfurtu presjeda, a mi, baksuzi, otišli do Frankfurta i vratili se. Jer očito nitko nije ozbiljno razmišljao o tome što ćemo mi nakon Frankfurta. Da vidim Frankfurt i umrem, mogao bi se glasiti slogan našeg gostovanja.

Ili I feel FrankHURT. Jer teško se nakon svega ne osjećati prevarenim kad je upravo u nas, slovenske pisce, uloženo tih sedam miliona eura. Da mi postanemo svjetski poznati, da nas krenu objavljivati velike izdavačke kuće, da nas krenu prevoditi Arapi i Kinezi, da se naše knjige krenu prodavati po aerodromima i pumpama. A nepunu godinu kasnije ispada da su onih par stotinjak eura, koliko je piscima uistinu pripalo od onih miliona, sve što smo mi od Frankfurta dobili. Uz priče o druženju sa Mladenom i Slavojem, naravno. Nepunu godinu kasnije naši dani ponosa i slave čine se davno prošli, a slovenska se knjiga vratila na besciljno kruženje na relaciji Ljubljana-Leipzig-Frankfurt-Ljubljana. I dok mi ponovo slušamo naše izdavače kako kukaju da nemaju para, naše časno gostovanje na najvećem sajmu knjiga na svijetu sve više liči na san.

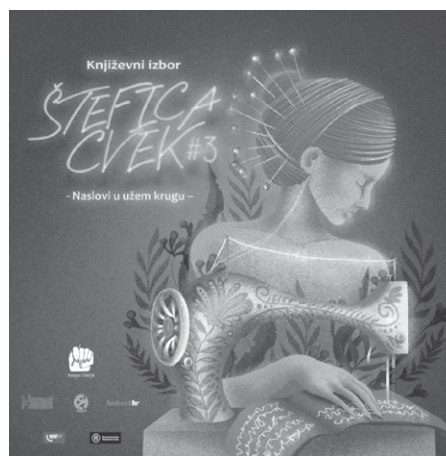
Jebiga, ako se mališan uspne na prste i dotakne plafon, to ne znači da je mališan postao velik. To znači da mu je nizak plafon. ♦

Регијско ИСКУСТВО

С једне стране В.Б.З.-ов 'фактор икс' и 'же не се куа' дејолићизирани визије књижевне изврсности, с друге 'Штефичин' њолићизирани ошор књижевним средствима. Ако њразнина њрвој одговара њразнини њојма 'реџија', њада јасноћа другој одговара њунини њојма – Јујославија

KАДА је прошле године на хрватској књижевној сцени коначно пукнуо танки балон танке позе и још тање прозе, па се најдосаднија од свих фигура постјугославенских култура – Угледни Мушки Аутор – разоткрила као оно што пречесто јест: један банални, ретроградни, сексистички бумер који свој пубертетски постполитички цинизам подваљује (коме још?) као провокативност, биланца јавног ођека била је задовољавајућа. Контекст удеса био је В.Б.З.-ов ријечки књижевни фестивал Врисак, односно промоција романа 'Пси' Доре Шуститић и 'Док прелазим ријеку' Зорана Ферита, на којој су Ферит и модератори Никола Петковић и вид барић патронизирали Шуститић и трабуњали о терору кенсл културе. Услиједио је низ добродошличких реакција, почевши с текстом 'Врисак хрватских феминиста' дуње матић на порталу ВоксФеминеа, које, укратко, говоре о нормализаном мачизму и сексизму на књижевној сцени; онаквом какав у јавности не прелази увијек границе недвосмислене неприхватљивости, али опипљиво репродуцира игру моћи у којој је родна асиметрија неупитна.

Један од злогласнијих примјера те асиметрије као отвореног сексуалног узнемиравања био је онај сарајевског писца и сувласника издавачке куће Бајбук Горана Самарџића. Он је, подсјећамо, новинарски Јелени Калинић 2018. године путем порука понудио да јој у филџан 'измузе', по његовим ријечима, 'мало оног' након што га је Калинић на друштвеним

Ове године додијелено је седам награда за ауторице од Вардара до Триглава

мрежама прозвала због сугестије да су жене које имају ђецу 'потпуније' од оних које немају. Калинић је његове поруке објавила, да би због реакције јавности Самарџић обзнао да се повлачи са свих функција у Бајбук.

Ове су двије натукнице из повијести сексизма у регионалној књижевности недавно конвергирале када је на отворењу овогодишњег Вриска 14. рујна објављено да је добитник издашно хонориране В.Б.З.-ове награде за најбољи необјављени роман управо Самарџић. Важно је притом истакнути да је ријеч о можда депримирајућој, али ипак коинциденцији. Наиме, избор за В.Б.З.-ову награду је анониман, а узевши у обзир да је отворен за ауторице и ауторе са читавог штокавског подручја, за повјеровати је да та анонимност није тек формална. Међутим, у саста-

ву толико премреженом родним и класним искључивањем, делегирање политике награђивања – а она увијек постоји, од књижевног Нобела до минорних награда – на тзв. објективност процедуре и критерија лако резултира тиме да све остане по старом.

Књижевност, како каже израубана фраза, није спринт на 100 метара – који је текст у неком избору најквалитетнији некад може бити јасно, али ствари се у суштини ломе овисно о сплету поетичких и политичких преференција жирија, при чему се ове друге често прикривају под егидом бриге за Чисту Књижевну Квалитету. Знаковита је у том смислу бесадржајност образложења жирија В.Б.З.-ове награде: 'Тај један (роман, оп. а.), међутим, за који смо се напољетку једногласно одлучили има моћ да читатеља зграби и не пушта, ма како то звали – фактор икс или же не се куа. Има, дакле, специфичан приповједачки драјв и неоспорну литерарну алур', стоји између осталог у том тексту из којег је немогуће разабрати какав помак у књижевности доноси Самарџићев роман, што је у колумни за Јурнал.рс истакнула и Марија Ратковић.

Она с правом указује на једну мање развикану награду чија се дођела одржала истог дана као и В.Б.З.-ова – 'Штефицу Цвек', коју организирају Побуњене читатељке из Србије, Културтрегер/Боокса из Хрватске, Нараториум из БиХ и Коалиција маргини из Македоније. Сада у трећој години, 'Штефица' је примјер награде која своје политику не само да не скрива него је отворено артикулира, напуштајући компетитивни модел избора једног 'најбољег' дјела. Притом је политичко једнако важно, односно неодвојиво од поетичког, па тако 'Штефица' уважава, примјерице, допринос репрезентацији маргинализованих класних и родних позиција.

'Вјерујемо да књиге које бирамо помичу границе сувремене књижевности на југославенском простору и стварају нове свјетове у којима су отпор и нада поново могући', стоји у уводу у овогодишњи избор који чине 'Јединствени матични број' лидије димковске, 'У хаосу радости' калије димитрове, 'Четири лакта унутра' еве симчић, 'Темељење куће' Марије Андријашевић, 'Жене бих за дјецу – Илустровано путовање с изузетним женама из прошлости' скупине ауторица, 'Кућа се није мрднула' Јелене Анђеловске и 'Стрвинари старог свијета' тее тулић.

С једне стране, дакле, 'фактор икс' и 'же не се куа' деполитизирани визије књижевне изврсноности, с друге 'Штефичин' политизирани отпор књижевним средствима. Ако празнина првог одговара празнини појма 'регија', тада јасноћа другог одговара комплексној пунини појма – Југославија. ♦

IMPRESSUM

Godina 1 / Zagreb / petak, 27.09.2024.

KULTURNE
NOVOSTI

#001

Kulturni podlistak

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA NOVOSTI
Andrea Radak
UREDNIK KULTURNIH
NOVOSTI
Boris Postnikov
REDAKCIJA
Nada Bobičić, Rumena
Bužarovska, Ilija Đurović,
Lejla Kalamujić, Branimira
Lazarin, Jeton Neziraj,

Lujo Parežanin, Marko
Pogačar, Goran Vojnović
ILUSTRACIJE
Zoran Kardula
GRAFIČKI UREDNIK
Igor Stanišljević
DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević,
Tena Križanec

Kulturne Novosti su financirane sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

ском радионица за дјецу уз дружење дјеце и родитеља те промоцијом књиге 'Двадесете' Чедомира Вишњића.

■ Н. Јовановић

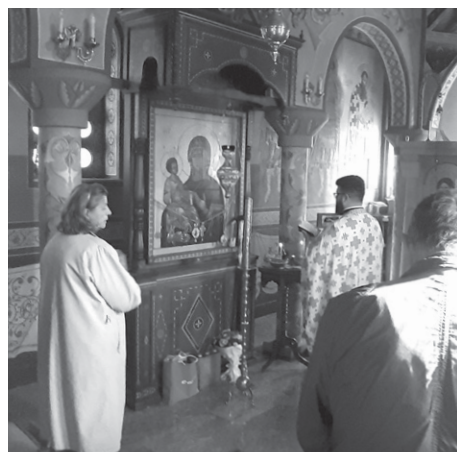
Парастос за територијалце

Припадници Територијалне одбране Крњака су у септембру 1991. хладнокрвно убијени у Карловцу

У храму Светих апостола Петра и Павла, који се налази у склопу манастира Српске православне цркве Пресвете Богородице Тројеручице у Доњем Будачком, служен је парастос за страдале припаднике Територијалне одбране Крњака који су у вечерњим сатима 21. септембра 1991. године хладнокрвно убијени на Коранском мосту у Карловцу када су покушали са теретним возилом из касарне ЈНА у Горњем Мекушју отићи за Крњак. Тада су мост блокирали припадници јединице Специјалне полиције Гром карловачког МУП-а. Војнике на служењу у ЈНА су полицијски специјалци пустили а крњачке територијалце, који су се предали и положили оружје, постројили уз ограду моста и њих тринаест хладнокрвно је убијено, а тројица тешко рањена. Тај догађај је касније оквалифициран као ратни злочин, за што је припадник те специјалне јединице Михајло Мишо Храстов правоснажно у судском процесу који је трајао 20 година, осуђен на само четири године затвора. Карловачки Жупанијски суд три је пута Храстова ослобађао оптужнице да би правоснажну пресуду донио Врховни суд Хрватске.

Припадници српске заједнице више су пута покушавали одржати комеморацију за страдале територијалце на мосту али им то није било дозвољено, ни од службене политике, ни од полиције као и због масовних побуна због тих најава. Парастос у манастиру у Доњем Будачком служио је карловачки парох Душко Живанић. Поред дијела родбине пострадалих помени су присуствовали и карловачки српски

Годишњица ратног злочина – Крњак

дожупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ, генерални секретар Српског културног друштва Просвјета СЛОБОДАН ЖИВКОВИЋ, начелник Општине Крњак ПЕРИЦА МАТИЈЕВИЋ и председник Вијећа српске националне мањине у општини Крњак Илија Матијевић.

Прије три године, моста не којем је почињен ратни злочин, именован је службено по јединици којој је припадао Храстов.

■ Милан Цимеша

Доприносе релаксацији

Сурадња између институција хрватске заједнице у Србији и српске у Хрватској представља позитиван примјер, оцијењено је у Београду

ПРЕДСЈЕДНИК Демократског савеза Хрвата у Војводини ТОМИСЛАВ ЖИГМАНОВ сусрео се почетком тједна у Београду с председником Самосталне демократске српске странке МИЛОРАДОМ ПУПОВЦЕМ те разговарао о досадашњој сурадњи двије политичке организације Хрвата у Србији и Срба у Хрватској, изазовима с којима се суочавају двије странке и националне заједнице, актуал-

Милорад Пуповац и Томислав Жигманов

ним политичким приликама те даљњим заједничким активностима.

Оцјењујући досадашњу сурадњу између ДСХВ-а и СДСС-а не само корисном него и успјешном, уз ријечи да је узпредовала након потписивања Декларације о сурадњи Хрвата из Србије и Срба из Хрватске 2022. године, двојица сговорника су се сугласила да се она мора наставити због добра припадника двију заједница и напретка у укупним односима између двију држава и двају народа. Примичетно је да у цјелини хрватско-српских односа, који су у посљедње вријеме у становитом застоју те инциден-

тима и напетостима, сурадња између институција хрватске заједнице у Србији и српске у Хрватској представља позитиван примјер и изузетак, будући да се сурадња одвија у континуитету и има плодноне посљедице, које придонеће релаксирању укупних односа.

Обојицу судионика састанка охрабрује најављени скори сусрет двојице координатора за отворена питања између Републике Србије и Републике Хрватске, државних тајника у министарствима вањских послова ДАМЈАНА ЈОВИЋА и ФРАНЕ МАТУШИЋА, те наставак изравне међудржавне институционалне комуникације у њиховом рјешавању. Кључни политички представници Хрвата у Србији и Срба у Хрватској још једном су потврдили да ће у истим процесима и надаље пружати свој позитивни и конструктивни принос.

■ Новости

Континуирана борба

У организацији Виртуалног музеја Дотршчина одржана је меморијална умјетничка интервенција

ВИШЕ десетака људи скупило се 21. септембра у спомен парку Дотршчина на истоку Загреба, мјесту страдања више од 7.000 људи, како би у организацији Виртуалног музеја Дотршчина присуствовали извођењу овогодишње меморијалне умјетничке интервенције 'Пријелаз' ауторице ПАТРИЦИЈЕ ПИСАНИ. Интервенцију чине три пјешачка пријелаза (зебре) испртана кречом на стази кроз шуму.

— Од 2012. сваке године одржавамо умјетничку меморијалну интервенцију посвећену жртвама. Ово је аутентична локација највећег масовног злочина у повијести Загреба и најважнија локација холокауста, а с обзиром на више тисућа жртава, Дотршчина је и једно од највећих страстишта Другог свјетског рата у Хрватској. Та је чињеница доста дуго била занемарена, уз покушаје брисања из меморије путем уклањања спомен плоча које су 2022. и 2023. вратиле градске власти као дио ауторског рјешења простора који има статус заштићеног културног добра – ре-

Окупљени на Дотршчини (фото: Сандро Лендлер)

као је водитељ Виртуалног музеја Саша Шимпрага.

— Овогодишња интервенција дио је новог експерименталног циклуса вимд-а који нас повезује с меморијалним просторима у европским главним градовима. За прво повезивање одабрано је спомен-подручје Муреленберг у Берлину, гдје је меморијалну интервенцију у липњу ове године извео Владо Мартек. Шимпрага је нагласио је двије локације много тога веже. На обје локације догодили су се масовни злочини јер су у Муреленбергу били стријељани дезертери и сви који се нису жељели борити у њемачкој војсци.

■ Н. Ј.

Зауставимо лажи

САБА је упутила Апел за културу сјећања због омаловажавања сјећања на жртве НДХ

ИЗРАЖАВАЈУЋИ озбиљну забринутост због све бројнијег и раширенијег омаловажавања сјећања на жртве усташког терора и расних закона Независне државе Хрватске (НДХ) – Срба, Рома, Жидова, антифашистичких бораца и антифашиста у Хрватској, који су у вријеме квислиншке и злочиначке НДХ били жртве порајмоса, холокауста, геноцида и ратних злочина, Савез антифашистичких бораца и антифашиста (САБА РХ) упутује је јавности Апел за културу сјећања. Споменутих насртајима тенденциозно се умањује број и значај жртава злочина НДХ или се негира да су ти злочини почињени, без примјерене реакције хрватског председника, Владе РХ, Сабора РХ, ДОРХ-а, судства и полиције, а додатно забрињава то што представници неких од тих институција и судјелују у томе, истичу у САБА РХ.

'Прешућују се и препоруке међународног тима за унапређење дјеловања музејског постава Спомен-подручја Јасеновац, које је Међународни савез за сјећање на холокауст (ИХРА) још у липњу 2023. године поднио Влади. Међу препорукама ИХРА-е је и она о кандидатури Каменог цвијета за УНЕСКО-ов попис заштићене свјетске баштине, али и савјети који би могли омогућити да напокон престану манипулације хрватских негациониста према којима усташки логор Јасеновац није био логор смрти, него радни логор, као и измишљотине да су на мјесту усташког логора након ослобођења 1945. партизани основали наводни логор смрти. Стога инзистирамо да Спомен подручје Јасеновац ваља утврдити спомеником холокауста', наглашавају.

САБА РХ указује да се релативизирањем и негирањем почињених усташких злочина реafirмира усташки покрет и режим који је служио нацизму и фашизму, а не својем народу. Исто тако се незнанственост и псеудо-истраживачки радови промовирају као друштвена вриједност,

ИНФОРМАТОР

Срушени споменик
Ради Кончару у Сплиту

као пожељан начин јавног и друштвеног дјеловања. 'Стога захтијевамо, да у складу с Уставом и законом, а посебно Казним законом, Република Хрватска одлучно и безрезервно осуди и сузбије ширење мржње те неистине о злочиначкој Независној Држави Хрватској сазданој на расним законима и терору, као што то чине земље попут Савезне Републике Њемачке и Републике Аустрије. Република Хрватска дужна је слиједити тај пут. Непријепорна је чињеница да су се антифашисти борили на правој страни повијести. Демократски свијет то зна. Смијемо ли ми забравити?', питају се антифашисти.

'Зауоставимо политику лагања! Вратимо се темељима без којих ће се зграда демократске хрватске државе срушити! Спасимо Хрватску од оних који су је узурпирани и претварају је у своје власништво, како духовно, тако и материјално!', наглашавају у Апелу који је на темељу закључка Скупштине САБА РХ Предсједништво утврдило на сједници одржаној 19. рујна.

■ Н. Ј.

18. Сајам удруга

На Сајму је учествовало 16 удруга са 68 чланова из Белог Манастира, Болмана, Дарде, Кнежевих Винограда, Осијека и Петловца

ПРОШЛЕ суботе, 21. септембра, на Тргу слободе у Белом Манастиру одржан је осамнаести по реду Сајам удруга Барање. Од 2006. године ту манифестацију организира Мировна група Оаза с циљем да се покаже које све удруге постоје у Барањи, чиме се баве, које су им активности и тко су њихови чланови. Овогодишњем сајму финансијску подршку пружили су Осјечко-барањске жупаније и Министарства рада, мировинскога састава, обитељи и социјалне политике (кроз пројект 'ВолонтирАти?').

На Сајму је учествовало 16 удруга са 68 чланова из Белог Манастира, Болмана, Дарде, Кнежевих Винограда, Осијека и Петловца. Присутне су биле удруге боћара, цивилних активиста, Црвеног крижа, фотоаматера, хуманитараца, лијечених

особа, националних мањина, умировљеника, ватрогасаца, жена... Роме и Мађаре представљале су по једна удруга, а Србе – двије: Српско удружење жена 'Дукат' из Белог Манастира те 'Златна жена' из Болмана.

Заинтересираним грађанима бесплатно је подијељено и двадесетак комплета од двије књижице о браћи КАШАНИН, рођенима у Белом Манастиру: чувеном математичару и академику РАДИВОЈУ (1892. – 1989.) и његовом брату МИЛАНУ (1895. – 1981.), хисторичару умјетности и књижевнику. Те књижице изда-не су у оквиру једног старијем 'Оазиног'

Штанд Српског удружења жена 'Дукат'

пројекта одржаног под називом 'Трибина 'Браћа Кашанин''. Претходних година на Сајму су најбројнији били ватрогасци и ватрогасни подмладак из двд-а Бели Манастир. Ове године, међутим, није било тако. Дан раније у рано поподне, кад су у склопу припрема за сајам ватрогасци и Роми запослени у јавним радовима превозили штандове, столове и клупе из складишта на Трг слободе, један од ватрогасаца у својству возача камионета, у невезаном разговору, рече да ватрогасцима неки људи приговарају како – ништа не раде, а примају плату: 'Боље да ми сједимо и ништа не радимо, него да морамо на интервенцију!' Није отад прошло десетак сати, а страхан пожар с великом штетом избио је увече истог дана у Спортско-рекреацијском центру Кнежеви Виногради. Ватру су цијелу ноћ с петка на суботу гасила 54 ватрогасца с 15 ватрогасних возила. У гашењу су учествовали професионални ватрогасци из Белог Манастира и Осијека те добровољна ватрогасна друштва из Кнежевих Винограда, Каранца, Дарде, Поповца, Јагодњака и Белог Манастира. Стога је на Сајму удруга било само пет ватрогасаца, од којих су неки били на пожарашту до јутарњих сати. Пожелимо стога ватрогасцима да заувјек 'ништа не раде'.

■ Јован Неђић

Скудовци на Зејтинлику

Чланови беломанастирског скуд-а 'Јован Лазих' посјетили су Српско војничко гробље у Солуну

ЧЛАНОВИ беломанастирског скуд-а 'Јован Лазих', враћајући се с 24. Интернационалног музичко-плесног фестивала 'Музика, плес и море' одржаног у грчкој Паралији од 4. до 8. септембра 2024, посјетили су Српско војничко гробље у Солуну. Зејтинлик, гдје се налази гробље ратника из Првог свјетског рата, име је добио по турској ријечи за уље 'зејтин' јер се некад на том мјесту налазила велика пијаца за продају уља. Грчка је бесплатно уступила земљиште за изградњу тог комплекса. На платоу Зејтинлик налазила се током Првог свјетског рата Централна пољска болница Српске војске, у оквиру које је настало гробље, које је касније прерасло у меморијални комплекс. Ту леже посмртни остаци српских, француских, енглеских, италијанских и руских војника с локација на којима су вођене борбе на Солунском фронту, укупно око 22.000 гробова. Припремни радови почели су 1926, идејно рјешење дао је архитекта АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ, његову идеју уобличио је чувени руски архитекта НИКОЛАЈ КРАСНОВ. Завршним радовима руководио је арх. Будимир Христовуло, један од 1300 каплара. Свечано освећење маузолеја с костурницом обављено је на Дан примирја, 11. новембра 1936. Како каже др. СВЕТАНА ПЕШИЋ, предсједница скуд-а, Зејтинлик одише миром, ту царују тишина и сећања. Централни део меморијала чини капела око које се, попут вечне страже, издижу чемпреси, чије су младице донесене са Хиландара. Сав камен кориштен за изградњу је из Србије. Капелу са предње стране краси мозаик Св. архангела Михаила, урађен по мотивима фреске из манастира Манасија. Са задње стране капеле је мозаик Св. великомученика Ђорђа Победоносца. У капели је сахрањено 5.580 војника, подофицира и официра Српске војске. У унутрашњости капеле натписи су свих јединица које су учествовале у Солунском фронту. У капели доминира полилеј, лустер израђен од испалених топовских чаура. Од централне просторије рачвају се бочни ходници, у чијим се зидовима налазе мермерне плоче с именима погинулих који су ту сахрањени. Први чувар гробља био је Саво Михаилович, а Ђорђе Михаилович који је био чувар пуних 60 година,

Пред капелом на Зејтинлику

дужност је наслиједио од свог дједе и оца. — Имали смо задовољство, кад смо били у посети Зејтинлику пре 12 година, да упознамо деда Ђорђа, послушамо његову причу и попијемо заједно ракију за покоју душа погинулих. Деда Ђорђе је био велики познавалац историје и географије, знао је где је чије презиме исписано на гробу и увек је био расположен да исприча нешто из славне историје. Одликован је Орденом српске заставе другог степена и Орденом Св. Саве првог степена. Деда Ђорђе је умро 2022. и сахрањен је на Зејтинлику. Данас гробље чувају Крстимир Цопас и Олга Тасић, који су пореклом из Србије и већ дуго живе у Солуну. Госпођу Олгу смо упознали, она нам је дала основне податке о градњи, упознала нас с историјским чињеницама и говорила нам о важности овог места – каже за 'Новости' предсједница Пешић.

— Посета Зејтинлику била је начин да одамо почаст српским ратницима, знаним и незнатим јунацима, херојима са Кајмакчалана, Доброг поља, Црне реке, Кучковог камена и других ратних попришта широм Солунског фронта. Сви ми, чувајући успомену на њихова дела, храброст и јунаштво, показујемо да њихова жртва никад неће бити заборављена. А оно што је деда Ђорђе оставио у аманет својим наследницима – чуварима гробља, треба да сви послушамо: 'Докле год постоји наш народ, докле год постојимо, мора да постоји и Зејтинлик. Никад не смемо да дозволимо да се то свето место угаси. Морамо га чувати и бити поносни на њега...'

■ Јован Неђић

Мањинска фишијада 2

За разлику од прошле године, овогодишња фишијада имала је такмичарски карактер

УСЕНЦИ две највеће фишијаде у Хрватској, оне на првенству Хрватске и првенству Барање, у организацији ВСНМ-а Осјечко-барањске жупаније, у Барањској српској кући у Белом Манастиру, 20. септембра одржани су 2. Сусрети већа српске националне мањине Осјечко-барањске жупаније. Другим сусретима српских општинских и градских мањинских већа, који су организовани на иницијативу руководства ВСНМ-а, предвођених предсједником ЗОРАНОМ МИЛОШЕВИЋЕМ, као и прошле године одавало се 14 екипа. За разлику од прошле године, овогодишња фишијада имала је такмичарски карактер. Унаточ томе што је једина тајна доброг фиш паприкаша добра риба, паприка и омјер воде, жири у саставу Љубица Секулић, Саво Иванчевић и Оливер Матијевић није имао лак задатак. Између 15 котлића, од којих је 12 оцијењено, треће и друго место припало је ВСНМ-у Града Осијека, из којег су наступиле две екипе, а прво место освојила је екипа ВСНМ Општине Јагодњак. Након проглашења победника,

Фиш се крчкао у котлићима

председник и секретар ВСНМ ОБЖ Зоран Милошевић и Дејан Јеличић учесницима су уручили признања, награде и захвалнице. У добром расположењу, и уз живу музику дружење се наставило до касних вечерњих сати. Другим сусретима већа српске националне мањине Осјечко-барањске жупаније, рачунајући учеснике и госте, присуствовало је укупно 130 људи, уз пуно узваника из политичког, културног и јавног живота. Занимљивост овогодишње фишијаде је да је због временских неприлика померена седам дана касније од планираног термина баш као што је прву, иако одржану, на неки начин покарала обилна киша. Али као и прошле године, и ове године организатори ништа нису препустили случају, па је манифестација одржана на задовољство свих уз наду да следећа буде још масовнија и успешнија.

■ З. Поповић

Почаст Тривунчићу

На гроб заступника Душана Тривунчића, убијеног септембра 1991. године у Јасеновцу, положено је цвијеће

Ања Шимпрага и Борис Милошевић, прошли тједан су у име СНВ-а и СДСС-а положили цвијеће на гроб Душану Тривунчићу на гробљу у Јасеновцу. Тривунчић је, подсјетимо, као увјерени социјалдемократ био заступник у првом демократски изабраном вишестраначком Сабору Републике Хрватске, дјелујући у правцу мирног рјешења српског питања у Хрватској.

Међутим, 17. септембра 1991. године, четворо униформираних особа је изашло из бијелог комбија пред Тривунчићеву обитељску кућу у Јасеновцу и кренуло у претрес. У кући је била само супруга Јула. Кад је Душан дошао кући с пољопривредних радова, стављене су му лисице, убачен је у комби и одвезен у непознато. Два дана после Хина је објавила кратку вијест да је испод аутоцесте код Новске нађено тијело заступника у Хрватском сабору Душана Тривунчића. Према мишљењу надлежног патолога, Тривунчић је умро насилном смрћу, а узрок смрти биле су простијел-

не ране на прсима и глави. Милошевић је прије двије године подсјетио на његово страдање у свом говору у Сабору.

— Отварајући заједничку сједницу свих саборских вијећа 8. 10. 1991. године, председник Сабора Жарко Домљан је на почетку напоменуо да је рат који бјесни у Хрватској однио многе животе, међу њима и заступника Душана Тривунчића, док је тешко рањен заступник Иван Ковач из Вараждина те је позвао на минуто шутње за све који су изгубили живот. Послан је и протоколарни телеграм сућуги обитељи Тривунчић. Истину, тко га је и зашто одвео и на крају убио, обитељ није знала. Над-

Борис Милошевић и Ања Шимпрага у Јасеновцу

лежно државно одвјетништво смрт Душана Тривунчића третира као ратни злочин у којем се тренутно проводе извиди. До данас, без резултата. О Душану Тривунчићу се не пише, осим једног чланка прије три године у Новостима, и не говори. Нитко га не спомиње, иако је једини заступник који је убијен за вријеме трајања мандата. Једини над којим је почињен ратни злочин^{*}, истакнуо је Милошевић.

■ Н. Ј.

Ин мемори- ам: Мирко Мећава (1929. – 2024.)

У 95. години умро је истакнути антифашист, послијератни руководилац, синдикалист и свједок ратних страдања

Униз бројних антифашиста који су нас напустили посљедњих година, уписано је и име МИРКА МЕЋАВЕ, истакнутог послијератног руководиоца, активног у друштвеном и политичком животу, синдикалиста, свједока ратних страдања и послијератне изградње на Банији и Поткозарју, о чему су својевремено писале и Новости. Рођен је 1929. у селу Слабиња, данашњој општини Хрватска Дубица. Дјетињство је до 1942. провео с обитељи у родном селу. Потом су отишли

у избјеглиштво. Био је с мајком у Поткозарју за вријеме непријатељске офензиве на Козари у лето 1942. Неколико дана провео је у логору Јасеновац. Мајку су му у децембру 1943. убили усташе, а он као избјеглица био на партизанском територију Баније и у Поткозарју. Након рата завршио је учитељску школу у Крижевцима, Вишу педагошку у Сарајеву и Високу школу политичких наука у Београду.

Као омладинац био је посебно ангажиран на омладинским радним акцијама. Обављао је низ дужности у систему одгоја и образовања, међу осталог био директор осмогодишње школе у Хрватској Дубици. Од 1973. до 1982. био је председник Републичког одбора синдиката за друштвене дјелатности, затим председник Савеза синдиката Хрватске и члан Вијећа и Председништва вијећа Савеза синдиката Југославије, па потпредседник Републичке конференције Социјалистичког савеза радног народа Хрватске и члан Савјета Сабора СРХ за друштвено политичко уређење. Од 1982. до 1990. године био је друштвени правобранилац самоуправљања СР Хрватске.

Након пензије 1990. ангажирао се у политичком животу, посебно у Савезу антифашистичких бораца и антифашиста (САБА РХ) гдје је био и на дужности потпредседника. У Југославији је одликован низом високих државних одликовања, а 2011. и високим признањем САБА РХ за изванредне заслуге у његовању, развијању и јачању традиција и тековина антифашистичке борбе народа Хрватске. Објавио је низ ангажираних текстова, међу осталима књигу 'Друштвени правобранилац самоуправљања' те брошуре 'Делегатски систем' и 'Заштита самоуправљања и синдикат'. Испраћај Мирка Мећаве уприличен је 16. септембра на загребачком Крематорију уз пригодно слово бившег председника САБА РХ ИВАНА ФУМИЋА.

Мирко Мећава (Фото: Даворин Вишњић/PIXSELL)

— Тешко је прихватити чињеницу да Мирка више нема, да нема више разговора и дружења с пријатељем и сурадником отвореног ума и срца. Али остају сјећања. Драги Мирко, твој живот је био препун тешких тренутака, али надасве испуњен изузетним резултатима твога радног и професионалног ангажмана. Драги Мирко, тужни смо што одлазиш, али смо сретни и поносни што смо те имали. Јер, добри људи попут тебе и даље живе, остају заувјек с нама – рекао је том приликом Фумић.

■ Н. Ј.

Stogodnjak (757)

27. 9. – 4. 10. 1924: kralj Aleksandar i kraljica Marija boravili su deset dana u lovačkom dvorcu u Belju, gdje je za njih i još neke visoke članove njihove pratnje organiziran lov na jelene i divlje svinje. Uz mnoštvo zanimljivih detalja o lovu novine izdvajaju: 'Pred sam odlazak imao je kralj sretan lovački dan. Ubio je jednog od najljepših jelena za posljednjih 15 godina. Kralj je bio vanredno raspoložen zbog ovog uspjeha, pa je svom lovcu Šaleru poklonio zlatnu olovku... Kad je u Belje u međuvremenu doputovao ministar predsjednik Davidović, pošao je i on s kraljem u lov, ali nije ulovio ništa. Zato je kralj ubio još jednog jelena, a njegove rogove poklonio g. Davidoviću...'

* na poticaj ministra vjera Janjića i uz pomoć policije krenuo je lov na – divlje brakove! Konkubinac je postao kažnjivo djelo. Iz svih krajeva zemlje stižu ogorčeni protesti nevjenčanih parova koji tvrde da se nisu na takvo što pripremili, jer je naredba stigla preko noći. 'Mi vrlo dobro znamo da je problem zakonskog uređivanja bračnih odnosa neobično mučan i težak posao. Znamo i to da svaka naprednija zemlja nastoji – ako već ne može stvar poboljšati da je ne pogoršava čuvanjem nemogućih popovskih privilegija i pretenzija, a najmanje uvodeći ih nanovo tamo gdje ih prije nije bilo ili su (čutke) odstranjivani praksom razumnih ljudi... Ako je čuvanje čudoređa i svega što k tomu spada, onda je cilj potpuno promašen, jer su slobodni brakovi redovno uzorniji od službenih... Rezultat je ove naredbe samo jedan, a to je da svjetovne i duhovne vlasti imaju još jedan od načina kako mogu šikanirati mnoge građane, a drugima, još mnogobrojnijim, prirediti pakao u domaćoj režiji...' žale se uz ostalo zagovornici slobodnih brakova.

* u Srbiju je doputovala Susane Carlier, sestra francuskog kapetana Raymonda Carliera, kojeg je beogradski sud u svibnju osudio na 20 godina robije zbog ubojstva Jeana Isellia, švicarskog trgovca drvetom. Kako pišu novine, Raymond je 'bio nepovratno zaljubljen u Jeana, a kad je ljubav pukla ovaj mu je u listopadu 1923. presudio revolverskim metkom u beogradskom hotelu 'Palace'... Sada Carlierova sestra želi obnoviti proces, tvrdeći da ima dovoljno dokaza da joj je brat 'žrtva velike sudske zablude i da je slučaj Raymond zapravo druga Dreifusova afera...'

* u Zagrebu je, u poznatoj Varšavskoj pivnici, od posljedica moždanog udara, iznenada umro 42-godišnji urednik Srpskog kola, profesor i novinar Milan Grčić. Majka mu je bila sestra Adama Pribičevića, pa otuda i njegova želja da sudjeluje u mnogim Pribičevićevim projektima. Uređivao je i Narodni list, te kalendar Srpskog kola, što ih je također pokrenuo Adam Pribičević. Kao novinar surađivao je u listovima Srbobran, Razvitak, Suvremenik, Bosanska vila i drugima.

■ Đorđe Ličina

Novcem možeš da kupiš i ćutanje naroda

Zatvaranje pojedinih institucija na severu, ukidanje dinara, pošte, zabrana uvoza robe poreklom iz Srbije snažno su uticali na celokupnu zajednicu, od kojih se mnogi pitaju da li otići. Treba dodati i glasno ćutanje čelnika jedine političke partije koja predstavlja srpsku zajednicu u institucijama, Srpske liste, kaže Miodrag Milićević iz AKTIV-a

PRATE nas, tuku, hapse. Snimaju me 'pratioci' u crnom, snimam i ja njih. Ponudim ih i Coca-colum jer je vruće, da se okrepe. Pištaljka je vid građanskog, mirnog otpora. Pokušavamo da ohrabrimo građane da jasno iskažu nezadovoljstvo i javno kažu da ALJBIN KURTI nije naš oslobodilac i da ne uživamo u atmosferi gde su nam duge cevi uperene u glave – tako je lider Srpske demokratije, ALEKSANDAR ARSENIJEVIĆ, objasnio gotovo svakodnevne proteste kojima javnosti i političarima u Prištini skreće pažnju kako se Srbi na severu Kosova osećaju. Zbog tromosti i neregovanja Srpske liste stekli su prilične simpatije građana.

Dva dana nakon razgovora za Novosti, kada je pokušao pištaljkom da objasni šta misli o poseti kosovskog premijera Kurtija Severnoj Mitrovici, Arsenijević je ponovo uhapšen. Po treći put u poslednjih mesec dana.

Izvršni direktor Kosovskog instituta za istraživanje i razvoj politike (KIPRED) LJULJIZIM PEĆI ocenio je to kao 'sraman čin kosovske policije'. Svojevremeno ambasador Prištine u Stokholmu, potom prvi oficir za vezu u Beogradu, napisao je da hapšenje građanina koji nenasilno protestuje pokazuje ozbiljan problem sa ljudskim pravima na Kosovu. Izvršni direktor Kosovskog demokratskog instituta ISMET KREZIJU dodao je da je to kršenje prava na slobodu izražavanja i mirno okupljanje. DARDAN MOLICAJ, lider Socijaldemokratske partije (SDP), obratio se kosovskim vlastima rečenicom da je Arsenijević uhapšen 'zato što je protestovao protiv vas i zato što je Srbin'.

— Beograd i Priština se trenutno lupaju palicama, ali su im palice previše kratke, pa dosežu samo do severa i udaraju po našim glavama. Nema sumnje, vlast u Prištini nas posmatra kao korov na delu teritorije koju osvajaju i koji valja iskoreniti. Zato je teško ubediti ljude da ako uzmu pištaljku, ne znači da podržavaju našu stranku i da će snositi posledice od Srpske liste. Takođe i da neće završiti mesecima u zatvoru, jer kosovske vlasti svim Srbima stavljaju na teret filozofsko delo, 'ugrožavanje ustavnog poretka Kosova' – govori o situaciji Arsenijević.

Na dan kada su građani Severne Mitrovice izašli da protestuju zbog hapšenja četvoriце mladića srpske nacionalnosti, premijer Kurti je otvarao radove na novoj policijskoj podstanici u Lešku, u opštini Leposavić. Zajedno sa kosovskim ministrima unutrašnjih poslova DŽELJALJOM SVEČLJOM i lokalne samouprave ELJBERTOM KRASNIĆIJEM, seo je u novootvoreni restoran brze hrane 'Heb's' u vlasništvu kosovskog Albanca, u Ulici kralja Petra, u mitrovačkoj pešačkoj zoni.

Ekonomsko-trgovinska ofenziva je iznenađujuća novina za Srbe. Kako se dešava paralelno sa policijskim akcijama, građani je isključivo vide kao provokaciju. Tako su saznali da je kosovska Agencija za privatizaciju nedavno prodala još četiri objekta u centru Severne Mitrovice. Kupci su kosovski Albanci. Duge cevi i hapšenja, kombinovano sa privatizacijom i biznis interesima su, smatraju Mitrovčani, očigledno koordinisani, strateški planirani, sa ciljem da zastraše i iritiraju.

Market 'Meridian express' otvoren je krajem avgusta, uz pojačano prisustvo kosovske policije, na čošku kod spomenika knezu Lazaru. Par dana kasnije, u pešačkoj zoni je otvoren i restoran brze hrane 'Heb's', a reklama sa sloganom 'kur ti' (kada ti, u prevodu s albanskog) građane je podsetila na prezime kosovskog premijera i dosolila živu političku ranu. Na drugoj strani ulice, kraj novostvorene Pošte Kosova, osvanuo je 'Missini', popularni lanac poslastičarnica južno od Ibra.

— To su politički marketi i ja neću u njih ulaziti. Mi poslujemo sa komšijama Albancima više od 70 godina i svašta smo zajedno preživeli. Ovo je propaganda, da pokažu da oni dovede albanske privrednike na sever prvi put. Istovremeno, sa zabranom uvoza srpske robe i platnog prometa, srpski privrednici jedva sastavljaju kraj sa krajem – ističe Arsenijević.

Članovi kosovske vlade ne obavestavaju srpske medije kada dolaze u učestale posete severu pa građani to saznaju tako što ih zaustavi policija i zabrani im da nastave

hodati šetalištem. Ako novinarske ekipe sa severa naiđu na političare, ostaju uskraćene za odgovore na pitanja i bivaju ignorisane. Ministri sa njima ne komuniciraju na srpskom, iako su i albanski i srpski kosovskim ustavom jednaki i zvanični jezici na Kosovu. U pratnji ministra su uvek PR timovi i često mediji koji izveštavaju na albanskom.

Srpska lista u dužem vremenskom periodu drastično selektuje medije, a konferencije za novinare organizuje najčešće samo za njima 'prijateljske'. I u dramatičnom danu, kada je kosovska policija zauzela prostorije institucija Republike Srbije, ta stranka je nastavila sa istom praksom. Novinari su fizički sprečavani da uđu na konferenciju za medije. Kasnije se predsednik Srpske liste, ZLATAN ELEK, izviniio novinarima frazom o 'tehničkim greškama'.

U obraćanju javnosti, a povodom poteza Prištine, predsednik Srbije ALEKSANDAR VUČIĆ predstavio je niz zahteva i mera koje će preduzeti srpske vlasti – od povratka na *status quo ante*, preko formiranja Zajednice srpskih opština, do proglašenja područja posebne socijalne zaštite. Prištinski zvaničnik lakonski je prokomentarisao 'Shihe në andërr 'Status Quo Ante-n' se na po merremi me 'Status Quo Post'!' Ili 'Sanjaj o 'statusu quo ante', jer se bavimo 'statusom quo post'!

— Beograd obezbeđuje plate za 40.000 Srba na Kosovu. Osim da ne ostavi ljude bez kore hleba, ne može puno da uradi. Veliki je problem što mnogi koji primaju plate u srpskom sistemu ne žive na Kosovu. Pojedinci primaju čak i po sedam plata, a imamo porodice bez ijedne. Nadam se da će to biti rešeno – ističe 32-godišnji Aleksandar Arsenijević.

— Čisti populizam – smatra građanski aktivista DEJAN NEDELJKOVIĆ, koji je u vreme prvih kosovskih izbora na severu bio rame uz rame sa ubijenim liderom kosovskih Srba OLIVEROM IVANOVIĆEM.

— Predsednik je kao pobeđu proglasio otvaranje pisarnica privremenih organa na Brnjaku i Rudnici. Srbi su to jedino razumeli kao finansijsku podršku, jer u zemlji gde se sve kupuje novcem možeš da kupiš i ćutanje naroda – odsećan je Nedeljkić.

Kao spornu stvar on vidi i najavljeno uspostavljanje posebnog Tužilaštva za procesuiranje zloupotreba i kršenja ljudskih prava, jer se plaši da bi moglo da se zloupotrebi prema Srbima koji su protiv Srpske liste.

— Sve što nam se događa je negde očekivano i velikim delom našom krivicom, odnosno ljudi koji su vodili sever Kosova od 2013. go-

Beograd obezbeđuje plate za 40.000 Srba na Kosovu. Osim da ne ostavi ljude bez kore hleba, ne može puno da uradi. Veliki je problem što mnogi koji primaju plate u srpskom sistemu ne žive na Kosovu – ističe Aleksandar Arsenijević, lider Srpske demokratije

Ekonomsko-trgovinska ofenziva – 'Heb's' u Ulici kralja Petra

dine. Naša propast je počela sa poslednjim barikadama, sa odlukom da se uklone, izlaskom iz institucija i Banjskom kao ekserom u kovčegu. A Kurti radi ono što je obećao glasačima i to mu drži rejting na 56 odsto – ističe Nedeljkić.

SPECIJALNO tužilaštvo Kosova podiglo je 11. septembra, gotovo godinu dana posle sukoba u Banjskoj, optužnice protiv 45 osoba, među kojima i MILANA RADOIČIĆA, bivšeg potpredsednika Srpske liste i biznismena. Označen je kao vođa grupe, kao što je i sam javno izjavio.

— Nažalost, ne nazire se svetlost na kraju tunela, barem ne do 2025. godine i redovnih lokalnih izbora. Tada Srbi mogu da povrate opštine, ali mislim da nikada neće biti kao pre izlaska iz institucija i očekujem veliki otpor Prištine – naznačava Nedeljkić.

Srbi na Kosovu prava ne vide ni u zakonskim fusnotama, oslikava DUŠAN RADAKOVIĆ, izvršni direktor Centra za zastupanje demokratske kulture (ACDC).

— Više od 500 mladih čeka da dobije dokumenta u opštini Severna Mitrovica, koja je deo kosovskog sistema. Sutra mogu da ih zaustave i uhapsu jer imaju samo lična dokumenta 'paralelnih institucija' – navodi Radaković.

Kosovo je 9. avgusta usvojilo novi Zakon o ličnim dokumentima koji bi trebalo da olakša njihovo dobijanje i poboljša zaštitu podataka građana.

— Ali administrativnim uputstvima su zakomplikovali proceduru. Tako da Srbin koji živi na severu, napuni 18 godina, a pre toga nije bio prijavljen u kosovskom sistemu, sada može da se prijavi samo kao strani državljanin. Potom dobija probnu ličnu kartu, a nakon pet godina stiče uslov za kosovsko državljanstvo. Sa takvim dokumentom ne može da ostvari mnoga prava, na primer ne može da glasa – pojašnjava Radaković.

I to je, ističe, samo jedan od primera administrativnih opstrukcija.

— Nepoverenje u političke aktere i institucije sistema, kolektivni pesimizam, nebezbednost i ugroženost, samo su neki od odgovora koje dobijamo. Po oceni ispitanika, poslednje dve godine su posebno kritične za ličnu bezbednost i značajna je razlika u sredinama na severu i u drugim delovima Kosova – kaže MIODRAG MILIĆEVIĆ, izvršni direktor nevladine organizacije AKTIV, koja

sprovodi brojna istraživanja o uticaju društveno-političkih pitanja na kvalitet života Srba širom Kosova.

Van svake sumnje je, podvlači, dominantno mišljenje građana da su brojne odluke vlade Kosova i konstantan pritisak na četiri opštine na severu usmereni protiv interesa građana srpske nacionalnosti.

— Nedavno zatvaranje pojedinih institucija na severu, ukidanje dinara, pošte, zabrana uvoza robe poreklom iz Republike Srbije, snažno su uticali na celokupnu zajednicu, od kojih se mnogi pitaju da li otići. Tome treba dodati i glasno ćutanje čelnika jedine političke partije koja predstavlja srpsku zajednicu u institucijama, Srpske liste, koja ni u jednom trenutku nije bila spremna na preuzimanje političke odgovornosti za neuspeh dosadašnje politike – pojašnjava Milićević.

— Sve navedeno ostavlja ozbiljne posledice po srpsku zajednicu, čija su budućnost i egzistencija na Kosovu neosporno ugrožene. Štaviše, govorimo o zajednici čija se prava duže od dve decenije u svakodnevnom životu nedovoljno poštuju – govori Milićević i dodaje da vlasti u Beogradu i dalje uveravaju da 'nema predaje KM', a tim i drugim populističkim parolama vešto se prikriva činjenica dogovorenog u Briselu i Ohridu.

— Odlagalo se neminovno, a u par navrata pretilo i sukobom (septembar 2021. i jul

Aleksandar Arsenijević

Miodrag Milićević

Dejan Nedeljkić

Sve što nam se događa je negde očekivano i velikim delom našom krivicom, odnosno ljudi koji su vodili sever Kosova od 2013. godine – govori Dejan Nedeljkić

2022.), da bi se na kraju ipak sve razrešilo ukidanjem KM tablica i priznavanjem kosovskih dokumenata, uključujući i pasoše. To je samo jedna od mnogih epizoda koje su snažno uticale na srpsku zajednicu na severu Kosova, koja će se teško oporaviti od mnogobrojnih kriza u poslednje tri godine – ističe Milićević i zaključuje da se ne mora biti posebno pronaljavajući u proceni kakvu budućnost mogu očekivati.

Između poslednjeg izveštaja o stanju ljudskih prava na severu Kosova i narednog koji će biti objavljen u trećoj nedelji novembra mnogi će, kaže, već napustiti svoje domove. Zajednički imenitelj svih do sada objavljenih izveštaja AKTIV-a jesu trendovi vezani za migraciju stanovništva. U procentima, pokazuju da između 48 i 55 procenata svih ispitanika u narednih pet godina svoj život ne vide na Kosovu i da se dugoročno opredeljuju za 'stabilniji i prosperitetniji prostor'.

— Posebno je zabrinjavajuće da mladi čine dve trećine onih koji su napustili Kosovo ili ga nameravaju uskoro da napuste. Ovakvo stanje je posebno pogoršano na severu Kosova, gde među mnogobrojnim primerima jedan posebno ilustruje stanje u društvu. Od 22 đaka samo jednog odeljenja svršenih srednjoškolaca u Mitrovici, 20 budućih bruceša će školovanje nastaviti u nekom od univerzitetskih gradova centralne Srbije – priča Miodrag Milićević.

Brojni su primeri odlaska i čitavih porodica.

— Odlaze u tišini. Osim rodbine, prijatelja i komšija, oni nisu tema javnosti ili se pak u razgovorima njihov odlazak relativizuje uz opasku 'pa odlaze i drugi ljudi'.

Razgovore sa kosovskim zvaničnicima u okviru unutrašnjeg dijaloga izvršni direktor AKTIV-a opisuje u nekoliko reči: simulacija bez suštine i iskrenih namera predstavnika vlasti, demonstriranje visokog stepena arogancije i bez želje za rešavanjem problema. Ali kada se taj pokušaj dijaloga survao, ističe, nije odustao. Ponovo je dao šansu održavanju komunikacije i zajedničkog postojanja. AKTIV na čijem je čelu Milićević i KIPRED koji predvodi Peci i dalje pokušavaju da dođu do tačke sporazumevanja sa predstavnicima institucija kroz Multietnički karavan.

— Okupili smo deo građanske alternative, osobe koje se zaista suštinski zalažu za dijalog kao način da idemo napred i organizujemo sastanke. Pokušavamo da držimo iskru normalnosti u svem ovom luđilu i haosu i ne odustajemo – istrajan je Milićević.

— Spasa nam nema, propasti nećemo – ističe i građanski aktivista Dejan Nedeljkić iz Banjske.

Sidro ne planira da diže ni Aleksandar Arsenijević:

— Druge mogućnosti nemam, osim da budem optimista i borim se za bolji život. To je to. ■

(Kraj)

Na lošem glasanju

Prividno lijeva ekonomska retorika ekstremno desnih stranaka nije popraćena istim takvim potezima prilikom glasanja u EP-u. Dapače, 'praktički u svih osam obrađenih područja glasačko ponašanje krajnje desnice pokazuje indiferentan ili otvoreno neprijateljski stav prema radničkim pravima', zaključak je studije provedene za Evropski sindikalni institut

stranaka nije popraćena istim takvim potezima na prvoj liniji njihovog djelovanja, a to je glasanje u Evropskom parlamentu. Dapače, suprotno uvriježenom mišljenju, glasački uzorci ovih europarlamentaraca o predloženim EU direktivama 'ne samo da ne ukazuju na proradničke stavove o socioekonomskim pitanjima, već u praktički svih osam obrađenih područja glasačko ponašanje krajnje desnice pokazuje indiferentan ili otvoreno neprijateljski stav prema radničkim pravima'. Pritom u uvodu istraživanja autori napominju da je već i ta prividno lijeva ekonomska retorika ono što je Mudde ranije nazvao 'šovinizmom socijalne države' (*welfare chauvinism*), jer se ove stranke deklarativno zalažu za radničku klasu samo kada ona podrazumijeva 'bijele muškarce u tradicionalnim industrijama'.

U skladu s rezultatima, autori su studiju naslovili 'Govoriti lijevo, a glasati desno' ('Talking left, voting right'), a kao temelj za analizu upotrijebili su statistike o glasanju zastupnika članica ID-a i ECR-a o nizu konkretnih socioekonomskih pitanja kao što su adekvatna minimalna plaća, jednakost plaća žena i muškaraca, minimalan korporativni porez, radni uvjeti platformskih radnika i pripravnika i slično. Istraživanjem je obuhvaćeno svih deset stranaka bivše grupacije Identitet i demokracija odnosno njezine članice u Austriji, Belgiji, Češkoj, Danskoj, Estoniji, Francuskoj i Italiji (Lega), plus Alternativa za Njemačku prije nego što je izbačena iz ID-a u svibnju ove godine. Istraživanje obuhvaća i deset od 17 članica ECR-a u Bugarskoj, Finskoj, Grčkoj, Italiji (Braća Italije), Latviji, Poljskoj, Španjolskoj, Švedskoj i Nizozemskoj. Uključeni su i pojedini zastupnici bivših članica ID-ja, primjerice grčke Zlatne zore i francuskog Nacionalnog okupljanja, koji su u međuvremenu postali članovi grupacije Nezavisnih u EP-u, kao i mađarska stranka Fidesz u cjelini koja je ranije izašla iz grupacije pučana i također prešla u Nezavisne.

Koristeći se podacima o ideološkim pozicijama evropskih stranaka objavljenima u istraživanju Chapel Hill Expert Survey (CHES), u kojemu su strankama dodijeljeni bodovi u odnosu na stavove o ekonomskim pitanjima (nula za krajnje lijevo i deset za krajnje desno), autori su ove stranke prvo pozicionirali na grafikonu. Pokazalo se da je većina krajnje desnice oko ekonomskih pitanja smještena na desnom centru, pri čemu su najviše lijevo (između 3 i 4) poljski Pravo i pravda (PiS) i mađarski Fidesz, dok

U POSLJEDNJIH nekoliko izbornih ciklusa u Evropi se, dobro je poznato, bilježi strelovit rast podrške ekstremno desnim strankama. Vrhunac tog uspona dogodio se na posljednjim izborima za Evropski parlament u lipnju ove godine, kada su dvije grupacije ekstremne desnice zajedno osvojile 162 mjesta (od 720), prilično blizu vječno vodećih pučana (EPP) koji imaju 188 mjesta, i više od trećeplasiranih socijalista i demokrata (S&D) sa 136 zastupnika. U pitanju su Patriots za Evropu, oformljeni nakon izbora od svih osim jedne članice grupacije koja se ranije zvala Identitet i demokracija (ID) i koju se obično smješta na najdesniju točku političkog spektra. Druga

grupacija su Evropski konzervativci i reformisti (ECR), koje pučani smatraju malo manje ekstremnom krajnjom desnicom i bili su voljni s njima surađivati, dok su sve grupe lijevo od centra tu mogućnost odbacile jer ih smatraju podjednako ekstremnima kao i ID. Na posljednjim izborima ove su dvije grupacije izbile na treće i četvrto mjesto po brojnosti (ID je osvojio 84, a ECR 78 mjesta) i ostavile iza sebe liberalne, zelene i ljevicu.

Jačanje ekstremne desnice često se objašnjava činjenicom da su tradicionalne stranke ljevice – socijaldemokrati, a recentno i zeleni – oportunistički prihvatile neoliberalnu ekonomsku ideologiju i time izdale radništvo, zbog čega je dio ranijih birača ljevice pohrlilo ka ekstremnoj desnici koja je, po-

djednako oportunistički, svoju vrijednosnu ekstremno desnu retoriku začinila nekim lijevim ekonomskim konceptima. No jesu li ovako rebrendirane stranke ekstremne desnice i u praksi proradničke sasvim je drugo pitanje, na koje je prilično jasno odgovorila nedavno objavljena studija koju su za Evropski sindikalni institut, istraživački centar vodeće konfederacije sindikata ETUC, proveli nizozemski politolog CAS MUDDE i njegova suradnica na američkom Sveučilištu u Georgiji GABRIELA GREILINGER.

Zaključak studije je da je odgovor na ovo pitanje negativan, naime da prividno lijeva ekonomska retorika ekstremno desnih

Ilustracija:
Ivica Družak/FINALIZACIJA

je najviše desno španjolski Vox (između 9 i 10). Zanimljivo je da je PiS na ovoj ljestvici smješten više ulijevo i od nekih socijaldemokratskih stranaka, primjerice njemačkog SPD-a, pa čak i španjolskog PSOE-a. Ekstremno desne stranke, dakle, generalno u vezi ekonomskih pitanja imaju stavove slične strankama desnog centra, a ne strankama ljevice. To se dalje u istraživanju dokazuje njihovim glasanjem o nizu specifičnih EU direktiva, od kojih se prva odnosi na prijedlog uvođenja minimalnog korporativnog poreza od 15 posto na razini cijele Unije.

NA plenarnoj sjednici parlamenta ovu je direktivu podržalo ukupno 92 posto zastupnika koji su glasali, s minimalnim razlikama između pučana, socijalista i zelenih, dok je većina ekstremno desnih stranaka nije podržala. U grupaciji ID tri su stranke podržale direktivu, tri su bile protiv, a dvije suzdržane, dok je ECR bio podijeljen između suzdržanih i oni koji ne podržavaju direktivu. Odskače slučaj talijanskih stranaka Liga i Braćo Italije, koje su rasporedene u obje grupe i obje su glasale potvrdno jer su kao članice talijanske vlade već ranije planirale smanjenje korporativnog poreza koji iznosi 24 posto, dakle veći je od onoga propisanog EU direktivom.

Kada je u pitanju direktiva koja se odnosi na ujednačavanje plaća žena i muškaraca, nju je podržalo 71 posto svih parlamentaraca, pri čemu vodećih pučana samo 41 posto, a zelenih 96 posto. Ekstremno desne grupacije oko ovog su pitanja glasale izrazito ujednačeno pa je od ukupno 18 stranaka u obje grupacije direktivu podržala samo talijanska Liga, dok je čak 13 stranaka glasalo protiv, većinom u ECR grupaciji.

U vezi direktive o uvođenju adekvatne minimalne plaće, za koju je glasalo 85 posto svih zastupnika, šest od sedam stranaka ID-a glasalo je protiv, dok su u ECR grupaciji direktivu podržali samo Grčko rješenje i Braćo Italije.

Direktivu za poboljšanje prava radnika koji rade preko digitalnih platformi podržalo je ukupno 64 posto svih zastupnika, dok je ekstremna desnica bila podijeljena. Podržale su je samo tri od osam članica ID-a, dok je, iznenađujuće, čak sedam od deset članica konzervativne grupacije glasalo za, a protiv su bili samo španjolski Vox i švedski demokrati.

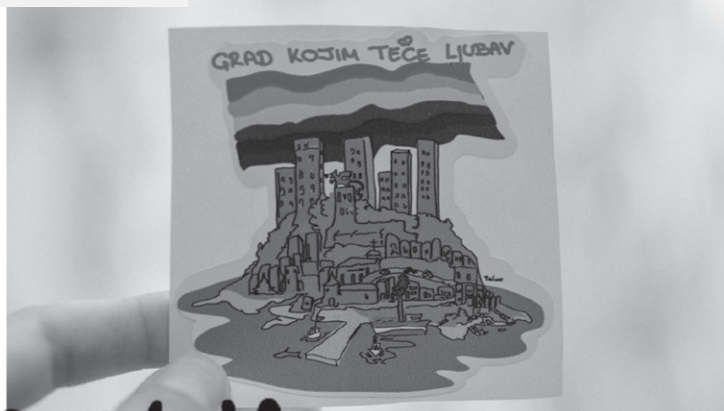
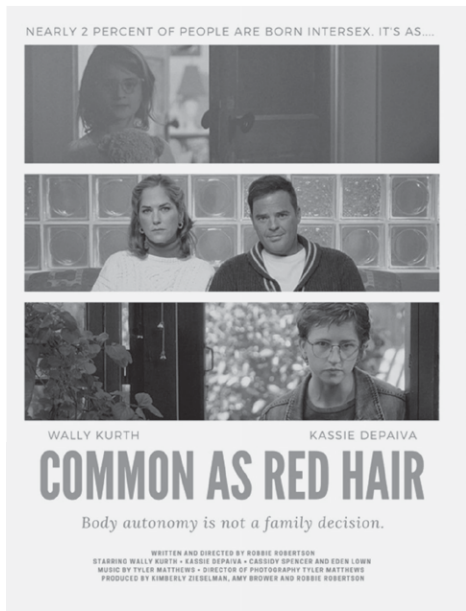
No kada je u pitanju Rezolucija o socijalnom dijalogu, stranke u obje grupacije većinom su bile suzdržane ili protiv, uz iznimku podrške Slobodarske stranke Austrije (FPÖ) u ID grupaciji, vjerojatno zbog tradicije velike pokrivenosti radnika u toj zemlji kolektivnim ugovorima (95 posto). Stranke su bile prilično suglasne i oko direktive za jačanje prava pripravnika odnosno sprječavanje iskorištavanja mladih ljudi u prekrasnim radnim odnosima; većina stranaka u obje grupacije bila je protiv ili suzdržana, a za je bilo samo Grčko rješenje, vjerojatno zbog visoke nezaposlenosti mladih u toj zemlji. Direktivu kojom se od kompanija traži da doprinesu održivom razvoju i (zelenoj) tranziciji odbacile su redom sve stranke u ID-u, a u ECR-u osam od deset stranaka, što jasno govori da velika većina ovih stranaka ne podržava inicijative koje idu u smjeru bolje regulacije korporativnog sektora. Kada je u pitanju Rezolucija o akcijskom planu za socijalnu Evropu odnosno jačanje socijalnih prava, koja je u parlamentu podržana gotovo jednoglasno, članice ID-a bile su ravnomojerno

Kada je u pitanju direktiva koja se odnosi na ujednačavanje plaća žena i muškaraca, ekstremno desne grupacije glasale su izrazito ujednačeno: od ukupno 18 stranaka u njima direktivu je podržala samo talijanska Liga, dok je čak 13 stranaka glasalo protiv

podijeljene između za, protiv i suzdržani, dok je većina ECR-a bila suzdržana. Autori studije potom su proveli komparativnu analizu, pa konstatairali da stranke ekstremne desnice nisu naročito 'disciplinirane' kada glasaju o socioekonomskim pitanjima odnosno da oko njih uglavnom nisu homogene, za razliku od politika koje su u temeljima njihove ideologije, na primjer rezolucije o azilu i migracijama koju su jednoglasno odbacile. Također su primijetili da su dvije talijanske stranke, Liga i

Braćo Italije, gotovo uvijek glasale jednako, kao i da su protiv direktiva najčešće glasale stranke iz sjeverne Evrope. Autori stoga primjećuju uzorak podijeljenosti po liniji sjever – jug, pogotovo kada se uzme u obzir da su talijanske i grčka stranka najviše od svih podržale direktive. Jedini odmak od ovog uzorka je španjolski Vox, stranka koja i na gore spomenutoj CHES ljestvici ima najdesniji rezultat od svih stranaka krajnje desnice u Evropi (9,3). Među stranke s najekstremnije desnim stavovima oko ekonomskih pitanja spada i Danska narodna stranka, iako u javnosti pokušava ostaviti dojam da se zalaže za jaku socijalnu državu. Strši i estonski ECRE koji se također percipira kao više centristička stranka u ekonomskim pitanjima, ali su njihovi zastupnici češće glasali protiv direktiva nego primjerice njemački AfD, čiji je rezultat više udesno na CHES ljestvici. Slična je situacija i sa švedskim demokratima, koje se također smatra ekonomskim centristima, ali su najviše puta glasali protiv direktiva od svih stranaka. Za razliku od podjele po liniji sjever – jug, autori nisu uočili tako jasne razlike između zapada i istoka Evrope.

U zaključku istraživači navode da su ove dvije skupine stranaka, unatoč značajnoj heterogenosti u odnosu na neke teme, generalno neprijateljski nastrojene prema socijalnim legislativama EU-a i ne podržavaju radnička prava na evropskoj razini. Osim što jasno pokazuju običaj da 'govore lijevo, ali glasaju desno o ekonomskim pitanjima, njihova loša glasačka disciplina ukazuje i da socioekonomska pitanja nisu naročito važna ni skupini Identitet i demokracija ni Evropskim konzervativcima i reformistima', zaključuje se u studiji. ■

SMOQUA

Festival queer i feminističke kulture
Festival of Queer and Feminist Culture 10.-12.10.2024. Rijeka

Kad bi Stolac bio hercegovačka Istra

Iako Stolac i dalje nosi teške uspomene na ratne godine, vidljivi su i pozitivni pomaci. Lokalni znalci bilježe koji su sve akteri javnog, kulturnog, a onda i političkog života relativno nedavno ovdje kupili imanjanja. 'Promjene su izdejsstvovane otvaranjem puta ka Neumu. Stolac više nije slijepo crijevo kakvo je bio', govori Demir Mahmutćehajić

JA sam ti penzioner, šta mene imaš pitati kako se živi u Stocu? Kako ću živjeti s petsto maraka penzije? Po čitav dan sjedim na klupi u onom parku, a kad sunce prehladi, predem ovdje – priča RAGIB, umirovljenik iz Stoca, dok sa svojim drugom sjedi na zidiću ispod kojeg lijeno teče Bregava. Nisu raspoloženi za slikanje, ali jesu za razgovor.

— Ja sam ti 50 godina radio kao stolar, nema gdje me nije bilo – od Mostara i Sarajeva, do Stoca. Ovdje sam radio najduže – sjeća se Ragib, pokazujući neodređeno prema zgradama u centru, kao da želi dočarati gdje je tešući grede ugradio cijeli svoj život.

Stolac, smješten u jugoistočnom dijelu BiH, pravi je dragulj Hercegovine. Grad se ugnijezdio na obalama rijeke Bregave, koja svojim kristalno čistim vodama daje poseban šarm ovom mjestu. Okružen planinama Hrgud i Vidovo polje, Stolac uživa u mediteranskoj klimi s blagim zimama i toplim

ljetima. Ova geografska pozicija ne samo da pruža prirodne ljepote, već i omogućava bogatu poljoprivrednu proizvodnju, posebno maslina i vinove loze.

U samom centru grada i dalje su vidljivi tragovi rata, na najboljim lokacijama i dalje zjape prazne i ruinirane zgrade. Sunce je već dobrano prevalilo svoj put prema zapadu, tamo prema Dolumima i Prenju, sa obližnjeg minareta Sultan-Selimove džamije odzvanja ezan, koji prati zvono sa crkve Sv. Ilije, dok se mi penjemo strmim putem prema starom gradu, koji se poput kamenog diva nadvija nad varošicom. Stari grad Vidoški, smješten na uzvišenju iznad današnjeg središta Stoca, predstavlja jedan od najvažnijih historijskih i kulturnih spomenika u Bosni i Hercegovini. Ova srednjovjekovna tvrđava, izgrađena od tesanih blokova kamena krečnjaka, dominira krajolikom i pruža spektakularan pogled na plodno Vidovo polje, rijeku Bregavu i okolna brda. Grad je bio strateški važan

zbog svog položaja i bio je jedan od najvećih i najbolje utvrđenih gradova u Hercegovini. U XVII stoljeću Vidoški je imao čak 13 kula, što ga je činilo neosvojivom tvrđavom u to vrijeme. Historija Vidoškog seže daleko u prošlost, s prvim spomenom u pisanim izvorima iz 1444. godine. Grad je bio pod kontrolom hercega STJEPANA VUKČIĆA KOSAČE sve do osmanskog osvajanja 1465. godine. Tokom osmanske vladavine, Vidoški je dodatno utvrđen i proširen, postavši ključna vojna baza u regiji. Osmanlije su grad nadograđivali na kasnoantičkim konstrukcijama, a u XVIII stoljeću osnovana je Stolačka kapetanija, što je dodatno povećalo njegov strateški značaj. Stari grad Vidoški je proglašen nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine 2003. godine, čime je osigurana njegova zaštita i očuvanje, a posjetitelji mogu istraživati ostatke kula, bedema i drugih struktura, te uživati u panoramskom pogledu na Stolac i okolinu. Vidoški je, kažu,

ne samo svjedok bogate historije ovog kraja, već i simbol kulturne raznolikosti i otpornosti lokalne zajednice kroz stoljeća.

Na nesreću, ni taj dio Stoca nije ostao neukaljan nacionalističkim divljanjem. Historičar i bivši parlamentarac AMER OBRADOVIĆ, i sam Stočanin, podsjeća kako je Općinsko vijeće Stoca 2019. godine donijelo odluku o prodaji nekretnina, odnosno površina na nacionalnom spomeniku Župi sv. Ilije Proroka Stolac, radi 'gradnje sakralnih objekata'. To je rezultiralo izgradnjom križnog puta i ogromnog kamenog krsta na vrhu Vidoškog, što je uobičajeni bosanskohercegovački manir prekrajanja historije i simboličkog prisvajanja prostora, da ne kažemo zapisavanje teritorija. Izgradnja križnog puta na nacionalnom spomeniku je nelegalna prema važećim zakonima, pored toga što služi kao provokacija. Unatoč burnim reakcijama i protestima, kameni križ je ostao da stoji.

Panorama Stoca

Kulturno-historijsko naslijeđe Stoca je izuzetno bogato i raznoliko, i često ga nazivaju 'gradom muzejom' zbog njegove izuzetne koncentracije historijskih spomenika. Spomenimo samo nekoliko, poput Nakšibendijske tekije, koja datira iz osmanskog perioda i predstavlja važan duhovni centar, ili Inat ćuprije, izgrađene u 16. stoljeću, ili Careve džamije iz XVI stoljeća, jedne od najstarijih džamija u Hercegovini. Stolac je također poznat po svojim stećcima, srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima koji su rasprostranjeni po cijeloj Bosni i Hercegovini. Nekropola Radimlja, smještena nedaleko od grada, jedno je od najvažnijih nalazišta stećaka u regiji, koje je uvršteno na UNESCO-ovu listu svjetske baštine. U Stocu su tragove ostavili Rimljani, Osmanlije, Austro-Ugari, što je vidljivo na svakom koraku – od starih gradskih zidina do elegantnih osmanskih kuća.

NAŽALOST, Stolac i dalje važi kao sinonim za podijeljeni grad u Bosni i Hercegovini, i oko toga se i dalje slažu naši sugovornici, koji ipak ne žele javno govoriti o tome. U samom gradu još je uvijek dominantna ruina Koštane bolnice, zloglasnog HVO-ovog logora smrti, osnovanog 1993, kroz koji su prošli mnogobrojni Stočani, uglavnom Bošnjaci. Danas na ulazu u Koštanu stoji tabla koja opominje šta se na tom mjestu događalo, dok se u samoj zgradi poslije rata lokalni huligani zabavljaju ispisujući ustaške grafiti i poruke mržnje.

— Stvar je u tome da se naročito posljednjih godina situacija dosta izmijenila – objašnjavaju Stočani, dodajući da je tome tako vjerovatno zbog toga što je nekadašnji načelnik općine, a današnji gradonačelnik STJEPAN BOŠKOVIĆ shvatio da će zahvaljujući etničkoj slici grada svakako ponovno biti izabran pa mu stoga više nisu potrebne etničke tenzije kako bi se održao na vlasti.

— Tako je to – kažu dalje – on razumije da svima mora ponešto dati radi mira u kući, i mora se reći da taj sistem funkcionira. — Prirodno je da se protokom vremena stvari polako stabiliziraju, a vjerovatno bi to bilo i brže da ove domaće političke nomenklature, svaka sa svoje strane, ne podstiču te razlike. Mi smo ovdje upućeni jedni na druge i, stani-pani, nemamo kud – dodaju.

Što se samog života u gradu tiče, izgradnja ceste prema Stocu ozbiljno je doprinijela životu grada, naročito u jeku turističke sezone, kada posjetitelji iz cijele BiH i regije radije biraju da se smjeste u Stocu, odakle mogu dobiti do morske obale u Neumu za manje od pola sata.

— Nama domicilnima ljetno sad već postaje pomalo naporno. Da si vidio – to je k'o Makarska, ne mogu s mirom naveče kafu popit' u gradu – kažu kroz smijeh.

— Dosta raje konta da je bolje smjestiti se u Stocu, a preko dana ić' na more u Neum, pa se onda opet vratiti u Stolac, gdje se ipak ima što vidjeti, za razliku od Neuma. Šta će ko u Neumu navečer?

Činjenica je da su cijene nekretnina u Stocu drastično porasle. Lokalni znalci bilježe koji su sve akteri javnog, kulturnog, a onda i političkog života relativno nedavno kupili imanja u Stocu, koji sada postaje fancy, odnosno 'nešto kao bosanskohercegovačka Istra'. Sve to se dogodilo u posljednjih pet godina.

Stopa nezaposlenosti u gradu je i dalje velika, ali paradoksalno, gradski proračun je veći nego ikada, prvenstveno zahvaljujući solarnim elektranama na obodu čaršije, kojih će biti još.

— Gradski proračun sada iznosi 27 miliona, a kad ovo završe, bit će i duplo više. Imat će Stolac budžet k'o sarajevska Ilidža, sa mnogo manje stanovnika – objašnjavaju naši sugovor-

Nama domicilnima ljetno sad već postaje pomalo naporno. Da si vidio – to je k'o Makarska, ne mogu s mirom naveče kafu popit' u gradu. Dosta raje konta da je bolje smjestiti se u Stocu, a preko dana ić' na more u Neum, pa se onda opet vratiti u Stolac – ističu građani

nici, dodajući da je izgradnja tih solarnih panela privukla dosta radnika iz Bosne, jer 'pos'o nije težak, samo šarafiš one panele, a za naše prilike to su solidne plate, pogotovo za one kojima nije mrsko po cijeli dan biti na suncu'.

Što se tiče samih građana, dobar dio njih svakodnevno vozari i radi u Mostaru, dok u samom gradu nema velikih privrednih preduzeća koja bi zapošljavala više stotina radnika. S druge strane, priliv domaćih i stranih turista pojačao je ugostiteljsku djelatnost, a dobar dio građana se snalazi iznajmljujući stanove na Bookingu. Primjetan je i porast prodavaca voća i povrća na ulazu i izlazu iz grada, ali oni nam objašnjavaju kako te proizvode zapravo kupuju svakog jutra u Čapljini, odnosno u Tasovčićima, pa ih onda preprodaju u Stocu. Nije neka zarada, ali isplati se, kažu. Pritom, svi se slažu kako bi, zbog generalno malog broja stanovnika, neko preduzeće koje bi zaposlilo 300 do 400 ljudi riješilo problem nezaposlenosti u gradu.

— To bi riješilo i Bošnjake i Hrvate, odnosno sve one koji hoće da rade, a sigurno hoće – dodaju.

Vidoški – jedan od najvažnijih historijskih i kulturnih spomenika u BiH

DEMIR MAHMUTĆEHAJIĆ, aktivist i nezavisni kandidat za Općinsko vijeće na predstojećim izborima, danas se u Stocu sa svojom obitelji bavi proizvodnjom zdrave hrane. Kaže da su donacije iz dijaspore još uvijek značajan doprinosi gradskoj ekonomiji i da je nezaposlenost u gradu smanjena samo zato što je ogroman broj mladih ljudi otišao iz Stoca trbuhom za kruhom, pa danas svojim obiteljima i prijateljima šalju novac.

— To se može reći i za Bošnjake i za Hrvate – objašnjava Mahmutćehajić, dodajući kako lokalna HDZ-ovska politika jest omekšala,

Na ulazu u Koštanu stoji tabla koja opominje šta se na tom mjestu događalo. (gore) Prekrajanje historije – kameni krst na vrhu Vidoškog. (dolje)

ali da je to zapravo taktički i pragmatičan potez.

Napominje da se nedavno prvi put desilo da je općina podijelila 200 stipendija, relativno ravnopravno raspodijeljenih pripadnicima svih etničkih skupina, za razliku od ranijih godina, kada su one bile rezervirane samo za hrvatske studente.

— Naprosto, trenutna vlast ne vidi više koristi u dizanju tenzija. Ja generalno mislim da treba smanjivati tenzije i da treba graditi Stolac za sve. I vidljiv je napredak, nema sumnje. Na primjer, suradnja između dva doma zdravlja je uspostavljena i sve je bolja, ostvaruju se neke osnovne životne potrebe. Međutim, ako pogledate strukturu uposlenih u javnim institucijama, i dalje je jasno da podjele i nejednakosti postoje. Još uvijek imamo situaciju da se u hrvatskim mahalama asfaltira samo do zadnje hrvatske kuće ili da se u većinski bošnjačkim mahalama opstruiraju razvojni projekti, kao na primjer vodovod u Uzinovićima. U Stocu su vidljive promjene nabolje, ali one su izdejstvovane otvaranjem puta ka Neumu. Stolac više nije slijepo crijevo kakvo je bio – govori Mahmutćehajić.

Zaključuje da je, unatoč svemu, situacija u gradu trenutno najbolja od rata naovamo, ali i dalje daleko od toga da bi bila dobra.

— Toliko je nepravde i zla učinjeno, toliko je ljudi traumatizirano, da je nemoguće očekivati veći napredak – kaže on, ne štedeći pritom ni lokalne predstavnike Bošnjaka.

— Imaš i to licemjerstvo u tom bošnjačkom korpusu, one koji su iskoristili situaciju u Stocu da sebi naprave političke karijere, koje su rezultirale njihovom selidbom u Sarajevo. Ja ne popuštam, samo mislim da je dobro da se stvari pokrenu s mrtve tačke, ma kako to bilo. ■

INTERNACIONALA

Njemačka sustiže Europu

Usponom AfD-a Njemačka prestaje biti kontinentalni izuzetak. Ogorčeni građanski tabor prešućuje razloge uspjeha ekstremne desnice, a kraj tom pomicanju udesno se ne nazire

UČAK tri istočnonjemačke savezne pokrajine ovog su mjeseca građani pozvani na birališta, a ekstremno desna stranka Alternativa za Njemačku (AfD) izašla je kao uvjerljiva pobjednica. S

32,8 posto osvojenih glasova, AfD je postala najjača stranka u Tiringiji. U Saskoj je s 30,6 posto glasova zauzela drugo mjesto, kao i s 29,2 posto u Brandenburg, u kojem su izbori održani prošle nedjelje, 22. rujna. Uspjeh AfD-a potvrđuje dugogodišnji pomak njemačkog društva prema desnici, a kraj tog procesa se ne nazire. Uspon AfD-a odvija se usporedno s padom takozvanog građanskog centra. Tradicionalne velike stranke SPD i CDU, kao i liberalne stranke FDP i Zeleni, doživjele su težak poraz. No iza uspjeha AfD-a krije se više od pukog protesta. Društveni pomak udesno posljedica je duboke krize koja potresa njemački ekonomski razvojni model. Tijekom pandemije COVID-19, kada je međunarodna potražnja za njemačkim automobilima i strojevima naglo pala, gospodarstvo je zapalo u duboku krizu, koju je dodatno produbilo odricanje od ruskog plina nakon invazije na Ukrajinu. U međuvremenu, kineske kompanije sve više konkuriraju njemačkim, dok SAD kao tradicionalno najvažnije odredište njemačkog izvoza sve više slijedi protekcionističku strategiju.

Kriza gospodarstva i izborni uspjeh AfD-a u oštroj su suprotnosti s nepokolebljivom slikom koju o sebi ima građanski tabor, prema kojoj se Njemačka od kraja Drugog svjetskog rata razvila u uzornu liberalnu demokraciju. Kombinacija socijalnog tržišnog gospodarstva i uzornog pristupa suočavanju s nacističkim zločinima prema toj priči čini temelj stabilnog demokratskog razvoja. Njemački građanski tabor čak je s određenim zadovoljstvom

promatrao izborne uspjehe desničarskih stranaka u ostatku Europe i hvalio njemački 'posebni put' – *Sonderweg* – kao primjer drugim zemljama. S usponom AfD-a Njemačka je u manje od deset godina sustigla razvoj koji je ranije započeo u drugim europskim zemljama, što objašnjava moralno ogorčenje koje je zavladalo u građanskom taboru. Pritom se namjerno ignorira pitanje zašto značajan dio društva odjednom glasa za stranku čiji je najpoznatiji političar BJÖRN HÖCKE spomenik Holokaustu u Berlinu nazvao 'spomenikom srama'. Unatoč 'antifašističkom konsenzusu' u Istočnoj Njemačkoj i pokretu iz 1968. u Zapadnoj, rasistički, nacionalistički i seksistički stavovi čvrsto su ukorijenjeni u društvu. To potvrđuje dugogodišnje istraživanje sociologa WILHELMA HEITMEYERA. Tome treba pridodati i široko rasprostranjeni antikomunizam, koji je bio ideološki kamen temeljac Zapadne Njemačke, a koji je nakon ujedinjenja ponovno zaživio u okvirima izjednačavanja nacija fašističke i socijalističke vladavine koje se provodilo diljem Europe.

Dugo je nacionalno-konzervativni malograđanski milje svoj politički dom nalazio u CDU-u, koji je, vođen kredom po kojem desno od njega 'ne smije postojati nijedna demokratski legitimirana stranka' sustavno apsorbirao male desničarske stranke i organizacije. Integracija ovih arhikonzervativnih nacionalističkih snaga izolirala je postfašističku krajnju desnicu, što znači da nije mogla postići uspjeh na nacionalnoj razini. Zaokretom iz 1990-ih CDU je odustao od određenih klasičnih konzervativnih pozicija. Tijekom svog mandata 2005.-2021. ANGELA MERKEL posebno se oslanjala na modernizirani konzervativizam koji je kombinirao neoliberalne politike štednje za Europu s progresivnijim stavom po pitanjima rodne

ravnopravnosti. Početak krize eurozone 2010. te prebacivanje troškova spašavanja banaka na slojeve s niskim primanjima dodatno su potkopali socijalnu državu koja je već bila oslabljena za vrijeme socijaldemokratskog kancelara GERHARDA SCHRÖDERA. Udio osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti bio je 2023. veći u Njemačkoj nego u Hrvatskoj. To potiče strah od ekonom-

skog pada i gubitka privilegija posebno među nižom srednjom klasom. Nije slučajno da je uspon AfD-a započeo takozvanom izbjegličkom krizom 2015./2016. kada je odluka vlade o prihvaćanju izbjeglica dovela do široke politizacije desnice. Od tada su temeljni zahtjevi AfD-a postali ograničavanje imigracije, odbacivanje klimatske i ekološke politike te okončanje 'rodnog ludila'. Snažna podrška AfD-u u istočnoj Njemačkoj prvenstveno je posljedica ponovnog ujedinjenja i njegovih razornih učinaka. Kao i druge zemlje istočnog bloka, bivši DDR bio je eksperimentalni laboratorij za neoliberalne politike. Posljedice su bile masovna deindustrijalizacija, socijalna nejednakost i periferna veza sa zapadnonjemačkim gospodarstvom. Traumatična iskustva ne samo da su ojačala nacionalističke i rasističke sentimente, već su u širokim slojevima društva izazvale veliki otpor prema zeleno-kapitalističkom modernizacijskom projektu. Novi fenomen u Njemačkoj jest povratak populizma. SAHRA WAGENKNECHT svoju je političku karijeru započela 1990-ih kao DDR-nostalgičarka i ortodoksna komunistica, a zahvaljujući dubokom kritiziranju financijskog kapitalizma postala je jedna od najpopularnijih političarki stranke Ljevice. Na uspon AfD-a odgovorila je strategijom prilagodbe: pitanje migracija, smatra Wagenknecht, ne bi se smjelo prepustiti desnici. Prema mišljenju Wagenknecht, dok njemački radnici trpe zbog nekontroliranog useljavanja, ljevica se koncentrira na urbani, akademski milje koji je prvenstveno zainteresiran za ekologiju, dok je socijalna pitanja zanemarila. U siječnju je osnovala svoju vlastitu stranku. Savez Sahra Wagenknecht (BSW) nije ništa drugo nego osobna izborna platforma u kojoj je sve prilagođeno ovoj političarki. Izborni program odgovara zahtjevima koje Wagenknecht postavlja već godinama: ograničenje migracije, mir s Rusijom, jačanje socijalne države i sprječavanje projekta zelenog kapitalizma. Autoritarno-populistička preobrazba Sahre Wagenknecht simbolizira krizu njemačke ljevice. Socijalno-konzervativna orijentacija koju zagovara Wagenknecht sve više dobiva podršku upravo među pristašama ljevice i socijaldemokracije. Kao rezultat toga BSW je uspio ući u sva tri pokrajinska parlamenta ostvarivši dvoznamenkaste rezultate, a postigao je uspjeh i na europskim izborima. S druge strane, na istoku Njemačke tradicionalno snažna stranka Ljevice pretrpjela je ozbiljne gubitke i nije uspjela ući u parlament u Brandenburg. Stranka Ljevice jedina je stranka u Bundestagu koja se protivi pooštavanju migracijske politike. Međutim, unatoč dubokoj krizi kapitalizma, unatoč sve izraženijim socijalnim problemima i eskalaciji globalnih sukoba Ljevica kao jedan od svojih glavnih zahtjeva gura povećanje minimalne plaće na 14 eura po satu. Ovakav pristup dovodi ovu stranku u opasnost da postane politički nebitna. S obzirom na sve veću gospodarsku krizu i ignoriranje socijalnih nejednakosti od strane vladajućih stranaka, vrlo je vjerojatno da će AfD i dalje dobivati podršku. Već sada AfD vrši pritisak po pitanjima politike azila i migracije. AfD-ov zastupnik BERND BAUMANN prošli je tjedan u Bundestagu trijumfalno izjavio da vlada najnovijim pooštavanjem zakona konačno prihvaća AfD-ove dugogodišnje zahtjeve. Čini se da je samo pitanje vremena kada će se konzervativci otvoriti za suradnju s AfD-om u vladi.

■ Felix Jaitner/Prevela Sabina Folnović

Staša Zajović, Žene u crnom/ Foto: Amir Hamzagic/PIXSELL

KRATKO I JASNO

Vojni rok je spin

Predsjednik Vučić potpisao je odluku o ponovnom uvođenju obaveznog vojnog roka u trajanju 75 dana. Žene u crnom od devedesetih su se zalagale za neodazivanje na mobilizaciju, prigovor savjesti te ukidanje vojnog roka. Kako gledate na ovu najavu?

Ne mislim da će doći do uvođenja vojnog roka. Najave su propagandna mašinerija i trik ALEKSANDRA VUČIĆA da skrene pažnju sa drugih stvari, da militarizuje Srbiju i da sebe opet prikaže kao nekog ko će da spasi Srbiju od brojnih neprijatelja. Organizacije civilnog društva uložile su ogroman trud kroz dugi niz godina, pa smo u jednoj narodnoj inicijativi prikupili 30.000 potpisa protiv obaveznog vojnog roka. Konačno je 2003. bilo priznato pravo na prigovor savjesti. To je zakonski garantovano ljudsko pravo i ne može niko biti primoran da služi. Imaju pravo da odbiju služenje i nadam se da će se mladi u Srbiji pozvati na to svoje ustavno pravo, da će braniti tekovine civilnog društva. Devedesetih smo se borile protiv prisilne mobilizacije. Znamo koliku su cijenu plaćali prisilno mobilisani muškarci i žene koje su ih skrivale.

Zašto mislite da neće doći do vraćanja vojnog roka?

U kojim vojnim objektima se može služiti vojni rok? Svako ko je želio da služi mogao je to i do sada da uradi, a to nam govori da ne postoji interesovanje. Kažu da će vojska da posluži za disciplinovanje i prevaspitanje. Režim ima stotine drugih metoda, tako da je ovo samo propagandni spin.

Ove godine se 5. oktobra puni 20 godina od ubistva dvojice mladih gardista u kasarni na Topčideru. Da li je i to rezultat služenja?

Da, ali to je i posljedica činjenice da je Srbija bila i ostala sigurna kuća za ratne zločince, jer ima indicija da se tamo nalazio RATKO MLADIĆ koga je čuvala Vojska Srbije. Kampa-nju protiv vojnog roka smo vodile i u ruralnim krajevima, jer je ruralno stanovništvo zajedno sa radnicima bilo glavno topovsko meso. Ja nisam sreća majku, bez obzira na jačinu različite ideološke pogleda, koja će da kaže da daje svog sina za državu. Na Ženskom sudu u Sarajevu je majka jednog od gardista uzviknula u čitavoj sali: 'Majke, ne dajte sinove u vojsku'. Druga je rekla da ona nije rodila sina da pogine za naciju, državu i armiju. Dodatno što me zabrinjava što na takav način režim Vučića neprekidno destabilizuje čitavu regiju i izaziva strah prije svega kod ljudi u BiH.

■ Dejan Kožul

Nacionalizam, rasizam, odbacivanje klimatske politike i 'rodnog ludila' – Björn Höcke (Foto: Wolfgang Rattay/Reuters)

Korak ka ambisu

Izrael masovnim napadom na Hezbolah želi organizaciju prisiliti na primirje i pokoravanje, no unatoč velikim taktičkim uspjesima, mir može donijeti samo samoodređenje Palestinaca

IZRAELSKO vodstvo odlučilo je proširiti i do sada katastrofalan sukob. Prošlog su tjedna diljem Libanona simultano eksplodirale tisuće pejdžera i voki-tokija, pri čemu je ubijeno 42, a ranjeno više tisuća ljudi. Prema izvještajima čini se da najveći dio stradalih čine pripadnici Hezbolaha. Džejmsbondovsku operaciju je vrlo vjerojatno izvela obavještajna služba Mosad, umetnuvši eksploziv u komunikacijske uređaje prije nego što

su isporučeni šijitskoj paravojsci. Unatoč hvalisanju o 'kirurškoj preciznosti', među žrtvama je znatan broj civila te je ubijeno i dvoje djece, pa se s dobrim razlozima može govoriti o državnom terorizmu. Potom je Izrael zračnim udarima počeo likvidirati visokorangirane zapovjednike Hezbolaha, da bi 23. rujna krenulo masovno bombardiranje Libanona, u kojem je u prva dva dana ubijeno približno 560 ljudi, što prema tamošnjim vlastima uključuje 94 žene i 50 djece. Izraelski premijer BENJAMIN NETANJAHU službeno je proglasio kako ratni ciljevi Tel Aviva uključuju povratak u domove

Bombardiranje u blizini grada Tira, južni Libanon (Foto: Aziz Taher/Reuters)

PERSONA NON CROATA

Foto: Wikimedia Commons/
Palácio do Planalto

Brazilski sudac ALEXANDRE DE MORAES pobijedio je vjerojatno najbogatijeg čovjeka svijeta ELONA MUSKA, šefa firme za proizvodnju električnih automobila Tesla, raketne tvrtke SpaceX i društvene mreže X. Naime, Moraes je naredio X-u da ukine više od stotinu profila koji su širili ekstremno desne teorije zavjere. No Musk je zatvorio X-ov brazilski ured, ostavivši tvrtku suprotno zakonu bez legalnog predstavnika. Na to je Moraes davateljima internet-usluga naredio da blokiraju pristup X-u. Iako je Moraes proglasio 'zlim tiraninom', suočen s gubitkom enormnog tržišta oholi Musk je pokleknuo – otvorio ured, ugasio sporne profile i platio odrezanu kaznu.

■ J. B.

približno 65 tisuća Izraelaca evakuiranih sa sjevera zemlje uslijed Hezbolahovog raketiranja. Prema upućenim komentatorima to znači dvije stvari: prvi cilj podrazumijeva odvajanje sukoba sa Hezbolahom od izraelske kampanje u Gazi, i to prisiljavanjem vođe Hezbolaha HASANA NASRALAHA da odustane od uvjetovanja primirja na sjeveru primirjem u Gazi te da svoje trupe povuče iz pograničnog područja. Drugi je cilj nanošenjem teškog poraza Hezbolahu povratiti snagu odvratanja, umanjenu sramotnim sigurnosnim debaklom koji je 7. listopada 2023. omogućio Hamasov proboj iz Gaze. Ukratko, cilj je uliti strah u neprijatelje i tako obeshabriti napade na Izrael.

Operacija s pejdžerima majstorski je izvedena te predstavlja strahopoštovanja vrijedan taktički uspjeh. Hezbolahu je uvelike urušen zapovjedni lanac, organizacija je ponižena i privremeno dezorijentirana te dodatnim udarima uvelike oslabljena. No daleko je od sigurnog da će Izrael uspjeti isključivo zračnim napadima pokoriti Hezbolah, koji još uvijek posjeduje arsenal od možda 150 tisuća raketa, a sam bivši šef strategije izraelske vojske ASAF ORION smatra kako Hezbolah neće prihvatiti poraz. Nasralah se za sada suzdržava od potpune eskalacije, kojom bi pružio priliku Izraelu za kopnenu invaziju, ali i potpuno razaranja Libanona, u kojem se prema vlastima broj izbjeglica primiče brojcima od pola milijuna. Izraelski tvrdolinijaši taj obračun upravo i priželjkuju, no invazija Libanona značila bi rat s mnogo težim protivnikom od Hamasa, kojeg Izrael ni u godinu dana nije uspio uništiti. Za sada i Teheran pokušava izbjeći ulazak u rat. 'Izrael nastoji stvoriti sveobuhvatni sukob. Guraju nas tamo gdje ne želimo ići', poručio je predsjednik MASUD PEZEŠKIAN. No kako Iran ne može dopustiti uništenje Hezbolaha – najvažnijeg iranskog sredstva odvratanja – intenziviranje rata izvjesno bi ga prisililo na otvoreno podupiranje vlastitih saveznika.

Netanjahuovo kockanje čitavu regiju vodi na rub ambisa. Ne samo da se kućama ne vraćaju Izraelci sa sjevera zemlje, nego u skloništa trče i stanovnici Haife i Tel Aviva, prema kojima lete Hezbolahove rakete. Presudno, Izrael i dalje nema nikakvu strategiju koja bi omogućila istinski završetak sukoba – koja nužno uključuje prestanak lako moguće genocidnog rata u Gazi te palestinsko samoodređenje – nego maršira posve suprotnim smjerom. Kneset je u srpnju izglasao rezoluciju kojom se izričito odbija uspostava palestinske države. Posljednji potezi ne samo da znače propast pregovora o primirju – iako je Hamas prema iskusnom pregovaraču GERŠONU BASKINU u zamjenu za kraj rata spreman osloboditi sve taoce – nego Izrael trenutno razmatra protjerivanje stotina tisuća Palestinaca sa sjevera Gaze. Izraelsko inzistiranje na putu uništenja čak je i Saudijsku Arabiju prisililo da priopći kako bez palestinske države s istočnim Jeruzalemom nikakve normalizacije neće biti, dok mediji ovih dana nagađaju kako bi Međunarodni kazneni sud uskoro mogao prihvatiti nalog za hapšenje Netanjahua i ministra obrane JOAVA GALANTA zbog zločina u Pojasu Gaze, gdje je ubijeno više od 40 tisuća ljudi, većinom žena i djece. Zapad na čelu s nemoćnim JOEOM BIDENOM i dalje odbija poduzeti korake koje bi utjecali na promjenu izraelskog kursa, a američki

proizvođači oružja i broderske kompanije poput danskog Maerska, kako su ovih dana upozorili palestinski sindikati, od tog ubilačkog biznisa uvelike profitiraju.

■ Jerko Bakotin

Predsjednik marksist

NA izborima održanim 22. rujna Šri Lanka je po prvi put nakon desetljeća vladavine nekoliko istih stranaka odnosno dinastija, dobila predsjednika iz redova ljevice, pripadnika marksističke stranke Narodno-oslobodilački front (Džanata Vimukti Peramuna, DŽVP). ANURA KUMARA DISANAJAKE osvojio je za tamošnje standarde mršavih 43 posto glasova, no njegov dolazak na vlast smatra se prekretnicom u zemlji koja se godinama suočava s ekonomskom krizom pogonjenom neoliberalnim politikama ranijih vlada i ovisnošću o kreditima Međunarodnog monetarnog fonda (MMF). Za razliku od prethodnih predsjednika, 56-godišnji Disanajake radničkog je porijekla, a DŽVP-u se pridružio u studentskim danima kasnih 1980-ih, u vrijeme oružane pobune ove komunističke organizacije protiv tadašnje vlasti. Ubijeni su deseci tisuća ljudi na obje strane, a DŽVP je u nekoliko navrata bio zabranjen. Nakon što se stranka krajem 1980-ih odrekla oružane borbe, Disanajake je početkom 2000-ih postao zastupnik u parlamentu, a bio je i ministar poljoprivrede, da bi 2014. preuzeo vodstvo stranke. Tada se javno ispričao za nasilje koje je stranka u prošlosti činila, a kasnije i formirao široku socijalističku koaliciju koja je ublažila radikalni imidž DŽVP-a. Koalicija se ujedinila oko zajedničkih ciljeva iskorjenjivanja korupcije tradicionalnih elita, suprotstavljanja politikama štednje MMF-a i reforme ekonomskog modela koji podrazumijeva samodostatnost, nacionalizaciju javnih usluga i redistribuciju bogatstva putem progresivnog oporezivanja i povećanja javnih ulaganja.

Disanajakeova pobjeda rezultat je višegodišnjih nemira koji su kulminirali masovnim protestima 2022. godine izazvanima nestašicom hrane, goriva i lijekova i bankrotom države zbog nemogućnosti vraćanja kredita. Tadašnji je predsjednik dao ostavku, no njegov nasljednik ponovno se zadužio kod MMF-a i uveo nove mjere štednje koje su dodatno osiromašile stanovništvo, a Disanajake je obećao da će izmijeniti uvjete kredita. Nepoznanica u njegovom programu zasad je kako će se odnositi prema 3.3 milijuna pripadnika tamilske manjine. Separatistička organizacija Tamilski tigrovi 26 je godina vodila građanski rat za odcjepljenje, a DŽVP je u toj borbi bio na suprotnoj strani i opirao se međunarodnim istragama o masovnim kršenjima ljudskih prava zajednice koja je i danas diskriminirana. Osim toga, DŽVP u sadašnjem parlamentu ima samo tri zastupnika, no Disanajake je raspisao nove izbore koji će se održati sredinom studenog i kojima se nada konsolidirati vlast.

■ Tena Erceg

San o priuštivom stanovanju

Potičući dijalog o nasljeđu Bombardellijevog projekta E-57, izložba 'Bombardelli 2024: Eksperiment-57 danas' vrijedan je korak u smjeru *bottom-up* pristupa, koji se čini kao jedini mogući u pokušaju makar artikuliranja, ako ne rješavanja, suvremene stambene krize

DRUGA je polovica rujna, a u Splitu i dalje nema predaha od turističke stihije koja, čini se, guta sve pred sobom. Živjeti, boraviti ili svakodnevno posjećivati širi centar Splita tijekom turističke sezone, koja svake godine grabi sve više od onih proljetnih i jesenskih dana, znači biti itekako 'na vlastitoj koži' upoznat s posljedica turistifikacije koja je zavlada gradom. Pridodamo li ovoj lokalnoj činjenici, koja je prije simptom širih problema nego izolirani slučaj, globalnu krizu priuštivog stanovanja, jasnim se čini zašto je potrebno vraćati se drugačijim paradigmatama promišljanja gradskog i životnog prostora.

U utorak, 17. rujna u splitskom Salonu Galić otvorena je izložba 'Bombardelli 2024: Eksperiment-57 danas', koju je moguće pogledati do 3. listopada. Riječ je o svojevrsnoj prezentaciji rezultata umjetničkih istraživanja provedenih u sklopu istoimenog projekta u organizaciji udruge za suvremene umjetničke prakse Slobodne veze (projekt Motel Trogir) i pod vodstvom kustosice NATAŠE BODROŽIĆ, a u suradnji s istraživačicama dr. sc. SANJOM MATIJEVIĆ BARČOT i dr. sc. ANOM GRGIĆ sa Sveučilišta u Splitu. Projekt 'Bombardelli: Eksperiment-57 danas' započeo je s provedbom prije dvije godine kada je okupio grupu umjetnika i umjetnica odabranih putem javnog poziva za kritičku reinterpretaciju projekta stambene arhitekture Eksperiment 57 (E-57) splitskog arhitekta VUKE BOMBARDELLIJA. Oni su redom: DUŠKA BOBAN, IVAN BUVINIĆ, DARIO DUNATOV, GLORIJA LIZDE i MAJDA ROŽIĆ.

Zašto Bombardelli, zašto E-57 i zašto baš danas?

Vuko Bombardelli obilježio je poslijeratnu stanogradnju u Splitu i Dalmaciji i nezaobilazno je ime kada govorimo o urbanom pejzažu Splita u kojem je prisutan nizom projektnih rješenja. Između ostalog, projektirao je Veslački klub Gusar (1961.), neboder Pomgrad (1962.) i robnu kuću Dalma (1975.), ali i – u kontekstu ovog projekta najbitnije – stambene zgrade E-57, koje su u razdoblju od 1958. do 1960. izgrađene na nekoliko lokacija u Splitu, kao i u Kaštel Sućurcu, Kaštel Gomilici, Dugom Ratu, Pločama te Mostaru i Čapljini.

Eksperiment-57 ponudio je paradigmatičko arhitektonsko rješenje tadašnje stambene krize u Splitu, nastale uslijed migracija ruralnog stanovništva u grad. Naime, stanov-

Život eksperimenta – stanarke na balkonima jedne od Bombardellijevih zgrada (Foto: Arhiva Fakulteta građevinarstva, arhitekture i geodezije u Splitu)

ništvo Splita u prvih se desetak poslijeratnih godina povećalo za više od trećine, no taj intenzivan rast broja stanovnika u početku nije pratila jednako intenzivna stanogradnja. Bombardelli 'predlaže inovativno i pomalo kontroverzno rješenje tipske osnove stambene zgrade namijenjene masovnoj izgradnji. Tim rješenjem, naziva Eksperiment 57 (E-57), stvorio je stambenu opciju čija je cijena bila gotovo tri puta niža od prosječne, što je znatno pridonijelo prvim poslijeratnim pokušajima racionalizacije u gradnji stanova', pojašnjava SANJA MATIJEVIĆ BARČOT u članku 'Arhitekt Vuko Bombardelli i Eksperiment-57' iz 2020. godine.

Standardizacija i racionalizacija stanogradnje pokazale su se tako ključnim faktorima za rješavanje problema stanovanja, a u slučaju E-57 realizirale su se minimalizacijom površine i maksimalizacijom utilizacije, faktorima koji su očekivano utjecali na promjene u životnoj svakodnevici, što je bilo vidljivo već iz prvih komentara tek useljenih stanara. Tako se upravo u društvenoj emancipaciji radničke klase, koja se ostvarivala kroz pristupačnost stambenih jedinica, reflektiraju i glavne kritike E-57: riječ je ipak o substan-

darnoj stambenoj osnovi čija je dugoročna održivost i prilagodba suvremenim standardima stanovanja upitna.

Danas pak njenu vrijednost ponajprije ocjenjujemo iz perspektive aktualne stambene krize i nepostojanja systemske brige o stanovanju. Suvremenoj splitskoj radničkoj klasi, sastavljenoj u prvom redu od mladih građana i građanki koji životare od jedne do druge turističke sezone, od jednog do drugog ispražnjenog apartmana, sintagma 'dugoročni priuštivi najam' jednako je nedostižna kao i san o vlastitoj nekretnini. U takvom kontekstu, u kojem je stambeni prostor ponajprije roba na tržištu, s mo promišljanje priuštivog stanovanja kakvo donose projekt i izložba 'Bombardelli 2024: Eksperiment 57 danas' predstavlja utopijski i aktivistički čin.

U Salonu Galić izložena su četiri rada koja kontekstualiziraju i nadograđuju Bombardellijevo arhitektonsko nasljeđe, bilo da je riječ o uranjanju u arhivski materijal (Duška

Boban tako prvi put javnosti predstavlja tri Bombardellijeva osobna albuma prepunjena kolažima), promišljanju promjene društvene paradigme i konteksta (Ivan Buvinić) ili o istraživanju iskustva življenja u Bombardellijevim zgradama danas (Dario Dunatov i Glorija Lizde, Majda Rožić). Čini se bitnim zadržati se na potonjem pristupu, na pitanju na koji je način Bombardellijeva minimalistička arhitektura zadržala tragove života na sebi, na koji su se način stanari prilagođavali prostoru, ali i prostor prilagođavali sebi. U tom kontekstu, zanimljiv umjetnički odgovor nudi rad koji potpisuju Lizde i Dunatov. Naime, osim što zadovoljava sitnu voajersku znatiželju kod posjetitelja izložbe puštajući ih u stambene jedinice kroz seriju fotografija koje potpisuje Lizde, apstrahirane izjave stanara koje su priložene uz fotografije, a koje su rezultat razgovora koje je vodio Dunatov, uspješno izmiču zamci romantizacije i nostalgije te nude natruhe kritičkog odmaka dajući riječ onima koji ipak najbolje znaju, iz vlastitog iskustva, reći nešto više o uspjehu Bombardellijevog eksperimenta. Dodatno, rad je izveden u tehnički cijanotipije, koja se kroz povijest koristila za izradu arhitektonskih nacrti, pa je ova odluka zaokružila rad dovodeći u vezu ideju, plan, izvedbu i – najbitnije – suživot prostora i stanara.

Osim navedenih radova, tijekom trajanja izložbe, od 24. do 28. rujna će u galerijskom prostoru biti formiran i privremeni arhitektonski ured (PAUL LOMBARDIĆ, NIKOLINA METER, KATARINA PEDIŠIĆ i SANDI TERZIĆ) koji poziva građane, sadašnje ili buduće stanare Bombardellijevih zgrada, da popričaju o svom domu, zatraže savjet ili skicu, aktualizirajući pritom bitnu značajku Bombardellijevog rada – poticanje javnog dijaloga i polemike.

Svakako, E-57 se nije ostvario samo u pronalasku rješenja za stambenu krizu, već je u svom korijenu nosio i društvenu promjenu koja ponekad u kolektivnoj svijesti prikriva njegove manjkavosti. Nužno je stoga Bombardellijev rad sagledati i kritički te mapiranjem nedostataka, jednako kao i prednosti, pronaći u rješenjima koja su prije šezdesetak godina izazivala postojeće paradigme odgovor na pitanje što nam je činiti danas. U tom je smislu ovakav projekt zaista vrijedan korak u smjeru *bottom-up* pristupa, koji se čini kao jedini mogući u pokušaju makar artikuliranja, ako ne rješavanja, suvremene lokalne stambene krize. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

U srpski svet

PIŠE Sinan Gudžević

Dugo bi bilo nabranje čuda koja na putu u srpski svet sreće Ivan Čolović. Tekstovi su privlačni i po tome što podsjećaju na dnevničke bilješke putnika koji hodeći svojim putem sreće likove koji su skroz-naskroz poneseni svojim nacionalizmom, nepodnošenjem drugoga i mitomanijom

U BIBLIOTECI XX vek, kao 256. naslov, krajem prošle godine objavljena je knjiga IVANA ČOLOVIĆA 'Na putu u srpski svet'. To je, prema oznaci samog autora i vlasnika izdavačke kuće, peta knjiga njegovih 'Ogleda o političkoj antropologiji'. U njoj su 23 teksta koje je objavio kao kolumne, najčešće na web-stranici *pescanik.net*. Tekstovi ne tematiziraju nikakvu 'teoriju srpskog sveta', takva teorija bi bila prezahtjevan zadatak za najglasnije i najistaknutije zagovornike te stvari. Već se nekoliko godina govori o 'srpskom svetu'. Pri tome se ne misli da je svet kao svet, srpski, to jest da je zemljina kugla srpska radna ili životna površina. Ne, srpski svet je skalamerija izvan toga sveta, on je samo srpski i možda nema neriješenih graničnih sporova sa izvansrpskim svetom. Ivan Čolović je na 118. stranici ove knjige objavio kako je na predlog DRAGOSLAVA BOKANA televizija po imenu Nacionalna TV uvela emisiju 'Srpski svijet'. Danas je ijekavicu zamijenila ekavica. Bokan, nekada režiser, a u ratu razularen nacionalista i zlotvor, nije sam u kovnju ove sintagme. Uz njega figurira i historičar ALEKSANDAR RAKOVIĆ.

Nikakve teorijske zasnovanosti ta junkura nema. Ona je načinjena vjerovatno po uzoru na ruski svijet, to jest ruski mir (русский мир). To što je lišena dublje misaone zasnovanosti, ne znači da neće biti unaprijeđena u srpski globus ili srpske vremenske zone, možda i u srpski periodni sistem elemenata. Nema još jedinstva po pitanju da li je to namjera za ostvarenjem težnje 'svi Srbi u jednoj državi', jer se ponegdje protura i nudi i kao nekakav kulturni koncept, koji 'nikoga ne ugrožava'. 'Slojevitost' takvog objašnjenja razotkriva Ivan Čolović, koji kaže da se 'srpski svet' shvata uglavnom na dva načina: to je isto što i srpska država, ali znatno veća od sadašnje, te se njime upućuje poziv svim Srbima da se ujedine u svom svetu. Drugi način na koji se poima srpski svet jeste zapravo drugo ime za jedinstveni kulturni i duhovni srpski prostor, to jest kulturno i vjersko jedinstvo srpskog naroda. Jedan od zagovornika ovoga načina je diplomata i univerzitetski profesor DARKO TANASKOVIĆ, koji se kao orijentalista proćuo po svojim islamofobnim stavovima i izjavama. Svoju dvogubost pokazao je i u izjavi koja nije mogla ostati neotkrivena Čolovićevom oku: 'Na žalost, politika, odnosno ono što se danas upražnjava i doživljava kao politika, uspela je da i ovo, prvenstveno kulturno-identitetsko i narodnosno, određenje srpske pripadnosti prepokrije i optereti svojom otrovnom semantikom.' Sitnu podlačku retoriku islamologa Tanaskovića Čolović ne napada niti je 'dekonstruirao', on je otmjeno ironizira, te ukazuje kako ministar VULIN (on je predstavnik prvog shvatanja srpskog sveta) upotrebljava riječ 'genocid' za ono što Srbe, navodno, gura u srpski svet, dok islamolog Tanasković to naziva 'pečalnim iskustvom Srba', što Čolović označava tihim u odnosu na Vulina koji više. Tanaskovićeve definicije srpskog sveta je evo ova: 'Srbi bi samo da budu Srbi. Ništa više, ali ni ništa manje od toga.' Čitalac kome je razum nepomučen mora se pitati šta se moralo desiti sa čovjekom da mu u starosti ovakve riječi lete iz ograde zubne. Njemu koji je život posvetio arapskoj, persijskoj i turskoj književnosti, uz takvo bavljenje bi prilicila, da ne kažemo kako se i podrazumijeva, ljubav prema predmetu kojim se bavi. On je jedan od brojnih javnih likova iz vremena nakon propasti Jugoslavi-

je koji liče na govornika iz jedne od odličnih priča iz čuvene zbirke 'Historiettes' autora po imenu GÉDÉON TALLEMANT DES RÉAUX. U toj *historiette* se govori o govorniku koji je držao odličan govor i govorio detaljno i dugo da bi odjednom, kao da ga je kakva vanjska sila u vlast uzela, vrisnuo: *Rien de tout cela!* Ništa od ovoga ne važi! Bilo bi zanimljivo pozabaviti se neredom u glavi arabiste i turkologa koji je izabrao da bude pretežno srbenda.

Ostali tekstovi, njih 22, bave se znakovima na putu i uz put u srpski svet. To su ogledi u kojima je piščevo *ja* više prisutno nego u drugim njegovim knjigama. Ti su tekstovi privlačni i po tome što podsjećaju na dnevničke bilješke putnika koji hodeći svojim putem sreće likove koji su skroz-naskroz poneseni svojim nacionalizmom, nepodnošenjem drugoga i mitomanijom. Mjera njihove opsjednutosti je krug zemaljski. Nastavnica engleskog jezika SIMIĆ DE GRAF u Loznici predaje engleski i djeci daje zadatak da na engleski prevede Očenaš. Za list Politiku spremno kazuje kako ona jeste profesorica engleskog, ali kao pravoslavka 'ima misiju koja je iznad svake profesije'. Pomni komparativista Čolović spominje i nastavu marksizma od prije pola stoljeća, te podsjeća na knjige poput 'Marksizam u nastavi fizike' ili 'Matematika, prirodne nauke i marksističko obrazovanje' iz sedamdesetih i osamdesetih godina, te zaključuje kako 'i ovi današnji svetosavni, kao i nekadašnji marksistički misionari u prosveti i izvan nje, imaju jednog zajedničkog neprijatelja – slobodnog čovjeka'.

NA putu u srpski svet etnolog i politički antropolog Čolović često sretne one bez kojih srpskog sveta ne bi bilo, patrijarha PORFIRIJA i predsjednika VUČIĆA i njihovoga klimača glavom DODIKA. Spomene se i odsutni MILOŠEVIĆ, koji se negdje na nebeskoj osmatračnici nervira što su ga 'ovi novi nadobudni zaštitnici srpskog 'identiteta' zaboravili, hladno prešli preko toga da je on prvi upozorio šta se dešava s narodom kad ostane bez onoga što je i prvi započeo državnu politiku odbrane 'srpskog bića' od neprijatelja, bitku za 'identitet', ako treba i oružanu'. Pomni prolaznik na putu u srpski svet Čolović ne ostavlja nespomenutom ni dodjelu vidovdanskog ordena REBEKI VEST, koju će pedeset godina poslije njene smrti izvršiti predsjednik Vučić i, kako on to već umije, podsjetiti kako se spisateljica u teškim trenucima u svojoj zemlji često molila: 'Gospode, dopusti da se držim srpski!' Vučiću ne ostaje nespomenut NIKOLAJ VELIMIROVIĆ čija je riječ važan kamen u temelju srpskog sveta: 'Kosovo je Srbe učinilo velikim narodom.'

U mitomaniji na putu u srpski svet nepreskočivo je i jedno štivo bračnog para MEDIĆ. MILE je autor knjige 'Zaveštanja Stefana Nemanje', a njegova supruga LELA sastavila mu je za tu knjigu pogovor. To je zapravo pismo žene mužu, u kojoj ga ona hvali i divi mu se, jer u muževnoj knjizi 'mnogi savremeni čitaoci našli su sebe i svoje korene, poistovećujući i sebe i tebe i STEFANA NEMANJU sa vascelim srpskim narodom'. Ta knjiga je, međutim (međutim!) izmišljotina Mileta Medića i nema nikakve veze sa možebitnim zaveštanjima Nemanjinim. Autor ju je sastavio u namjeri da, kako kaže njegova supruga, bude 'direktan nastavak nemanjičke književne tradicije u savremenoj književnosti, koja je odavno ne-

pravedno i grubo prekinuta'. Suprugu uzima velik merak kad mužu u pogovor piše: 'Znam da ti je bila draga ta lepa zabuna.' Ta zabuna je ime koje supruga nadijeva lažima svoga muža, kojima se dive i neke crkvene ličnosti i strukture.

Dugo bi bilo nabranje čuda koja na putu u srpski svet sreće Čolović. Za deseterac *Kad se vojska na Kosovo vrati* koji se za godinu dana proširio po 'srpskim zemljama' kao grafit, Čolović je utvrdio da ga je smislio mitropolit Amfilohije, krivotvoreći narodnu pjesmu 'Ječam žela Kosovka devojka' i pretvarajući ovu od ljubavne u vojničku.

A tekst 'Majstor nadgradnje' primjer je impresivne Čolovićeve istraživačke akribije. U njemu je, na 11 stranica knjige, demontirana 'Istorija srpske političke misli. Novi vek' autora DRAGANA SIMEUNOVIĆA, za koju je ovaj dobio Nagradu grada Beograda. Ono što je Čolovića privuklo da se knjigom pozabavi bila je vijest da ju je blagoslovio i pogovor joj napisao patrijarh IRINEJ. Knjigu je Čolović posudio iz biblioteke, a ona je debela i teška toliko da ju je kući doveo pijačnim kolicima. U tekstu koji se (kao i čitava knjiga) čita u jednom dahu, Čolović otkriva da to nije nikakva povijest političkih ideja, već nekakav hronološki kompendij o 37 ličnosti iz srpske povijesti, a sve ličnosti su muškarci, i svima je zajednički bio 'san o srpskom carstvu'. Osim toga, cijela knjiga je sastavljena od tekstova koji su ranije već objavljeni ili objavljavani, ali ih je, za potrebe svoga promijenjenog stava ili tice bi ga znale zašto, mijenjao i prilagođavao, pa je SVETOZAR MARKOVIĆ od zagovornika jugoslavenske federacije postao mislilac koji je zapravo sanjao 'ostvarenje srpske zajednice'. Simeunovićevo umijeće prerade i nadgradnje Čolović preporučuje kao model za sve one koji moraju pisati knjige da bi napredovali: 'Preporučujem je svim mučenicima koji moraju, a radije ne bi, da napišu nešto novo. Ali da bi za njih čitanje ove knjige bilo korisno, moraju je čitati uporedo sa drugim Simeunovićevim knjigama od kojih je on, primenom inovativnog sistema 'prirodne nadgradnje', sastavio ovo svoje do sada najveće i najteže delo.'

Čitajući Čolovićevu knjigu o tome kuda je i dokle zašao 'srpski svet' meni je sjećanje stalno vuklo na više odgovora čuvenog Radio Jerevana, na primjer na ovaj:

— Ima li u Americi patuljaka?

Radio Jerevan odgovara:

— Ima, naravno da ih ima. Ali su naši patuljci viši! ■

JONAS STAAL

Palestina spaja sve naše borbe

Gledajući kako su se mnogi umjetnici javno angažirali u reakciji na genocid nad palestinskim narodom, rekao bih da svjedočimo promjeni na razini čitavog društva. Nikad dosad nisam vidio tako jasan rascjep između onoga što država tvrdi da čini u ime svog stanovništva i onoga što govori ulica

PONEKAD se predstavlja kao umjetnik i propagandist. Lijepa je to riječ – 'propagandist', kaže, ali kad mu zaista bude prezahtjevno objašnjavati zašto ona ne podrazumijeva najgoru doktrinaru manipulaciju, pa zato izabire lakši put: JONAS STAAL, umjetnik i istraživač propagande. U svom se radu – kako umjetničkoj, tako i tekstualnoj produkciji – bavi reafirmacijom propagande kao važnog dijela povijesti emancipacijske politike. Zadnjih petnaestak godina čest je gost zagrebačkih galerija i manifestacija (Galerija Galženica, Galerija Nova, BLOK-ov UrbanFestival). U Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu upravo je otvorena njegova izložba 'Propagandna stanica'. Instalacija u formi panoptikona zapravo je njegova inverzija. Radi se o tome da stupajući u instalaciju gledatelji takoreći stupe na poziciju moći, nadgledaju rad propagande, dakle o pokušaju da se preokrenu uloge onog koji nadgleda i onog koji je nadgledan, objašnjava nam Staal. Postaje bučno pa se sklanjamo u mir muzejske biblioteke gdje nastavljamo razgovor.

Je li ovaj preokret uopće moguć? Budući da je – i vi to dobro znate – propaganda najučinkovitija kad se ne vidi, kad je normalizirana, naturalizirana.

U instalaciji 'Propagandna stanica' pokušao sam u svaku od ćelija panoptikona 'zatočiti' različite propagande, tako da gledatelj iz središta može ne samo nadzirati i promatrati propagandiste i njihovu propagandu nego i razlikovati različite vrste propagande koje djeluju u suvremenom društvu, a posebno u suvremenim demokracijama. To je važan aspekt instalacije: ne fokusira se na propagandu na način na koji je povijesno shva-

ćamo, kao nešto što je suštinski vezano uz diktature, već se naglasak stavlja na ulogu koju propaganda igra u današnjim liberalnim kapitalističkim demokracijama.

U knjizi 'Propaganda Art in the 21st Century' (MIT Press, 2019.) fokusirate se na suvremenost. No koliko su vam, konceptualno ili komparativno, važna prethodna stoljeća?

U doktorskom sam se istraživanju bavio propagandom umjetnosti 20. i 21. stoljeća. Kad je riječ o razdoblju diktature i tzv. velikih ideologija, ima mnogo solidnih istraživanja, ali od 1970-ih i 1980-ih nadalje pojam propagande sve je rjeđe u upotrebi. I dalje se koristi kad su u pitanju režim KIM JONG UNA u Sjevernoj Koreji ili PUTINOVA Ruska Federacija, jer je opće uvjerenje da se oni nikad nisu promijenili, nikad naučili demokraciji. Nasuprot tome, u liberalnim kapitalističkim demokracijama termin 'propaganda' je vrlo lukavo izašao iz upotrebe i zamijenjen je konceptima kao što su 'odnosi s javnošću' i 'studiji komunikacija'. Naizgled neutralni termini koriste se za nešto što je i dalje propagandna djelatnost. Smatram da postoji velika praznina i u povijesti proučavanja propagande i u našem suvremenom shvaćanju propagande i načina kako ona funkcionira.

U instalaciji promatramo propagandu današnjih liberalnih demokracija. Postoji ćelija 'Geološka propaganda', iz koje iskače kartonski lik Karla Marxa, no ostali su materijali svježi. Ideja da se sve propagande dovedu na istu razinu nas kopka. Nije li to sklizak teren, koji bi vas mogao vratiti na ideju koju ste u osnovi mislili dekonstruirati?

Moj je cilj u svakoj ćeliji instalacije predstaviti različite propagande, ne zato da ih poistovjetim, već da ih razlikujem – da razlikujem propagande, u množini.

Da pojasnimo: bi li vas to moglo vratiti na ideju totalitarizma?

Razumijem što mislite – stavljanje različitih propagandi u istu strukturu moglo bi sugerirati da je 'financijska propaganda' isto što i 'alt-right propaganda'; sve je to propaganda!

U liberalnim kapitalističkim demokracijama termin 'propaganda' je vrlo lukavo izašao iz upotrebe i zamijenjen je konceptima kao što su 'odnosi s javnošću' i 'studiji komunikacija'. Naizgled neutralni termini koriste se za nešto što je i dalje propagandna djelatnost

No nije mi to namjera. Želim pokazati da se strukture moći i njihove ideologije razlikuju, pa tako i njihove propagande. I u mojoj selekciji postoji propagandni narativ jer se dominantno suprotstavljam zarobljenim propagandnim modelima. Iako su tu i tamo, kao u 'Geološkoj propagandi', prisutni i skriveni narativi emancipacije: životne oblike stare 700 milijuna godina kombinirao sam s MARXOVIM tijelom, kako bih pokazao da su u geološkoj povijesti Zemlje postojale nepredatorske i kolektivističke ekologije.

Zato panoptikon kao forma.

Upravo tako, cilj je osnažiti nas, opoziciju. Tako da mi, za promjenu, jednom budemo oni koji nadgledamo, umjesto da živimo u pogubnoj stvarnosti koju stvaraju njihove propagande.

Propagandna infrastruktura

U vašim radovima postoji određeni kontinuitet, i to ne samo u tematskim preokupacijama. Razvijate i dijelom reciklirate prethodne radove u njihovim iteracijama ili u novim produkcijama. 'Novi svjetski samit' se tako može dovesti u vezu s 'Propagandom stanicom' kroz temu i format parlamenta, s kojim duго radite (tvrdite da je politika uvijek smještena u performativno i teatralno, a svi parlamenti su 'inscenacije'). U kakvoj je vezi 'Propagandna stanica' s vašim prethodnim radovima o politici i parlamentima?

Jedan dio mog rada je istraživanje propagande, a drugi propagandni rad. Istraživanje propagande bavi se mapiranjem uloge suvremene propagande i posebno suvremene propagandne umjetnosti u demokraciji. A moj propagandni rad je pokušaj stvaranja infrastrukture koja *propagira* potporu ili solidarnost s emancipatorskim političkim pokretima. Zato i kažem da sam istraživač propagande i umjetnik propagande. Ono što povezuje djela koja ste spomenuli, 'Propagandnu stanicu' i 'Novi svjetski samit', jest kontinuirani naglasak na infrastrukturi. Moj model propagandne analize uvijek se temelji na tri komponente: infrastrukturi, narativu i imaginaciji. Infrastruktura je pritom infrastruktura cirkulacije, recimo, masovni mediji ili obrazovne institucije. To su infrastrukture koje treba uvesti kako bismo ponavljali i reafirmirali neki novi narativ i tako promijenili generalni konsenzus oko toga što je normalno. Narativ je nova društvena priča koju propagandist uvodi, poput TRUMPOVOG slogana 'učinimo Ameriku ponovno velikom'. Imaginacija je nova stvarnost koju infrastruktura i narativ pokušavaju konstruirati – u Trumpovom slučaju, stvaranje bjelačkog supremacističkog kršćanskog fundamentalističkog društva, što SAD još zapravo nije. U posljednja dva elementa propagande – narativu i imaginaciji – uloga umjetnosti i kulture iznimno je važna. U svom radu pokušavam ponuditi ne samo propagandni narativ već i infrastrukturu za njegovu diseminaciju, poput parlamenata u 'Novom svjetskom samitu' ili panoptikona u 'Propagandnoj stanici'. Mislim da se moj rad uvelike može promatrati kao niz više ili manje uspješnih propagandnih eksperimenata.

Parlament je vrhunska inscenacija (kako vi to nazivate) predstavničke demokracije. Moglo bi ga se promatrati kao svojevrsnu negaciju, uprizorenje onoga čega nema (demokracije). S druge strane, inspirirate se idejom radikalne demokracije, idejama

Abdullaha Öcalana i autonomnom upravom u Rožavi. Kako se to dvoje susreće u vašim radovima?

Format parlamenta u 'Novom svjetskom samitu' bio je zamišljen kao kritika liberalne kapitalističke demokracije. Kreirao sam parlament za ljude koji su stavljeni na crnu listu, koje smatraju 'teroristima' od početka 'rata protiv terorizma', koji su proglašeni nepredstavljivima ili s onu stranu demokracije. A mnogi od tih pokreta i organizacija na tzv. terorističkim crnim listama zapravo predstavljaju ideje koje su previše demokratske da bi ih kapitalistička demokracija mogla podnijeti. Dakle, radi se o sukobu između fundamentalno različitih demokracija. U naš parlament ljudi se ne biraju, stoga on na neki način poručuje da izborna politika nije nužno isto što i demokracija. Izabrana je i Alternativa za Njemačku (AfD), izabrana je i GIORGIA MELONI. Izborna demokracija nije nužno u suprotnosti s ekstremnim oblicima autoritarizma, rasizma, seksizma i drugim institucionalnim oblicima nasilja. Ne pričam da su izbori važni ili da izborna politika može biti važna komponenta emancipatorske politike, ali definitivno nije njezino središte. Središte, rekao bih, ima veze s materijalnom demokracijom: pristupom stanovanju, mobilnosti, ekonomskoj participaciji, obrazovanju. Ako nemam novca za autobus koji će me odvesti do glasačkog mjesta, što znači moje tzv. pravo glasa? Ako mogu glasati samo za stranke koje brane privatno vlasništvo,

koliko izbori doista mogu biti demokratski? To je opet u vezi s mojim interesom za materijalne kolektivne infrastrukture, bilo u obliku alternativnog parlamenta ili propagandne škole.

Kako gradite saveze? Kako se upoznajete ili povezujete s organizacijama, kako pridobivate njihovo povjerenje da ih uključite u – umjetnički projekt?

Sa skupinama s kojima sam najviše surađivao, Nacionalnom demokratskom frontom Filipina, Demokratskom samoupravom Rožave, Kurdistanskim narodnim kongresom i Narodnim pokretom za oslobođenje Azawada, postoji dijeljeno povjerenje jer postoji zajednička svrha. Aktivni sam dio kurdskog revolucionarnog pokreta, ne kao Kurd, već kao politički aktivist. Dakle, nije više pitanje kako uključiti ili izgraditi povjerenje – mi jednostavno dijelimo zajedničku politiku. Naravno, kad organizirate samit u kazalištu, dobijete buržoasku publiku koja inače dolazi u kazalište. Ako želite da dođu drugi ljudi, pozovete tamijskog govornika, doprete do tamijske zajednice, pokušate identificirati tko su važni vođe tamijske zajednice u gradu u kojem radite. Ne možete razgovarati sa svakim članom, ali možete razgovarati s ključnim organizatorima koji dovode i svoje pristalice. Takve kampanje prethode svakom izdanju naših samita i silno su važne jer javnost nije prirodna – proizvode je institucije

i ako je želite promijeniti, morate je i organizirati da bude drugačija.

Rascjep između države i ulice

Govorimo o ulozi umjetnosti u društvu. Povijesno iskustvo nam pokazuje da se u fazama političko-ekonomske krize, u kojoj se očito nalazimo, umjetnost intenzivno politizira, u suradnji s pokretima preuzima i izravnu političku ulogu. No razumijevanje umjetnosti kao prostora izvan politike i dalje dominira, mit o apsolutnoj autonomiji žilavo opstaje. Kako djelujete u svijetu umjetnosti, tom svijetu za sebe? Vidite li recentno neke promjene u polju i u političkoj svijesti umjetnika u odnosu na ranija desetljeća svog djelovanja?

Teško je reći sad, deset ili dvadeset godina kasnije. U svom umjetničkom djelovanju i političkom organiziranju susrećem toliko ljudi i toliko kulturnih radnika uključenih u politički rad. Možda su svi već bili tamo, ali tad nismo znali za njih. Gledajući kako su se mnogi umjetnici i studenti umjetnosti javno angažirali u reakciji na genocid nad palestinskim narodom, rekao bih da svjedočimo velikoj promjeni, i to na razini čitavog društva. Nikad dosad nisam vidio tako jasan rascjep između onoga što država čini ili tvrdi da čini u ime svog stanovništva i onoga što govori ulica.

Ovo je na neki način Vijetnam našeg vremena...

Potpuno se slažem. I to je iznimno moćno. Nalazimo se usred apsolutne katastrofe, ali taj je rascjep između države i ulice važan jer pokazuje da postoji temelj za nešto drugo, političko tijelo koje već predodređuje drugu vrstu politike. U aktualnom se genocidu toliko stvari spaja: doseljeničko-kolonijalnu paradigmu, vlasnički pogled na svijet... Genocid je strukturiran na kolonijalnoj i rasističkoj shemi, a ujedno je ekocid jer nam pokazuje da je vojno-industrijski kompleks jedan od najvažnijih stupova klimatske katastrofe i da je uništavanje naroda uvijek i uništavanje njihove zemlje, njihovih ekosustava. Samoodređenje nije u tome da proglasimo državu i imamo svoju zastavu, ono podrazumijeva da možemo živjeti sa zemljom i da zemlja živi s nama. Sjećam se kad sam u Rožavi razgovarao s kurdskim drugovima koji su došli iz Njemačke razvijati razne permakulturne oblike uzgoja. Naime, ASADOV je režim jako dugo pokušavao nametnuti monokulturu kao važan način političke kontrole ljudi. Što više znate o svojoj zemlji i vaša zemlja zna o vama, to imate više uvjeta za samoodređenje.

Opredjeljenje za određenu politiku sa sobom nosi i određene posljedice. Razmišljate li o mogućim gubicima, smanjenim mogućnostima izlaganja, rezanju sredstava, gubljenju podrške i sl. Kalkulirate li oko cijene svoje političke pozicije?

Naravno da postoje izravne posljedice zauzimanja političkog stava – u mom slučaju to su zabrane putovanja, gubitak narudžbi i pristupa fondovima. Istodobno, ti su gubici iznimno relativni u odnosu na ono što plaćaju mnogi moji drugovi. Što je gubitak donacije u usporedbi s gubitkom vaše zemlje ili vaših najmilijih? Na djelu je uvijek neka vrsta natezanja između toga koliko pozicija možete zauzeti odjednom. Na primjer, mi umjetnici koji smo izlagali na Bijenalu u São Paulu 2014. godine zahtijevali smo izbacivanje izraelskih okupatorskih fondova s izložbe kao odgovor na tadašnji napad na Gazu – ako se ne povuče taj novac, mi ćemo povući svoje radove. Naravno, ako pogledate listu sponzora, tu su bili: O Globo, medijska mreža koja je podržavala gotovo svakog wannabe diktatora u povijesti Brazila, zatim Petrobras, najveća naftna kompanija povezana sa stotinama ubojstava i nestanaka autohtonih stanovnika i aktivista. Kao što je to slučaj s gotovo svakim bijenalom, velikim muzejom ili izložbom, ako dovoljno dugo tražite, pronaći ćete logotipe i sponzore koji imaju fundamentalno drugačiju politiku od vaše. Mislim da je uvijek u pitanju strateška odluka s koliko se protivnika možete boriti odjednom, gdje je crvena linija i koji neprijatelji stvarno utjelovljuju našu zajedničku borbu. Kad je riječ o pokretu za oslobođenje Palestine, on je ključan jer se u njemu spajaju sve naše borbe.

Je li vaš kolektivni zahtjev 2014. bio uspješan?

Da, pobijedili smo, što nas je donekle i iznenadilo. Iako je ta pobjeda imala posljedice, posebno za umjetnike iz Brazila: neke galerije su ih odbile izlagati, kolekcionari su im spustili cijene radova, institucije više nisu bile voljne raditi s njima. To ih je koštalo karijere. Ali koja je vrijednost karijere u odnosu na vašu političku poziciju? Jer, na kraju krajeva, ne radi se samo o solidarnosti sa svijetom, nego o tome s čime si spreman živjeti. Solidarnost je uvijek i solidarnost s vlastitom dušom. ■

Učitelj dragocjeniji od svake škole

U Jamesonovim tekstovima se često u usputnim rukavcima kriju najpoticajnije uvidi. Možda je to, pored raspona njegovih interesa, jedan od razloga zašto je teško govoriti o džejmsonovskoj školi. Sve do smrti bio je primjer žive intelektualne radoznalosti, protivnik svakog intelektualnog parohijalizma

Ako je suditi po prevladavajućoj praksi, žanrovske konvencije *in memoriam* nalažu da se započinje osobnim reminiscencijama. Na tom planu nemam puno za ponuditi, osim izvještaja o propuštenim susretima. FREDRICA JAMESONA sam uživo slušao točno jednom, na Historical Materialism konferenciji u Londonu 2009. godine. Teme njegova predavanja se više ne sjećam, ali se zato dobro sjećam nelagode koju je u meni izazvao ton diskusije koja je uslijedila. Jedan od komentatora bio je britanski filozof PETER OSBORNE. Njegov otvoreni animozitet i polemička dismisivnost su me zaprepastili i uplašili. Bila je to prva velika međunarodna marksistička konferencija kojoj sam prisustvovao, i najkasnije u tom trenutku sam shvatio s koliko beznadne naivnosti sam bio doputovao u London. Ni marksisti, radikalni zagovornici drugačijeg svijeta, ispostavilo se, nisu bili imuni na napasti intelektualnog narcizma i njegove mandarinske igre. Kao i svaki student, svjedočio sam sličnome i prije, u Zagrebu, ali pripisivao sam to tada patologijama intelektualne provincije. Pokazalo se da sam bio u krivu. Za razliku od lokalnih akademskih paunova, Osbornea sam cijenio, njegova kratka knjiga o MARXU mi je tada nešto značila, na početku dugog procesa pokušaja orijentacije u labirintu onoga što intelektualno nestrpljiviji ili manje opsesivni od mene vole otpisivati kao sitničavu ezoteriju 'marksologije'.

Sudeći po reakcijama na njegovu smrt na društvenim medijima i brojnim iskazima onih koji su ga osobno poznavali ili samo sretali na konferencijama, Jameson je habitusom bio iznimka: susretljiv, otvoren, radoznao, lišen manirizama veličine koje bi se od nekoga njegova intelektualnog statusa očekivalo, a vjerovatno i oprostilo. Priliku da se u to i sam uvjerim nisam iskoristio: u predvorju velike dvorane poslije predavanja oko njega se brzo stvorio grozd mladih doktoranda. Možda još uvijek pod dojmom Osbornova nastupa, pomisao da mu i sam pristupim suzbio sam i prije nego što se imala priliku do kraja formirati. Probijati se laktovima, izgurati druge kako bih izgovorio isto što su i oni izgovarali, istim tonom i riječima, možda i s više prava od mene – koliko su mi njegove knjige formativno

Fredric Jameson bio je maksimalist, intelektualni i estetski omnivor (Foto: Fronteiras do Pensamento/Flickr)

značile, koliko sam od njega naučio – činilo mi se nedostojnim. Vlastiti intelektualni narcizam me sprečavao da se tome izložim. Perspektiva umornog smiješka velikog teoretičara, izmučenog dvosatnom debatom s agresivnim mladim kritičarima, na moje stereotipne iskaze divljenja nije me privlačila. Taj scenarij mi je ličio više na gorku parodiju susreta nego na stvarni susret. Ipak, zadržao sam se još neko vrijeme u prostoriji i promatrao vrevu oko njega. Kada mu je pristupila

grupica kineskih studenata, Jamesonovo lice je živnulo. Bio sam predaleko da bih razabirao riječi, ali bilo je očito da su pobudili njegovu radoznalost. Postavljao im je više pitanja nego oni njemu. Očito je Osborne na njemu ostavio manje tragova nego na meni.

Jameson je, dakako, devedesetih posjetio i Zagreb, ali tada sam još bio premlad da bih znao za njega. Ono što sam kasnije čuo od onih koji su predavanju prisustvovali zvučalo mi je kao propušten susret druge vrste. Jameson se pozitivno referirao na jugoslavenski socijalizam, što je u publici izazvalo komešanje i indignaciju. Jameson, tada slavan prije svega po eseju i kasnijoj

istoimenoj knjizi o postmodernizmu kao kulturnoj logici kasnog kapitalizma, teško da je mogao anticipirati do koje mjere je ono što je velikim dijelom bilo intendirano kao kritika za zagrebačke srednjoklasne čitatelje zvučalo kao izvještaj iz obećane zemlje. Prigovaralo mu se da sa sigurne distance, iz mocije američke akademije, idealizira sustav pod kojim, na svoju sreću, nije morao živjeti. Mogao im je odgovoriti istom mjerom: da kapitalizam o kojemu su fantazirali nije imao nikakve veze s realnošću koja ih je čekala. Ne znam je li to i učinio, ali sve i da je: koliko težinu bi takve riječi u tom trenutku mogle imati za zagrebačku publiku, pogotovo iz

usta marksističkog kritičara koji, za razliku od tolikih drugih, nije skrivao svoju estetsku fascinaciju kulturnim fenomenima koje je istovremeno kritizirao?

Kao i za veliku većinu, moj jedini stvarni susret s Jamesonom bio je čitateljski. Ovisno o izboru kolegija, studenti komparativne književnosti moje generacije s Jamesonom imenom su se mogli susresti već na popisima literature prve godine studija. Prva Jamesonova knjiga koju sam tada pročitao bila je 'Političko nesvjesno'. Beogradski prijevod je bilo nemoguće pronaći u antikvarijatima, ali u to vrijeme su domaće knjižare već prodavale knjige na stranim jezicima, pa je 'The Political Unconscious' postala jedna od prvih ozbiljnih teorijskih knjiga koju sam čitao na engleskom. Odmah nakon pristanka da napišem ovaj tekst, prebrojao sam Jamesonove knjige u svojoj kućnoj biblioteci. Nabrojao sam ih sedamnaest, plus knjigu o Jamesonu IANA BUCHANANA iz serije Live Theory. Taj broj, mislim, nadmašuju samo knjige Marxa. Margine stranice većine njih ispisane su sažecima pasusa, opsesivno sitnim rukopisom, tankom tehničkom olovkom. Apsurdna količina tih bilješki svjedoči prije svega o očajničkom nastojanju da se nesavladivo preobilje Jamesonovih misaonih tokova nekako ukroti, zadrži na površini, učini dostupnim i brzom ponovnom prelistavanju. Iluzorna rabota. Efekt nakon čitanja Jamesona sličan je onome nakon čitanja ADORNA (inače, predmeta jedne od Jamesonovih brojnih knjiga): ono što ostaje, glavne teze koje se daju jasno parafrazirati, neminovno zvuče kao banalizacija, falsifikacija neuhvatljivosti i kontraintuitivnosti nepreglednih argumentacijskih račvanja i nepredvidivih križanja. Ako je jedan od mogućih kriterija literarnosti teksta kriterij nemogućnosti njegova parafraziranja, Jamesonovi tekstovi, iako teorijski, dijelom su i literarni. To su i po intenzitetu čitateljskog iskustva, iako se njegove rečenice ponekad mogu činiti kao nizovi ulančanih digresija, hipotaktički prošarane brojnim kondicionalima i retoričkim ogradama. Taj tip jezičnog kubizma nije po svačijoj mjeri. DAVID FOSTER WALLACE je osjećao potrebu napisati ogorčenu invektivu protiv neprohodnosti Jamesonova stila. Neosporno je da prvi susreti s Jamesonom mogu dezorijentirati, ali to vrijedi i za prvu lekturu JOYCEOVA 'Uliksa' ili SIMONOVE 'Flandrijske ceste'.

Za studenta prve godine komparativne književnosti koji sam bio, Jameson je pred-

Za studenta prve godine komparativne književnosti koji sam bio, Jameson je predstavljao nemogući – i možda baš zato neodoljivi – intelektualni ideal: činilo se da je pročitao sve, pogledao sve, metabolizirao sve, našao načina da sve prisvoji i integriira u svoju teorijsku matricu

stavljao nemogući – i možda baš zato neodoljivi – intelektualni ideal: činilo se da je pročitao sve, pogledao sve, metabolizirao sve, našao načina da sve prisvoji i integriira u svoju teorijsku matricu. Jameson je bio maksimalist, intelektualni i estetski omnivor. Činilo se da može objasniti sve i obećavao je mogućnost premošćivanja naizgled nepremostivih paradigmatičkih provalija: *i marksizam i formalizam, i mikroperspektivu close readinga i makroperspektivu mapiranja mijena kulturne logike cijelih načina proizvodnje*. Krajnje atipično za marksističkog teoretičara, nije ratovao s drugim pristupima i tradicijama: dekonstrukcija, fenomenologija, hermeneutika, psihoanaliza, LACAN, DERRIDA, DELEUZE, FOUCAULT, DEWY, HEIDEGGER i WITTGENSTEIN – svima je priznavao lokalnu 'sektorsku validnost' unutar obuhvatnijeg *master* narativa marksizma, koji ostaje jedini adekvatan okvir za mišljenje društvenog totaliteta. Ali i na terenu marksizma kao da je htio sve odjednom: lukačevski hegelijanac koji se ne odriče ni ALTHUSSERA, adornovac koji istovremeno ustrajava u blohovskom zagovoru utopijske misli. Niz bi se dao nastaviti. Kritike nisu mogle izostatiti: optuživalo ga se, ne bez osnove, da s previše eklekticističke nonšalancije prelazi preko nepomirljivih razlika, da dubinski dispartne autore i teorijske iskaze čita kao da čine neproblematičan kontinuum. To se onda lako parodiralo, prema formuli: autor/iskaz A, čini se, zapravo je kao B, za kojega se čini da je zapravo kao C, koji je pak zapravo kao D...

Velike formativne fascinacije nerijetko okončavaju u edipalnim dramama nasilne intelektualne samoemancipacije. Možda je to bio i skriveni smisao Osbornove žestine: zakašnjela edipalna osveta. U mom su slučaju stvari tekle gradualnije, bez ikonoklastičkog bijesa. S vremenom sam postajao sve skeptičniji prema velikim tezama o objedinjujućim, homogenim kulturnim logikama cijelih epoha načina proizvodnje. Povrh toga, kako sam se sve više udubljavao u literaturu i sporove oko interpretacija Marxove kritike političke ekonomije, Jamesona sam rjeđe čitao. U vrijeme londonske konferencije već sam bio prilično poodmaknuo na tom putu. Kada je 2011. izdao 'Representing Capital', svoje čitanje prvog toma 'Kapitala', bio sam razočaran. U usporedbi s filološkom rigoroznošću rasprava koje sam tada čitao, Jamesonov pristup mi je djelovao kao vježba nekoga tko je zalutao u polje. Ispod glasa, pridružio sam se koru onih koji su ga optuživali za pretjeranu nonšalanciju.

Ponovno me pridobio već dvije godine poslije, briljantnom knjigom o realizmu, 'The Anonomies of Realism'. S obzirom na golemost njegova opusa i širinu tematskog terena koji je obrađivao, možda ne treba čuditi da sve što je napisao ne rezonira istom dubinom. Ipak, i u najuspjelijim knjigama ostaje opipljiva tenzija između gotovo mehaničke predvidivosti s kojom, uvijek iznova, u gotovo svakom fenomenu koji analizira prepoznaje djelovanje logike makrorazine načina proizvodnje, i nepredvidivosti i ingenioznosti argumentacijske putanje kojom do tog suda dolazi. I po tome je sličan Adornu. U Jamesonovim tekstovima se često u usputnim rukavcima, lateralno od glavnog argumentacijskog toka, kriju najpoticajni impulsi i uvidi. Možda je to, pored nepreglednog raspona njegovih referenci i interesa, jedan od razloga zašto je, unatoč golemom utjecaju, teško govoriti o distinktivno džeimsovskoj školi. Ono što je bio sve do smrti – a ostat će i dugo poslije nje – dragocjenije je od svake škole: primjer žive, neobuzdane intelektualne radoznalosti, protivnik svakog intelektualnog parohizma i rigidnosti. ■

Jimmy Ćorak (r: Ivan Plazibat)

(KunstTeatar)

PIŠE Bojan Munjin

Otac kojeg nema

Priča koja nas neće slomiti, ali kojoj trebamo pošteno pogledati u oči

KUNSTTEATAR. Malo kazalište na Trešnjevci. Kao kutija. Kafić za publiku radi i više je nego potreban: puno dima, nekoliko stolova i za šankom stoje ljudi koji su se sa puno simpatija nekada zvali slobodno lebdeća inteligencija. Predstave su neformalne, često prošarane humorom, ali sa puno razloga i smisla. Što god da je na repertoaru, u najmanju ruku je dobro. Ništa na toj majušnoj sceni nije smrtno ozbiljno, ali na kraju se u noć izlazi sa sijaset pitanja i ispunjenog srca. I, kao u onoj PRÉVERTOVOJ pjesmi, obično nakon premijere pada kiša. KunstTeatar, to je otprilike Teatar &TD dvadeset prvog vijeka. Predstave imaju uvrnute naslove, pa tako i ova najnovija: 'Jimmy Ćorak'. To je prava vestern priča: glavnog kauboja igra odlični glumac MATIJA ČIGIR, sve se, naravno, zbiva u *saloonu*, siktanje zvečarke čuje se negdje u daljini, a živ ostaje samo onaj koji je brži na pištolju. Priču su zajedno smislili redatelj IVAN PLAZIBAT i dramaturginja IVANA VUKOVIĆ, ali ovo je, naravno, samo naoko saga o Divljem Zapadu.

Predstava 'Jimmy Ćorak' je zapravo priča o bazičnoj čovjekovoj usamljenosti, o dječaćkim maštarijama u kojima je otac najveći uzor i sve na svijetu, koji će svog sina, kao u preriji, spasiti svih nevolja, ali kojega u stvarnom životu tako često i tako bolno – nema. To je pomalo tužna priča koja nas neće slomiti, ali kojoj trebamo pošteno pogledati u oči, o ponekad beznađnom traganju za identitetom, o odrastanju pod ruku sa nesrećom i o potrazi za ocem koji se možda nikada neće vratiti. O ocu kojeg obožavamo, ali kojeg se na kraju moramo odreći ako želimo odrasti. Mi naše bolove često kroz djetinjstvo, mladost i život nosimo sa osmijehom, pa je tako i Jimmy Ćorak kauboj tužnog lika u svijetu koji ga neprestano ranjava, ali kojem se on potihoro ruga. Publika je tako fokusirana na glumca koji priča o sebi, svojim pištoljima, punom *saloonu* iz kojeg se jedva izvukao, o potrazi za ocem koji je 'najbrži revolveraš Divljev

Matija Čigir predstavlja generaciju dobrih glumaca novog doba (Foto: Karla Jurić/KunstTeatar)

Zapada', o konju koji izdahne u pustinji i o dvoboju sa Johnnyjem Bradom o kojem postoji legenda: 'Dvoboj će nepovratno promijeniti njihove živote – metak jednog od njih naći će se u srcu drugoga, a riječi drugoga pogodit će prvog točno u srce.' Na kraju, što god bilo, tragično, smiješno, blesavo ili paradoksalno, Jimmy Ćorak će morati odžvjeti svoj život najbolje što zna, baš kao i svi mi ostali. Tako glumac Matija Čigir neprestano ulazi i izlazi iz svog lika, razgovara sa publikom, objašnjava im radnju, stavlja se u poziciju glavnog junaka kojem je životno važno da njegov tata dođe na premijeru, malo ismijava klasično kazalište i bubanje uloga napamet, jede sladoled u kaubojskim čizmama, ali nikada ne prelazi tu nevidljivu liniju između predstave s puno razloga i jeftine komedije. Inače, Matija Čigir predstavlja generaciju dobrih glumaca novog doba; on nema potrebu za vikanjem i patosom, uz minimalnu mimiku stvara maksimalnu uvjerljivost svoga lika i efekti njegove igre i čitave predstave djeluju u truhu kao dobro vino – tek kada izađemo iz dvorane. Tome je bez sumnje doprinio i redatelj Ivan Plazibat, koji se već specijalizirao da radi predstave u kojem podjednako ima sirovog mesa i fine muzike, knedli u grlu i oštih zavoja, zezancije na temu života i prave drame.

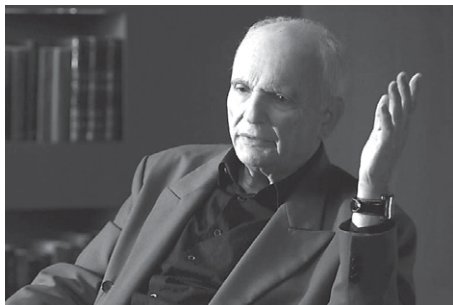
Još jedna uspješna predstava, 'Jimmy Ćorak' govori da KunstTeatar funkcionira kao *cool* proširena umjetnička porodica. Novca očito nemaju u neograničenim količinama, ali čini se da se nitko tamo naročito oko ničega ne uzrujava i svi zajedno prave dobre i nepretenciozne predstave. Takvu kazališnu porodicu u svakoj prilici vrijedi posjetiti. ■

PREPORUKE: SERIJE

Wise Guy: David Chase
and The Sopranos

(HBO Max)

TOČNO četvrt stoljeća nakon premijere 'Sopranosa', oskarovac ALEX GIBNEY odlučio je analizirati njihov značaj u vrhunskom dvodijelnom dokumentarcu, ispisavši svojevršno ljubavno pismo jednoj od najutjecajnijih serija u povijesti televizije. Budući da su se 'Sopranosi' bazirali na dotad nezamislivoj ideji psihoanaliziranja mafijaškog bosa, autor je njihovog tvorca DAVIDA CHASEA odlučio staviti u istu ulogu, smjestivši intervju u rekreiranu ordinaciju dr. Melfi. Premda uvjeren kako je reminiscencija najniži oblik komunikacije, što jasno kanalizira i kroz Tonyjev lik, Chase se ipak

osvrnuo na godine produkcije, a prije toga – nerado i vrpoljeći se, poput svog antijunaka u istom položaju – i na vlastito odrastanje u New Jerseyju, uz majku koja je neodoljivo podsjećala na Liviju Soprano. Vođen pretpostavkom da je Chase kroz lik Tonyja kanalizirao samoga sebe i mračne predjele vlastite ličnosti oblikovane nesmiljenom matronom i životom u nasilnom kvartu, Gibney istražuje ideju da je autor, nespreman na ikakve kompromise s produkcijskim zahtjevima HBO-a, serijom pokušavao zaliječiti te rane traume, bez obzira na ishod. Ispostavilo je ipak da je serija polučila trenutni uspjeh kod publike i kritike, a usput i utrla put nekim novim autorima s nekonvencionalnim pričama. Kroz mnoštvo zabavnih anegdota pripovijeda se i o rađanju zvijezde i specifičnom odnosu Chasea i JAMESA GANDOLFINIJA, koji su, povezani mračnim humorom i dankom koji su im uzele uloge u kojima su se zatekli, razvili jedinstveno prijateljstvo. Naravno, raspravlja se i o otvorenom kraju priče, pa svi poklonici sage o obitelji Soprano, ili oni koji će to tek postati, mogu provjeriti što je točno Chase kanio poručiti svojim čuvenim naprasnim rezom koji ni danas ne prestaje izazivati polemike.

My Brilliant Friend

(HBO Max)

ŠEST godina od premijere TV-adaptacije proslavljenih 'napuljskih romana' ELENE FERRANTE, konačno je izašlo i posljednje poglavlje tetralogije, bazirano na romanu 'Priča o izgubljenoj djevojčici'. Lila i Lenù sad su već zrele žene (igraju ih nove glumice IRENE MAIORINO i ALBA ROHRWACHER) koje se nakon udaljavanja opet povezuju, vraćajući nas ponovno u fascinanti Napulj u kojem se sociokulturni kontekst ni u osamdesetima nije osobito promijenio od njihova djetinjstva. Sredina je to u kojoj i dalje bujaju siromaštvo, nasilje, mačizam i mizoginija koji se u

ovoj sagi, za razliku od 'Sopranosa', istražuju kroz žensku vizuru. Izazovi društvene epohe s kojima se, svaka sa svojim alatima, Lila i Lenù suočavaju nastojeći preživjeti i nadići opresivno, nasilno i kriminalno okruženje koje ih je formiralo i uvjetovalo im reakcije, postaju sve teži i opasniji kako protagonistkinje sazrijevaju; osim mafije i fašističkih nasilnika, u kvartu se pojavio i ozbiljan problem s drogom. No unatoč nestalnoj i natjecateljskoj dinamici njihova prijateljstva – osnovne

teme ove priče – u kojoj jedna drugoj predstavljaju izvor svih frustracija, želja i ljubomora, njihov međuovisnički odnos (u kojemu su se kalile po mjeri jedna druge, istodobno se očajnički trudeći razlikovati), opstaje sve do tragedije koja pogodi Lilinu obitelj i tu nekoć moćnu i nezaustavljivu ženu dovede prvo do ruba ludila, pa potom i nestanka. Priča se tu vraća na početak, opisavši krug, kad već ostarjela Lenù saznaje za njen nestanak pa odlučuje zapisati složenu povijest njihovog šezdesetogodišnjeg prijateljstva. Vjerno i obzirno prateći izvornik, uz audiovizualni doživljaj koji savršeno komplementira kronotop priče i usput demonstira razvoj filmskih stilova kroz prikazana desetljeća, komotno se može ustvrditi da se radi o remek-djelu i možda najboljoj adaptaciji književnosti u povijesti televizije.

The Penguin

(HBO Max)

NASTALA kao *spinoff* filmskog 'Batmana' iz 2022., u kojem je Pingvina sjajno odigrao neprepoznatljivo maskirani COLIN FARRELL, koji ovdje reprizira ulogu, ova je priča iz DC-jevog univerzuma fokusirana na razbojnika srednje razine koji postaje šef gothamske mafije i svim žrtvama koje u to ime dobrovoljno podnosi. Transformacija nekadašnjeg prezrenog nasilnika Oswalda Cobblepota u glavešinu Oza Cobba motivirana je žudnjom za poštovanjem i majčinim poticajima da dokaže svoje kapacitete, još jednom, kao

kod Livije Soprano, naglašavajući presudnu ulogu majčinskog odgoja u rađanju sociopatske ličnosti. U glavnoj ženskoj ulozi pojavljuje se CRISTIN MILIOTI, sjajno odigravši Pingvinovu antagonistkinju u seriji koju kritika već naziva najboljom adaptacijom nekog stripa dosad.

■ Jelena Svilar

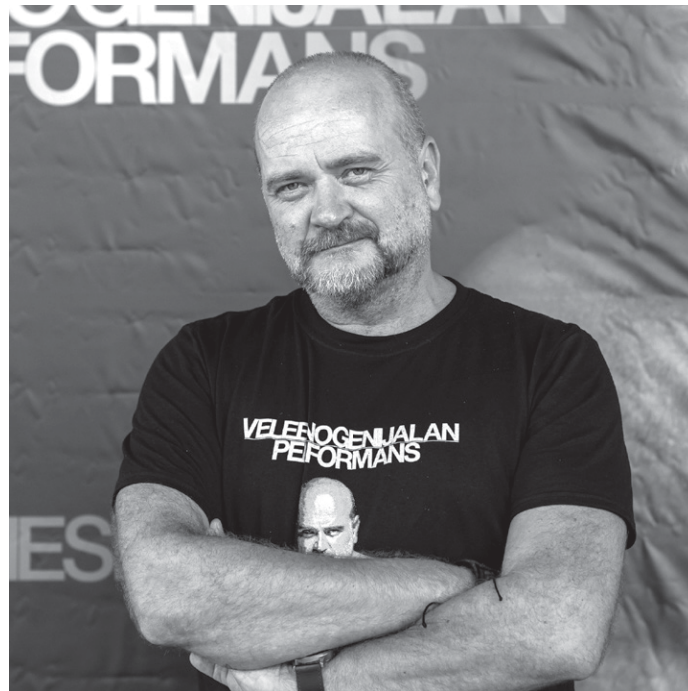
Vizualni umjetnici i istraživači,
članovi Udruženja KURSMIRJANA RADOVANOVIĆ
i MILOŠ MILETIĆ Palestina
nam se nametnula kao tema

U ponedjeljak, 30. rujna u 19 sati u zagrebačkoj Kleti bit će predstavljena mapa linoreza nastala pod vašim vodstvom. Predstavite nam je.

Mapa je nastala na kraju ovogodišnje BLOK-ove Političke škole za umetnike, u saradnji sa Odjelom za kulturu Srpskog narodnog vijeća, u Topuskom tokom simboličnog obeležavanja 80. godišnjice Prvog kongresa kulturnih radnika Hrvatske. Iako smo se svi podsetili na istorijski značaj tog događaja i NOB-a, ideja je bila da polaznice radionice kroz učenje o tehnici linoreza pokušaju da reaguju na savremena dešavanja. Kako smo u tom trenutku već deseti mesec svedočili genocidu u Gazi, pitanje Palestine i stradanja palestinskog naroda nametnulo se kao logična tema. Odabrali smo deo pesme 'Kontrapunkt' MAHMUDA DARVIŠA koji su polaznice i polaznici izveli u linorezu. Na taj način dobili smo jedan kolektivni rad – stihove pesme sa ilustracijama na 29 linoreza koji su povezani u fanzin i biće predstavljeni u ponedjeljak.

Što za vas predstavlja nasljeđe Topuskog? Dugo godina smo istraživali kulturno umetničku delatnost u NOB-u, iz čega je proizašlo više publikacija i izložbi. Kulturna produkcija u ratnim uslovima nam je delovala kao važan deo revolucionarne borbe, i činjenica je da se ona na prostoru Jugoslavije razvijala paralelno sa partizanskim pokretom. Nama je akcenat bio na praćenju kako se umetnici organizuju, kako se razvija kulturna politika, ko i za koga stvara umetnost, a značajan segment ove istorije je Topusko i Kongres kulturnih radnika održan 1944. godine. Međutim, deluje kao da savremeno povlačenje paralele više nema smisla. Poslednjih godinu dana agresije na Palestinu nam pokazuje ranjivost i ogromne podele u polju kulture. Deo progresivne kulturne sfere ima jako ograničenu ili nikakvu moć, ali postoji želja da se istraje i ponovo dolazi do jače potrebe za umrežavanjem na novim osnovama i politikama.

KVADRAT

Multimedijalni umjetnik IVAN MESEK postat će novi ravnatelj Zaklade Kultura nova, odlučio je njen Upravni odbor na sjednici održanoj 18. rujna. Mesek, koji je između ostalog bio i direktor Gradskog muzeja Varaždin, na čelo ZKN-a, jednog od stupova financiranja nezavisne kulture, dolazi nakon što ga je tijekom tri mandata vodila DEJA VIDOVIĆ.

■ L. P.

Ivan Mesek, novi ravnatelj Zaklade Kultura nova (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

Foto: Studio Six

Koji modeli politike umjetnosti nude neki oblik nade i otpora u ovom teškom trenutku?

Nama se čini da je povezanost ljudi iz Srbije, kao i iz drugih zemalja bivše Jugoslavije, deo kulturnog nasleđa koje proizilazi iz Pokreta nesvrstanih. Nažalost, kao i mnoga druga pozitivna nasleđa, i ovo se poslednjih godina briše i preinačuje pod pritiskom kapitala. Pored ove istorijske veze sa Palestinom, naša lična povezanost ide nekoliko godina unazad, kada smo u Ramali radili mural pod nazivom 'Šta znamo o solidarnosti' i za potrebe njegove realizacije dva puta boravili u Palestini. Ta veza nikada nije prekinuta, nastavili smo kontakte i saradnju, a danas smo članovi neformalne beogradske grupe Za slobodnu Palestinu. Zajedno sa drugima radimo ono što je u našoj moći, što znamo i umemo kao umetnici i kulturni radnici, osiguravajući da se u javnoj sferi ne prestane govoriti o genocidu u Palestini i da se Izrael jasno osudi. Iako se to ponekad čini nedovoljno, Palestinci s kojima razgovaramo svesni su da je to maksimum koji trenutno možemo pružiti, i to očekuju od prijatelja iz drugih zemalja. Dok ne postoje progresivne internacionalne brigade, svaka akcija, koliko god mala, ima značaj u podršci palestinskom pokretu otpora.

■ Lujo Parežanin

TV RAŠETANJE

Trocki i Losey

PIŠE Boris Rašeta

Valjda motiviran smrću Alaina Delona, HRT je na program uvrstio film Josepha Loseyja 'Atentat na Trockog', koji je zanimljiv iz dva razloga. Prvi je da vidimo Delona u dramskoj ulozi, drugi je scena koride koju danas zbog zaštite životinja ne bi bilo moguće snimiti

Čudesni svijet dizajna, HRT, 16. rujna, 11:15

NA prostoru jugozapadne obale Engleske supružnici EDWARD i HAZEL SHORT započeli su graditi kuću u obliku svjetionika u *art deco* stilu. Edward je uspješan djelatnik muzičke industrije koji se iz Londona odlučio preseliti u Devon, na obronke litice na kojima je kuća iz 1950-ih. 'Jako je dramatično mjesto i treba dramatičnu kuću', kazala je Hazel 2011. godine. Bogami su je i dobili. Ne kuću, dramu. Edward je sanjao spektakularnu višekatnu građevinu s rotandom kao središnjim dijelom (Chesil Cliff House) i velikim aneksom zvanim Oko (Eye) – sve u bijeloj boji, s puno visokih prozora i bazenom. Kuća Chesil Cliff trebala je koštati 1,8 milijuna funti i biti dovršena za 18 mjeseci, no – Marfijevi zakoni su neumoljivi – došla je recesija, projekt je koštao osam milijuna, a radovi su trajali osam godina! Brak Edwarda i Hazel se raspao. Tri godine poslije urednik emisije KEVIN MCCLOUD vratio se kako bi provjerio je li se katastrofalni projekt pomaknuo s mrtve točke. Zatekao je predivno zdanje. Ni kad je vidio da s litice snova pada u provaliju dugova, Edward nije odustao – nastavio se zaduživati i graditi. 'Ovdje je sve epsko!' uzviknuo je McCloud. Epski su bili i dugovi – Edward je dugovao četiri milijuna funti i tražio kupca kako bi se izvukao iz ropstva. Nudio je kuću za deset milijuna.

Svjetionik je nicao 11 godina i na kraju ostavio vlasnika u dugovima od sedam milijuna funti. Još uvijek je na tržištu, ali sada po cijeni od 5,25 milijuna funti. 'To je nevjerovatna storija, priča o oholosti i prevelikoj ambiciji, priča o raspadu braka, dokaz ustrajnosti i veličine, sve u jednom', kazao je voditelj McCloud. 'Je li vrijedilo?' upitao je Eda. 'Vrijedilo je jer je gotovo', kazao je Edward. 'Ne bi se isplatilo da nije završeno. Bilo bi bolno. Vrlo bolno.' Ed i (bivša) supruga danas se slažu bolje nego dok su bili u braku, djeca misle da je to najbolje rješenje, kuća je gotova – samo nije njihova. 'Edward je uspio financirati ovaj projekt do kraja, ali nikad neće živjeti u svom voljenom svjetioniku. Nisam siguran da ću ikad više vidjeti ovakav projekt. Ali na ovom obronku sjevernog Devona nitko nikad neće zaboraviti čiji je ovaj svjetionik', kazao je zaključno McCloud. Nekad je, kako je mislio HEMINGWAY, bolje ne uloviti veliku ribu, nego uloviti malu. Ovo je 'najtužnija epizoda Grand Designsa svih sezona', koju valja pogledati. Odabrala MIRA VOČINKIĆ.

Atentat na Trockog, HRT, 16. rujna, 22:16

VALJDA motiviran smrću ALAINA DELONA, HRT je na program uvrstio film JOSEPHA LOSEYJA koji je zanimljiv iz dva razloga. Prvi je da vidimo Delona (koji glumi ubojicu TROCKOGA, RAMONA MERCADERA) u dramskoj ulozi: on se preznojava, muči, bjesni, proživljava oluju emocija dok na kraju krampom ne ubije STALJINOVA protivnika. Delon je obično postojao u kadru, nije glumio. Drugi je scena koride u kojoj toreadori ubijaju bika: proboden mačetama, izranjavan, bik tetura, potom krvav pada, a onda ga na kraju vuku kroz blato u pozadinu arene i režu za meso. Danas takvu scenu zbog zaštite životinja ne bi bilo moguće snimiti.

Losey je jedan od rijetkih američkih režisera koji je bio komunist. U Moskvi je bio kod EJZENŠTEJNA na kursu. Najbolji prijatelji bili su mu, po liniji uvjerenja, BERTOLT BRECHT, HAROLD PINTER i HENRY MILLER. Bio je pod dugoročnim ugovorom u RKO-u kad je HOWARD HUGHES kupio tvrtku 1948. i počeo je čistiti od ljevičara. Losey je kasnije objasnio kako je Hughes testirao zaposlenike kako bi utvrdio imaju li komunističke simpatije: 'Ponuden mi je film 'Udala sam se za komunistu', što sam kategorički odbio. Kasnije sam saznao da je to bio kamen za utvrđivanje tko je 'crveni': nudili ste 'Udala sam se za komunistu' bilo kome za koga ste mislili da je komunist, a ako ste to odbili, bili ste.' Poput CHAPLINA, Losey je morao emigrirati iz Amerike u Europu, gdje je pored ostalih s Delonom snimio i 'Mr. Kleina', sjajan film o Francuzu Kleinu koji 1941. otkupljuje jeftina remek-djela od progonjenih Židova, da bi se jednog dana našao na popisu Židova za deportaciju, zahvaljujući činjenici da je imenjak nekog Židova Kleina... Trockoga je snimao uglavnom pijan, pa je RICHARD BURTON sam nadopisivao neke monologe, podsjećajući režisera na gafove u kontinuitetu radnje. U jednoj od antologija 'Atentat na Trockog' uvršten je među pedeset najgorih filmova svih vremena, ali to je, bit će, samo politička netrpeljivost.

Pressing, N1, 17. rujna, 20:05

NE bismo branili SERGEJA TRIFUNOVIĆA – čovjek glumi kao kralj i ponaša se kao larkrdijaš i politička štetočina – ali MILJENKO JERGOVIĆ je kod ILIJE JANDRIĆA, *advocatus diaboli*, pogtegao sjajne argumente za hrvatski debatni

klub. 'SEVERININ slučaj je kod srpske javnosti izazvao zgražanje. Ovo što se dogodilo s Trifunovićem je puno gore, riječ je o nepodnošljivom policijskom cinizmu. Zamislite, splitsku policiju vrijeđaju aluzije s Instagrama Sergeja Trifunovića o njihovom ustašluku i vezi s FRANCETIĆEM... Kako ih to odjednom vrijeđa, a ostalih 365 dana u godini ponašaju se potpuno drugačije', zapitao se Jergović, a mi ćemo odgovor policije, kako se veli, objaviti čim ga bude.

Novi dan, N1, 20. rujna, 09:00

ROMA locuta, causa finita. Placebo Gospa. *Nihil obstat*. Papa FRANČESKO, genijalni jezuit, odobrio je pravorijek prema kojemu viđenja Gospe u Međugorju nisu potvrđena, ali vjernici i dalje mogu obilaziti to mjesto i moliti se. DRAGO PILSEL prokomentirao je MAŠENKI VUKADINOVIĆ odluku na koju se čekalo skoro pola stoljeća. 'Vjerojatno pritisnut očitim dokazima da postoje duhovni plodovi koje ne treba zanemariti, Dikasterij je odlučio napraviti novi restart. Stavili su Međugorje na reset. Dali su preporuku da se Gospine poruke rezimiraju svaka dva mjeseca da se onda objavljuje ono što je filtrirano. Ne sviđa mi se mahanje kardinala FERNANDESA knjigom poruka, koje su složene od lipnja 1981. do siječnja 2024. To je izdavačka kuća koja se bavi propagandom Međugorja i koja tvrdi da su se ukazanja događala. Trebalo je napraviti ono što je napravio sadašnji zagrebački nadbiskup DRAŽEN KUTLEŠA, koji je napisao knjigu 'Ogledalo pravde' u kojoj je zaključio da se radi o mistifikacijama manipulacije, da se Gospa prikazuje na neozbiljan način, da su tu poruke banalnosti, trivijalnosti i besmislice i da vrijeđaju katoličku vjeru. Ako su toliko stručni, trebali su napraviti vlastito čitanje poruka, a ne koristiti propagandni materijal', kazao je Pilsel, koji je citirao pokojnog VLADETU JEROTIĆA koji je ispitivao zdravlje vidjelaca i vidjelica prvih godina, pa zaključio da su bili zdravi. 'Kad sam došao iz Argentine, još sam nosio franjevački habit, prvo sam otišao u Međugorje da to osjetim. Neki su vjerovali, neki smo sumnjali. Odmah sam se zakačio za jednu rečenicu MIJE GABRIĆA. Snimali su zjenice očiju tih prvih vidjelaca. Nemoguće je da se zjenice u transu isto miču, očito je tu bilo nešto vrlo jako parapsihološki zbog čega su ljudi vjerovali da djeca govore istinu. Međutim, vrlo brzo se pojavio fra TOMISLAV VLAŠIĆ koji se nametnuo kao duhovni vođa te djece koji je oblikovao te poruke. Zato su te poruke vrlo sumnjive i zato Kutleša kaže da se u njih ne može vjerovati', rekao je Pilsel, dodajući da mu je teško vjerovati da se Gospa nekim ljudima ukazala pedeset tisuća puta. 'Ako je papa Franjo odlučio dati zeleno svjetlo toj pobožnosti, 'ajde molim vas, pokažite račune, pokažite te poruke za koje vjerujete da su Bogom nadahnute poruke, pokažite dnevnik... Nema više razloga za tajnovitost. Napravili su reset, 'ajmo sada transparentno vidjeti što to Međugorje znači', kazao je i zaključio kako ima veliko poštovanje prema svećenicima koji ispovijedaju u Međugorju, koji su spasili brojne brakove i izveli neka druga dobra djela. 'Prema tim plodovima imam veliko poštovanje', rekao je. ■

Richard Burton i Alain Delon u 'Atentatu na Trockog' (Foto: Screenshot)

SRPSKO PRIVREDNO DRUŠTVO PRIVREDNIK

Odlukom Upravnog odbora od 18.9.2024. godine Srpsko privredno društvo „Privrednik” raspisuje:

NATJEČAJ

za dodjelu stipendija srednjoškolcima i studentima za školsku/akademsku godinu 2024./25. iz Fonda „Vladimir Matijević”

Pravo sudjelovanja na natječaju za dodjelu stipendija imaju srednjoškolci i studenti koji ispunjavaju sljedeće uvjete:

- da su državljani Republike Hrvatske;
- da pohađaju srednju školu ili fakultet na teritoriji Republike Hrvatske;
- da prosjek ocjena svih predmeta završenog razreda srednje škole (ili osmog razreda osnovne škole) iznosi najmanje 3,5 (uključujući i maturu ako su upisali prvu godinu studija);
- da prosjek ocjena svih položenih ispita tokom studija iznosi najmanje 3,0 (ako upisuje više godine studija);
- da studenti nemaju više od 25 godina (ne važi za kandidate na doktorskim studijama).

Dokumenti koje treba dostaviti:

- prijavni obrazac (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- motivacijsko pismo s kratkim životopisom;
- uvjerenje o redovitom upisu u srednju školu za učenike odnosno na visoko učilište (s naznakom smjera ili studijske grupe) za studente;
- za studente potvrda fakulteta o prosjeku ocjena, odnosno ovjerena fotokopija indeksa iz koje su vidljive ocjene položenih ispita (ako je upisao prvu godinu fotokopija svjedodžbe završnog razreda i mature);
- za učenike fotokopija svjedodžbe završenog razreda (ako upisuje prvi razred – fotokopija svjedodžbe završnog razreda osnovne škole);
- izjava kandidata da ne prima ni jednu drugu stipendiju (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- fotokopija domovnice;
- izjava o broju članova zajedničkog domaćinstva (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- uvjerenje fakulteta o statusu redovnog studenta člana zajedničkog domaćinstva (ukoliko zajedničko domaćinstvo ima takvog člana);
- potvrda poslodavca o prosjeku plaće za posljednjih 6 (šest) mjeseci prije raspisivanja natječaja, za sve članove domaćinstva koji su u radnom odnosu;
- fotokopija potvrde centra za socijalnu skrb za korisnika stalne novčane pomoći;
- fotokopija potvrde Porezne uprave o visini dohotka u godini prije raspisivanja natječaja za sve članove kućanstva;
- potvrda Zavoda za zapošljavanje (ukoliko je netko od članova domaćinstva nezaposlen);
- izjava za djecu i omladinu bez jednog ili oba roditelja, djecu ili omladinu poginulih i nestalih, te za djecu i omladinu samohranih majki i očeva;
- izjava kandidata o davanju suglasnosti za korištenje osobnih podataka (preuzeti na: www.privrednik.hr)

Natječaj je otvoren od 23.9. do 14.10. 2024. godine.

Odluku o dodjeli stipendija donijet će Upravni odbor na temelju Pravilnika o stipendiranju učenika i studenata putem „Privrednikovih” fondova i Kriterija i mjerila za stipendiranje učenika i studenata putem Fonda „Vladimir Matijević” u roku od 30 dana od dana zatvaranja natječaja.

Prijave dostaviti na adresu:

SPD PRIVREDNIK
(za Fond „Vladimir Matijević“)
Preradovićeva 18, 10000 ZAGREB

Odlukom Upravnog odbora od 18.9.2024. godine Srpsko privredno društvo „Privrednik” raspisuje:

NATJEČAJ

za dodjelu stipendija odličnim studentima za akademsku godinu 2024./25. iz Fonda „Ivana Vujnović”

Pravo sudjelovanja na natječaju za dodjelu stipendija imaju studenti koji ispunjavaju sljedeće uvjete: da su državljani Republike Hrvatske;

- da su državljani Republike Hrvatske;
- da pohađaju fakultet na teritoriji Republike Hrvatske;
- da upisuju najmanje drugu godinu osnovnih studija;
- da prosjek ocjena svih položenih ispita tokom studija iznosi najmanje 4,2.

Dokumenti koje treba dostaviti:

- prijavni obrazac (preuzeti na: www.privrednik.hr)
- motivacijsko pismo i kratki životopis;
- uvjerenje o redovitom upisu u narednu godinu studija s naznakom smjera ili studijske grupe;
- potvrda fakulteta o prosjeku ocjena;
- izjava stipendiste da ne prima ni jednu drugu stipendiju (preuzeti na: www.privrednik.hr)
- fotokopija domovnice;
- fotokopija potvrde ovlaštene ustanove o poznavanju stranog jezika;
- fotokopija svih dobivenih nagrada i priznanja;
- izjava stipendiste o davanju suglasnosti za korištenje osobnih podataka (preuzeti na: www.privrednik.hr)

Nakon zatvaranja natječaja s kandidatima koji ispunjavaju uvjete određene natječajem obavlja se intervju kojeg vodi Odbor za stipendiranje.

Natječaj je otvoren od 23.9. do 14.10.2024. godine.

Odluku o dodjeli stipendija donijet će Upravni odbor na temelju Pravilnika o stipendiranju učenika i studenata putem „Privrednikovih” fondova i Kriterija i mjerila za stipendiranje odličnog studenta putem Fonda „Ivana Vujnović” u roku od 30 dana od dana zatvaranja natječaja.

Prijave dostaviti na adresu:

SPD PRIVREDNIK
(za Fond „Ivana Vujnović”)
Preradovićeva 18, 10000 ZAGREB

Predana dokumentacija ostaje u arhivi Srpskog privrednog društva „Privrednik” i ne vraća se podnosiocima.

Sve informacije o Natječaju možete dobiti upitom na e-mail ured@privrednik.hr ili pozivom na broj 01/ 485-44-78 od 10 do 13 sati svakog radnog dana tokom trajanja natječaja.